

Móricz Zsigmond

Forró mezők

Perzselt a meleg. Még alkonyatkor is. Semmi levegő.

A piac olyan volt, mint egy sivatag, a gömbakácok levelei össze voltak zsugorodva s porral fedve. Minden porba volt temetve, az út, a háztetők, az ablakok, az emberek, minden poros volt, még az ég is.

A Hungária-hotel nyitott ablakaival tüdővésziesen lihegve nézett le a piacra. Előtte az ország legrosszabb Kossuth-szobra, vastagon, rövid lábakon s portól szürke mentéjében úgy áll, mint a polgármester hajdúja, aki dobolni akar, de előbb még felemeli a kezét, hogy letörölje a homlokáról az izzadságot.

A terraszon a márványasztalok vastag porréteggel voltak letakarva, s a por egyre szitált, a vastag, zsíros levegő forrón jött, s hozta a lágyport.

Két fiatalúr ült a sarokasztalnál, a muskátlikorlát alatt. Csillogó, friss víz mozgott előttük. A pincér ebben a percben tette le; csak ez csillogott e pillanatban ebben az egész világban s még mozgott a felszíne a szürke nikkeltálcán, a vastag falú pohárban. A pincér betegen fűjt a levegőbe, megtörülte homlokát, s visszament, be a kasszához, ahol néhány öreg kigombolt ingnyakkal, izzadva beszélte meg a Krajzler sikkasztásának legújabb híreit. Vajjon kijutott-e Amerikába?

Most a hotel előtt fess falusi bricska állott meg.

Az egyik fiatalember meglökte a másikat:

- Pista!... - és óvatosan intett oda: - Nézd! Laci!...

Ez is látta, ki van a kocsin, sőt mereven nézte, mint a vadász a hirtelen feltűnt vadat. De óvatosan, lesből.

A kocsison fehér csíkos szürke vászonruha volt, fején fehérre porozódott fekete strucctollas kalap. Lila hajtókája volt, még a bajsza is fehér volt a portól, s közönyösen nézett a lovaira. A gazdája ahhoz képest még fiatal férfi, feltűnő higgadtan mozdult, lustán állott fel s szállott ki a kocsiból, oly hallatlan nemtörődomséggel, mintha a lábainak s kezeinek maguktól kellene elvégezni az ő úri kiszolgálását. Úgy lépett ki abból a kocsiból, mintha inasok fognák a hóna alatt, s őneki azt se kellene tudni, hova lépjen, gondoskodnak arról: a cipők s a kesztyűk. Csak az angol clownok tudják ezt: súlytalanná tenni a testet a mozgás közben. Óriási erő kell hozzá. Vagy nyíri elegancia.

Valamit mondott a kocsisnak, rá se nézve, s a legnagyobb csoda, hogy az megértette s mindjárt közölte a lovaival s azok megindították a kocsit.

- S Vilma? - mondta a fiatalabb úr. - Baba?

De a másik meg se moccant, csak nézett mereven a vadra. A terraszkorlátja takarta. Kicsit fel is emelkedett s utána lesett, hogy a hotel kapuján bemegy-e?

- Mért nem száll a sógorához? - kérdezte újra a másik... Aztán hozzátette: - Hány kilométer ide Opora?

De a barátja csak nézett, a melle dagadt, s emelkedett, a válla feszült.

- Van harmincöt - kotyogott a szőke, kövérkés fiatalember tovább. - Csodálom Avaryt, hogy a lovait nem sajnálja... Biztosan lekéste a délutáni vonatot.

Most megszólalt a másik fiatalember s szép, kemény, barna arca olyan volt, mint a bronz.

- Laji, gyere csak.

- Hova?

- Ne kérdezd.

- Fizetni! - szólt Laji, pincér után.

- Majd - s intett, hogy most nincs ideje. - Eredj haza, hozd a puskádat, de egy perc alatt.

- Puskát!

- Igen.

- Mire?

- Cserkészni. Kölcsönadod. Kimegyek a Sóstóra. Hozd a Pávához.

A másik meghökkenve nézett rá, szeretett volna kibúvót keresni, de nem talált, vagy nem mert, s már mentek is. Átvágtak a piacon, a túlsó oldalon, a városháza előtt állottak a bérautók, Baltazár Pista kiválasztott már messziről egyet s odalépett hozzá.

- Szabad maga most?

- Igen - ugrott a sofőr.

- Vegyen benzint.

- Vidékre?

- Vegyen benzint s álljon meg a Páva előtt, de nagyon gyorsan, rögtön jövünk.

A sofőr jól megnézte s felismerte a fiatalurakat, egyik Ring, a villanytelepen segédmérnök, a kisebb, szőke, a másik, a magasabb, fekete úr, valami megyei úr, Baltazár. Rögtön kurbilizott s ment a benzinkúthoz, amely a park sarkában állott a piacon.

A fiatalemberek elváltak, kézfogás nélkül. Gyorsan. Izgatottan.

- Hova, hova, Pista? - kiáltott egy üde lányhang.

A magasabb fiatalember még annyit mondott, hogy: gyorsan, akkor odafordult s megemelte a kalapját. Nagyon elegánsan. Karcsún.

- Vacsorázni, csókolom a kezeit.

- Ne mondja, hol?

- Itt a Hungáriában.

- Autóval?

- Ja. Az nem nekem kell, Sándor bácsi bent van s nem akar vonattal menni.

- Hova?

- Hát haza.

- Nahát, Pista, maga úgy tud hazudni, mintha könyvből olvasná - s a szép lány hangosan kacagott. - Sándor bácsi nálunk van, s nem is akar máma hazamenni.

- Milyen Sándor bácsi?

- Pétery Sándor.

- Ja, hát én nem róla beszélek. Azt hiszem, ő nem ülne autóba a nagy világért, ha ráadásul adnák a Kossuth-szobrot se.

- Hát kiről?

- Hahá, most már nem fogom megmondani, mert maga mindent tudni akar. Voltak kint teniszezni?

- Voltunk, maga miért nem jött?

- Dolgom volt, de holnap ott leszek.

- Biztos?

- Határozottan.

Evvel kezét nyújtott, és megszorította a lány ujjait, az ujjainak a végét, a kis kesztyűujjakat, és sokat jelentő pillantással elbúcsúzott.

A lány szerette volna azt mondani, hogy: „kísérjen el”; de nem akarta kitenni magát egy visszautasításnak, s mosolyogva, kecses főbólintással eleresztette.

Ő pedig bement a városháza mellett a posta felé.

A lány még utána nézett, mintha valamit akart volna mondani neki, de látta, hogy mekkora léptekkel megy, s nevetett.

- Kezít csókolom Mariska!

Fiatalember nagy kalapemeléssel állt mögötte.

- Maga is úgy siet, Véték Pali?

- Hogy?

- Baltazár Pista autót rendelt s elfutott.

- Autót? Ne mondja!

- Komolyan.

- S hova futott?

- Haza. Biztosan átöltözik. Nézze azt az autót, most van a benzinkútnál.

- Aha. Ezt ismerem, ezt a gépet. Új. Elegáns. Autóban lelegegánsabb a vadgalamszürke, csak nagyon kényes.

- Szeretném tudni, hogy hova megy.

- Majd megkérdelem tőle s megmondom.

- De ne felejtse el.

- Mit képzél? S maga hova megy?

- Csak ide megyek egy boltba.

- Szabad megvárni?

- Na.
- Hazakísérhetem? Mert ingyen nem várok.
- Jó.
- Soká kell várni?
- Siet?
- Persze, hogy sietek. Megyek a törzsasztalhoz, ott valaki biztosan tudja, hogy Pista hova megy.
- No, várjon.

Evvel a lány bement a kézimunkaüzletbe, s a fiatalúr ottmaradt, s míg várt, a Kossuth-szobrot erősen figyelmére méltatta. Bólintott. Igaza van Rákosi Jenőnek.

A törzsasztal a Hungária udvarán, a bal sarokban a hosszú asztal. Lugasszerű, zöld kerítéssel van körülveve. Ez egy szent asztal, ahova mindenkinek tilos a belépés, aki nem tartozik a megyéhez.

A hotel udvara zöld asztalokkal van tele, abrosszal csak a fal körüli asztalok vannak letakarva, mert kevés a vendég, s akik bejönnek, azok mind irigykedve néznek a törzsasztal felé, ahol mindig van társaság, de megközelíthetetlen társaság. A megye urai. Vidéki nagybirtokosok, s csupa olyan úr, akinek nekszusa van hozzájuk.

Most még kevesen ülnek az asztalnál, de mint az óra pontosan érkeznek a törzsvendégek. Idősebb urak kevesen, inkább fiatalok, a megyei aljegyzők, s szolgabírák, ide köt ki a képviselő, ha itthon van, egy-két nyugdíjas bácsi, a volt alispánok közül.

E percben érkezik Ábris bácsi, ahogy szokott, egyenesen, magasan, kissé hajlottan, nyolcvankét évével, mint egy sastépte öreg harcos, rózsaszínűen s kedélyesen. Ő ül az asztalfőn. Mindenkinek megvan a maga helye. Így ülnek szórványosan a fiatalok, s tiszteletteljes kedélyességgel köszöntik az öregurat. Mindig van egy-egy ifjú, aki siet a kabátot, kalapot elvenni, bár Ábris bácsi ezt nem tűri, ő maga akasztja fel a hajlított fogú fogásra. Nem olyan öreg ő még, hogy neki segítség kelljen.

- No, gyerekek, mi újság? - dúdolja.

Megindulnak a friss hírek.

Kik voltak a teniszplaccon, s kik hiányoztak, s aki hiányzott, mért hiányzott, hol volt és mit csinált.

- Mit parancsol, nagyságos úr? - jön a pincér kis fehér vászonkabátjában.
- Egy kis hús szelet.
- Tessék kiválasztani az étlapról.
- Som viccel - nevetnek az urak.
- Gyerekek, itt van Laci.
- Milyen Laci? - kérdi Ábris bácsi, s a pohár sört vizsgálja.
- Avary.
- Avary? Hogy jött be?

- Kocsin, Ábris bácsi, kocsin.
 - Ne beszéljetez már, kocsin?
 - Komolyan.
 - Ez egy úri ember. Negligálja a vonatot.
 - Okosan teszi.
 - Hol van?
 - Szobát nyitattott, s felment mosdani, találkoztam vele az előcsarnokban, mingyárt lejön.
 - Nem sajnálta a lovait?
 - Laci?... Az nem sajnálja.
 - Jó lovai vannak.
 - Jók. De drága is neki.
 - Egyedül jött?
 - Egyedül.
 - Szóval, Baba otthon van.
 - Biztosan.
 - Érdekes.
 - Mi az érdekes?
- Nevetnek. Minden szóra.
- Hol van Baltazár Pista?
 - Délután láttam a kávéházban.
 - Kávéházban?
 - Fagylaltot evett.
 - Fagylaltot?
 - Milyen fagylaltot?
 - Valami rózsaszínűt.
 - Rózsaszínűnek látja az életet.
 - Lehet.
 - Neki lehet.
 - Baba milyen fagylaltot szeret?
 - Sárgát.
 - Mért sárgát?
 - Neki az a kedvenc színe.
 - Sárga? az az irigység színe!
 - Kedveli az irigyeit.
 - Akkor sokat kedvel.

Nevettek.

- Szép asszonynak mindenki irigye.

Felgyújtották a csillárokat.

- Mindjárt lesz lepke.

- Éjjeli.

- Nem, még csak esti lepkék.

- Pillék? Kedvelem. Sörben zamatos.

Így csevegnek a fiatal emberek, csiklandozik a vérükből az egészség, a jókedv, a jó vér, a jól elhelyezettek - kis fizetés, nagy rang - boldog kedvessége.

- Nézd, már jön is.

A hátsó ajtón jött be Avary, lezser mozdulataival. Csak leült Ábris bácsi mellett, alig köszönve, mintha mindig itt volna.

- Szervusz.

- Szervusz.

- Bejöttél, Lacikám?

- Be.

- Hogy?

- Kocsin.

- Kocsin? Mért?

- Nem szeretem a vonatot.

- Büdös is, nyáron nagyon büdös.

- Barátom, a vonat nyáron olyan, mint a jól befűtött kemence - szólt az árvaszéki.

- Bacilusraktár.

- De kocsin se lehet kellemes ebben a porban.

Ebben a percben nagy vidámsággal jön be Vétek Pali, az a fiatal ember, aki hazakísérte Maklárny Mariskát, a kislányt az utcán, s aztán sietve jött.

- Micsoda egy erkölcstelen ember ez a Pista! - mondja, ahogy leül.

- Mért?

- Valamiben sántikál.

- Hogy-hogy?

- Autót bérelt.

- Autót?!

- De igen. Mariska rajtakapta, s letagadta.

- Mit?

- Autót vett fel, s elküldte a benzinkúthoz.

Az egész asztal összehajlott.

Csak a vendég, Avary, ült szótlán, s a pohár sörrel volt elfoglalva, amelyet a rendes szokás szerint megvizsgált, aztán egy hajtásra kiitta.

- Talán vadászni megy.

- Cserkészni.

Vétek Pali ebben a percben látta meg Avaryt, aki szúrós szemmel nézett rá, amint a sört kiitta, s a poharat letette.

- Alázatos szolgája, Laci bátyám - mondta neki kissé megzavarodva.

Avary nem szólt.

- Hogy van a nagyságos asszony? - kérdezte minden átmenet nélkül.

Avary fakón s alig észrevehetően legörbített ajakkal nézett rá, mire ő dadogni kezdett:

- Bocsánat; ha szabad érdeklődni...

Avary mereven nézte.

- Semmi rosszat nem akartam mondani - szólt a fiatalember, egyre jobban belezavarodva.

- S mi közöd van az én dolgaimhoz? - kérdezte Avary kellemetlen éles hangon.

- Pardon.

Tovább egy szó sem volt. Az egész asztalnál csönd lett.

A pincér újra megjelent, a fiatalúr egész halkán megrendelte nála a vacsoráját. Míg a pincérrel tanácskozott s alaposan megbeszélte, hogy a sertéssülthöz, kismenüben kovászos uborkát kér, de hámozva s jegelve, folyton magán érezte az Avary pillantását, amitől lúdbőrözött a háta, mintha a golyót érezné máris a nemesebb belső részeiben.

Egy üde fiatal fiú jött s szó nélkül, meghajlással sorra köszönt a társaság minden tagjának. Ez végre felvillanyozta őket.

- Holnap még a vizsgára?

- Igen.

- Az éjjeli vonattal?

- Igen.

- Szóval huszonnégy óra múlva egy doktorral gazdagabb lesz a megye.

- Igen.

Ezen nevettek. Aztán tovább diskuráltak. Mindnyájan ettek, Avary is evett. Őzbaksültet evett, áfonyával s megivott hozzá egy fél liter vörös bort. De miatta igen nyomott s hangulattalan maradt a társaság. Igyekeztek egészen közönyös dolgokról beszélni, de megkönnyebbülés volt, mikor Avary felállott s szó nélkül, s kalap nélkül kiment az udvarból, ugyanazon az ajtón, amelyiken bejött, a hotelszobák folyosójára.

Mikor elment, kevés csönd után megszólalt az egyik úr.

- A tanfelügyelő mondta, hogy mikor Konstantinápolyban volt, egy török főember volt a kalauza. Egészen rendes, modern gondolkozású úriember volt, mindent megmutogatott, az volt mellé kirendelve, mert valami tanulmányi úton volt, a kultuszminisztérium megbízásából. De mikor este azt kérdezte a töröktől, hogy: „és a kedves családja?... ő nagysága, a felesége?” akkor a török hirtelen egészen átalakult és azt mondta: „Mi köze önnek az én nemi életemhez?...”

Halkan nevettek.

- Hát neki a házasság nemiüzem.

- S a feleség az üzemtitok.

Finoman nevettek. Összesúgtak.

- Hogy mondta Laci: „Mi közöd van...” Nem emlékszem, mihez?

- Az én ügyeimhez.

- Nem. Jobbat mondott.

- Az én dolgaimhoz. Azt mondta.

- Tényleg.

- Neki Vilma „az ő dolga”?

Nagyon nevettek.

- Mindenesetre jó kis dolog.

- Édes kis portéka.

- Ha Pista...

Újra nevettek.

- Nagyon gyanús nekem ez az autóügy...

Az ajtó felé lestek, ijedten, nem jött-e vissza hirtelen Avary.

Vétek Pali mindenesetre, alighogy bekapta a kismenűt, már távozott.

- Szevasz, szevasz, szevasz, kérlek alássan, Ábris bátyám.

Hosszú csönd után a két úr összehajolt.

- Nem volt az ujján a zöldköves gyűrű?

A másik hallgatott akkor:

- Penészleghy Lenke kezén láttam a juniálison olyat.

- Á, összekeverted, az futballgyűrű volt.

Vacsora után újabb asztaltársak jöttek, akik otthon végezték el a táplálkozást, csak ejtőzni kíváncsítottak egy kicsit a társaságban.

Némelyek sört, mások bort rendeltek, kis mennyiségben, mert csak a sok beszéd volt az éjszaka célja.

Most az asztalon az Ábris bácsi hallgatása mellett Sipos Lekszi, a központi szolgabíró vitte a helyettes törzsfőnöki szerepet. Kedves fiú volt, piros arcú, könnyen nevető s ügyes viccelő. S azt hiszi, hogy mindig neki kell a szót vinni.

Nagy örömmel üdvözölték Várberky Imrét, a második járás főszolgabíróját, aki úgy közeledett az éjszakában, mint egy tengeri hajó.

- Szervusz Imre! - rajongták körül.
- Szervusztok - legyintett kedvesen, kövéren a főbíró s senkivel kezet nem fogott, hanem sietve leereszkedett a legelső szabad székre.
- Megfogytál, Imrécske - szólt Lekszi, az óriást becézve.
- Kicsit.
- Mennyit?
- Negyvenhatot.
- Ne beszélj már; negyvenhat kilót?
- Igen.
- Nahát, az már szép!...

Harsányan s hangosan nevettek. Meg se látszott rajta.

- Mennyi vagy most?
- Százhetvenhat.
- Gyermeksúly.

Nem is látszott abnormisnak a kövér óriás, feje nem is volt feltűnően nagy, inkább derékban tudott elszélesedni. Egymásnak ismételték el, hogy milyen karszéket csináltatott otthon magának, s hány collos vaspántokkal van a szék megerősítve.

- De nem az - mesélte, kicsit asztmásan, a vidám terebély, akinek megvolt az a drága jó humora, hogy ő maga csinálta a legtöbb tréfát a kövérségéből, amelyet nemcsak nem szégyellt, hanem büszke volt rá -, hanem az, hogy mikor megérkeztem a Nyugatira, mire kiballagtam az udvarra, autó sehol. Csak egy árva konflis szerénykedett. Mondom: „Barátom, üljön csak alám.”

Hatalmas nevetés tört ki. Szájról-szájra adták a szót, hogy: „Üljön csak alám!” Nagyon jó.

- Hát aztán odatörlészkedett. Megfogom a kocsit, s rálépek a hágsójára, felbillen. Nézem az ülést. Én ebbe nem tudok beleilleszkedni. Mi az ördögöt csináljak? Mondom a kocsisnak, hogy felülök mellé az első ülésre. Mert láttam, a térdem nem fér el benn a kocsikában. Felmegyek nagy egyensúlyozó művészettel, s ráülök mellette a bakra, úgy hogy a félsonkám a lámpán volt...

Nem lehetett beszélni a kacagástól. „Félsonka a lámpán”, „félsonka a lámpán” - ismételték el a fiatalok, s nyúlva volt mindenki.

- Hát akkor reccs!... Letörött a lámpa...

S ezt olyan szenttelen, csöndes hangon, mintha a világ legtermészetesebb dolga volna. Kellemes barna arcán alig egy kis mosoly. Felemeli a nagy kriglit s mindenki várta, hogy le fog zuhogni a sör, de csak keveset ivott, akkor leszopta kis barna bajuszáról a habot s folytatta:

- Ilyen kalandokban volt részem operáció előtt. Persze, mikor kijöttem a klinikáról, egész abnormálisan normális pasas lett belőlem.
- Abnormálisan normális... - mondogatták az asztal körül.

Most egy szokatlan vendég jött, a telekkönyvvezető, száraz, szúrós szemű furcsa ember, erdélyi menekült.

- Nini, Vihorlát - kiáltottak fel -, honnan jön ily késő éjszaka, Vihorlát úr?

- Kiszálláson voltam - szólt az furcsa, zörgő-csendesen -, s hogy nincs itthon a család, azért kell valamit enni.

- Egy kicsit - szólt csintalanul Lekszi.

- Egy kicsit. Nem is sokat, mert teleetettek odakinn. De hát nem volt kedvem lefeküdni; hát Soma, mit lehetne enni?

- Egy *kicsit* - hangzott a Lekszi ugrató szava.

- Egy kicsit, persze.

S hozzáfogott tanulmányozni az étlapot. A cvikkerjét is feltette hozzá, aztán a papírt eltartva magától, a cvikker mögött nézett körül.

- Milyen kalandom volt. Hallatlan, micsoda gazemberek ezek a sofőrök.

- Halljuk, halljuk!

- Kérlek alássan, barátocskám - mondta csöndes, aprólékos módján a telekkönyvvezető -, a Gedeon barátunk autóján voltam...

- Aha.

- S rákerültünk Badakony mellett arra az új kövezett útra. Hát én nem tudtam, hogy ott most kövezik az utat.

- Aha, a gróf erdeje mellett. Jó.

- Hát kérlek, homok az az út, s a sofőr se tudta, hogy kövezik és a szélén akart menni, nem tudott azokon a lerakott nagy köveken menni s egyszer csak lecsúsztuk az árokba.

Nevetés.

- Aha - mondta Lekszi fokozott figyelemmel.

- Borzasztó nagy baj volt. Barátocskám, egy jó fél órát vagy háromnegyed órát eltöltöttünk, míg ki tudott valahogy kecmeregni belőle.

- Aha.

- De még emelni is kellett az autót. Fene nehéz egy ilyen autó.

- Aha.

- Nem is tudom, nem emeltem-e meg magamat.

- Borzasztó! Ilyen kaland!

Ekkor a főkapitány jött. Szokott így éjjel felé benézni, mikor hazamegy inspekcióból.

Fekete bajsza villogott, mint a kitűzött szurony, férfias arca fénylett a villanyfényben. Olyan volt, mint egy főkapitány.

- Szervusz, szervusz, főkapitány úr - üdvözölték jobbról-balról; nagyon népszerű ember volt, bár a vicceiben mindig volt valami sértő, lenéző. De nagyon tudott tekintélyt tartani.

- Szervusztok - mondta a főkapitány, s megoldotta a kardszóját, s felakasztotta a fogasra. Ő maga pedig betelepedett a helyére Ábris bácsi mellé belül. Ővele kezét is fogott:

- Hogy vagy, Ábris bátyám?

- No.

- Hálistennek!... Mi újság, gyerekek?

- Nagy újság van, Vihorlát úr Badakonynál autódefektet kapott a köves úton, emiatt kénytelen *kis* nyúlgerincet fogyasztani.

A főkapitány hátravetette a fejét, s kakas módon nevetett.

- Badakonynál?

- Igen - mondta Vihorlát rendíthetetlen komolysággal -, kérlek alássan, most építik az utat, s akkora kövekkel van kirakva az út, kérlek, mit mondjak, mint egy-egy söröshordó. Arra jön, még csak ezután a zúzott kő. Azon már el fog tudni menni az autó, de ezen nem.

- De poros vagy, főkapitány úr - mondta egy friss hang.

A főkapitány mosolygott s nem szólt. Lelegyintett a válláról egypár porszemet, mintha azzal minden rendben volna.

- Így jár, aki asszony után jár - mondta igen komolyan Lekszi.

A főkapitány ezen is csak nevetett. Csak nem fogja igazolni magát; mindennap porban fürdik... itt az ember...

- Sört, méltóságos úr? - kérdezte Soma, a pincér.

- Mit kérdezi azt maga mindig - szólt Lekszi. - Sört a méltóságos úrnak, de vágottat... Som!... - s mint egy színész játszotta meg. - Habot le, színig sör...

A főkapitány kedélyesen nevetett.

- Tudja ő azt már; hát még mi újság?

- Itt van Laci.

A főkapitány maga elé tette a két kezét, s előbbre hajlott.

- Milyen Laci?

- Avary.

A főkapitány mosolygott, de csak ült s támaszkodott s nem szólt.

- Kocsin jött be - mondta a központi főszolgabíró -, ez is csak tőle telik ki. Ebben a melegben délután harminckét kilométerre zavarni a lovait. De hol van ilyen soká? Mióta én itt ülök, nem is láttam.

- Megharagudott.

- Vétek Pali megkérdezte tőle, hogy hogy van a nagyságos asszony.

A főkapitány még szélesebben nevetett, de nem szólt.

- Ilyen pikáns kérdéseket tenni fel neki mondta Lekszi komolykodva.

- Tudod mit mondott rá? „Mi közöd az én nemi dolgaimhoz?”

Óriási kacagás.

A telekkönyvvezető még mindig nem választott az étlapon.

- Nincs nyúl?

- Ebbe a hónapba nincs - mondta Sipos Lekszi. - Ebben a hónapba semmi vadat se lehet lőni, csak bakot. Azt is csak őzbakot.

- Aha.

- Jó ez a kacsa?

- Kitűnő.

- S melyik jobb, a kacsasült vagy a kacsacomb?

- Amelyikből *kis* adag van - szólt komolyan Lekszi.

- Természetesen, az nekem sok is így éjjel, nagy adag - mondta a telekkönyvvezető, mire élénk kacagás lett.

- Haragszik a kacsa, alacsony a hasa - dúdolta Várberky.

Soma hozta a sört. Vágott volt, de nem olyan abszolút érték, mert volt azért rajta egy kis hab.

- Tessék parancsolni, méltóságos úr.

- Som! Ez magának: vágott?... Nézze meg az ember! Ha így folytatja, maga lesz vágott. Sőt fasírozott!

Ezzel odafordult a főkapitányhoz, s elmesélte neki, mi történt voltaképpen.

- Már én csak elbeszélésből tudom, úgy kilenc óra tájban lehetett itt Laci, s ez a szeles Véték Pali azzal jön be, hogy Baltazár Pista autót bérelt s valahova elment cserkészni, puskával. Úgy látszik, a Ring Laji is vele ment, Maklár Mariska legalább azt mondja, hogy látta együtt menni őket.

A főkapitány hirtelen a gyomra fenekéből elkezdett kacagni.

- De hát hol ez a Laci? Ha itt van, miért nincs itt?

- Megbőszült, kiment s nem jött vissza - szóltak az urak.

- Kalapja még itt van.

- Ott az a kis piszok a szögön.

- Az a zöld?

- Nem is vacsorázott?

- Dehogynem, nagyon szépen evett. Őzbakot; még akkor volt.

- Vihorlát úr, milyen szerencse, hogy már elfogyott, most költségekre verné magát. Apropos, telekkönyvvezető úr, Hogy szokta a foglyot lőni? Reptibe vagy fektibe?

Nagyon nevettek.

- Őméltósága csak fektibe szereti. De ilyen nagy vadász, mint Vihorlát úr, biztosan röptibe lövi. Vagy az őzbakot?

- Som! A méltóságos úr vacsorát akar.

A főkapitány nevetett. Úgy ült, mint az öregedő komondor a csivogó kölyökkutyák közt.

- Már csinálják a friss natúrszeletet a méltóságos úrnak - mondta Soma.

- Mégis csak legjobb főkapitánynak lenni - mondta filozofálva Lekszi -, szegény szolgabírák a maguk kis járásában azt képzelik, hogy ők a kisistenek, de a főkapitány! Az a nagyisten, az öregisten! A magyarok istene!

Szórakoztatták a főkapitányt, aki nem beszélt, csak szórakozottan nevetett, akármit mondtak.

A natúrszelet remek volt, s farkasétvággal ette meg.

- Fehér bort iszol? Laci vöröset ivott - mondta Ábris bácsi.

- Vöröset? - szólt Lekszi. - Ő olyan harapós ember... Még azt se szereti, ha a felesége s más ilyen intim dolgai iránt érdeklődnek.

Vétek Pali újra megjelent. Hogy lehet lefeküdni, mikor ilyen izgalmas a törzsasztal. Körülnézett.

- Nincs itt Laci? - súgta.

- Nem, azóta nem jött vissza.

Erre Pali leült, s hallgatta a csevegést. Kis sört ivott.

Így telt egy félóra, a főkapitány éppen készült, hogy elmegy, mikor a fizetőpincér jött, vastagon, a derék Vilmos és félszegen áthajlott az asztalon a főkapitány felé:

- Méltóságos úr, telefon.

- Ej, a guta üsse meg, egy percig nem hagynak békén. Ki az?

- Kérem, méltóságos úr - mondta a főpincér diszkréten.

- Női hang, női hang! - kiáltott Lekszi.

Erre a főkapitány felállott.

- Az más - mondta helyette Lekszi.

- Nagy kujon - mondta Lekszi, mikor elment a főkapitány -, annyi asszonyügye-dolga senkinek sincs, mint neki.

- De milyen szórakozott máma; nem vettétek észre, folyton cseréli a kenyeret meg a zsemlyét, egyszer kenyeret harap, egyszer zsemlyét.

- Ki tudja, hol jár az esze. Akinek ennyi asszonyt kell szimultán ellátni, annak van elég. S még egy öreg feleség is otthon, ajaj!

- De kinél lehet most a zöldköves gyűrű?

Lekszi gondolkozott.

- Mostanában mindig kézen volt. Ahányszor csak láttam, mindig ott ült a Laci elegáns kisujján.

- Ma nem volt rajta.

- Nem tudom...

- Nem volt; én tudom, hogy nem volt. Ki jöhet gyanúba? Penészleghy Lenke?

- Nem hiszem.

- Én is mondtam, az most kizárólag futballgyűrűt visel.

Hangosan és rosszmájúan kacagtak.

- Mióta a kakaslábi leventék megverték a téglási daliákat 00:000-ra, azóta Lenkétől nem lehet mást hallani, csak hogy az ő *fiai*...

A főkapitány jött a telefontól, izgatottan, szinte magából kikelve s nagyon komoran.

Nem merték kérdezni. Egy főkapitány olyan dolgok középpontjában van, hogy azt nem szabad még kérdéssel sem érinteni.

- Elmegy, Béni bátyám? - csak ennyit kérdezett a központi szolgabíró.

A főkapitány csak intett.

Vette a kardját, és sietve csatolta az oldalára. Akkor fordult a kérdezőhöz:

- Gyere csak ide.

A fiatalember ugrott, rohant.

- Mikor volt itt Laci?

- Én nem találkoztam vele, kérlek alázattal. Mikor én jöttem, már elment.

- Hát ki találkozott vele? - kérdezte hangosan a főkapitány.

- Kivel?

- Avaryval.

Hárman felállottak.

- Hány órákor volt itt?

- Főkapitány úr, kérlek alázattal - s egészen hivatalosan jelentkezett Vétek Pali, az a fiatalember, aki Mariskát hazakísérte. - Mikor én jöttem, lehetett fél kilenc.

- Akkor gyújtották fel a lámpákat.

A főkapitány zavarosan nézett rájuk.

- De hisz az lehetetlen, az nem lehet. Opora ide harminckét kilométer... Most tizenegy óra... Hm. - Megnézte az óráját, s újra egy hm-t eresztett el. - Tizenegy...

- Mi történt? - kérdezte Ábris bácsi.

- Én már itt voltam, mikor jött, azt is láttam, mikor elment - szólt az árvagyám.

- Mennyi időt töltött itt?

- Nem sokat. Félórát.

- Annyit sem - mondta a fiatalember.

A főkapitány folyton csak az óráját nézte.

- Autóval nincs kizárva. Ha esetleg autóval ment haza...

- Haza? - kiáltottak fel mindnyájan. - Mi van Lacival?

A főkapitány sötéten nézett rájuk.

- Meghalt.

Mély csönd. Senki sem mert szólani.

- Otthon. A házában. Agyonlőve... fekszik.

A pincér hozta a krigli sört. A főkapitány elvette, s fenéig kiitta.

Akkor félrerúgta a kardját, amely a lába közé akadt s elment.

A társaság megdermedve nézett utána.

A társaság egészen megrémülve maradt a helyén, mintha bombát vetettek volna be.

- Rettenetes - mondta végre a központi szolgabíró.

- Rettenetes, Lekszikém - mondta a telekkönyvvezető. - Rettenetes... És hát itt volt az az Avary?

- Persze hogy itt volt - zúdult fel mindenki.

- Úgy értem, hogy nem tévedés-e?

- Mi a tévedés?

- Nahát, én bocsánatot kérek, nem láttam, és megvallom, nem is nagyon ismerem, de már történtek ilyen dolgok, emlékszem, egyszer Gyergyószentmiklóson...

- Ugyan kérem - mondta indulatosan Lekszi -, ne gyanúsítson, nem vagyunk Erdélyben.

A telekkönyvvezető elhallgatott. Mindenki idegesen szívta a cigarettáját s dobolt az ujjával, lábával.

A hosszú csöndet megint csak Vihorlát törte meg erdélyi konfidenciával.

- Hogy nézett ki az a fiatalember?

- Az nem volt fiatalember - mondta mérgesen Lekszi -, az egyáltalán egy nagyon komoly úriember volt.

- Olyan magas, fekete?

- A maga esze. Pardon... Az a magas, fekete egy oláh volt Gyergyóban. Ez egy rendes magyar úr volt. Nagyon elegáns, és nem fekete móc...

- Nagyon elegáns volt - mondta Vétek Pali. - Az biztos, hogy nagyon elegáns volt. Minden mozdulata maga az elegancia volt. Az úgy tudott enni...

- Késsel, villával - mondta Lekszi, s megvetően nézett a telekkönyvvezetőre, aki egy órája kínlódott, hogy a kacsabordákról leszedje a húsmorzsalékokat. - Az tudott enni.

- Szép fiú volt - állította Vétek Pali -, úgy nem tudott lovat hajtani senki. Emlékszem a két vasderesére, amit a szoborleplezésen maga hajtott. Barátom, az valóságos művészet volt.

Erre elhallgattak. Úgy érezték, mintha némi engesztelés volna a halott emlékének, hogy ilyen szerető s kedves szavak hangzottak el.

- Én nem tudom elhinni - mondta Ábris bácsi -, olyan fiatal volt.

- Harminchat éves.

- Gyermekek - mondta az öregúr -, a nagyapja volt barátom.

- Hát bizony, Ábris bátyám - szólta Lekszi -, furcsa egy komédia az élet.

Várberky, a kövér szolgabíró, most komolyan szólalt meg:

- Szóval volt két óra, esetleg két és félóra a Laci eltávozása s a telefon közt.

- Annyi nem volt, két és negyed.

- Na, két és negyed... Azalatt ő megtehetette. Tudniillik, úgy konstruálom meg a dolgot, hogy mikor innen kalap nélkül kiment... bizonyára valami nagy felindulásban...

- Vilma! - kiáltott fel Vétek Pali.

- Mi van Vilmával?

- Kérlek alázattal, a dolog úgy volt, hogy mentem az utcán, s szembetalálkoztam Maklárny Mariskával. Azt mondja nekem: „maga is úgy siet, mint Baltazár Pista?”... S elmondja, hogy az előbb Baltazár Pistát látta, hogy autót rendelt. A standon egy sofőrt megállított, s igen sietve elküldte a benzinkúthoz. Vele volt Ring Laji is... őt kell előkeríteni... ő többet fog tudni. Nem volt bent Laji ma este?

- Nem.

- Szóval azt mondja Mariska: „Nézze azt az autót, amelyik most van a benzinkútnál, azt rendelte meg Baltazár Pista.” Az egy szürke autó volt. Galambszürke. Kis autó.

- No, de hogy jön ez ide?...

- Várjál, kérlek. Nem tudom miért, de nekem az az érzésem, s erre mernék fogadni is, hogy Baltazár Pista kiment Oporára.

Erre mély csönd lett.

Mindenki megértett mindent.

Várberky komolyan mondta:

- Meg van oldva. Laci gyanút fogott... Mikor innen kiment, még nem is gondolt rá, de útközben eszébe jutott, hogy utána megy... Már nem is jött vissza a kalapjáért, hanem futott, autót fogott, beült s maximum háromnegyedóra alatt otthon volt.

Hallgattak.

- Ez a marha Pista! Hogy lehet valaki ilyen marhául szerelmes! Egy olyan bestia, semmi-asszonyba. Az állat! Én megmondtam neki tegnap este, hogy ebből baj lesz. Nem neki való nő. Nem egy ilyen ártatlan baromnak való.

Hallgattak.

- Pardon, Vilma nem átlag-nő. Kikérem magamnak. Magasan átlagon felüli nő. Valaki. Hogy lehet ilyen hangot ütni meg.

Elhallgattak.

- De hogy jött a telefonértesítés? Oporáról éjjel nem lehet telefonálni.

- Nagyon egyszerű: ott volt az autó s beküldték valakivel a főkapitányhoz... Ez igen, ez a kujon, az szépen kimászott a dologból.

Ebben a pillanatban a telekkönyvvezető, aki néhány percig a legjobban magáraerőszakolt békességgel fogyasztotta a kacsát, olyant nagy szemeket vetett rá, hogy ő abban a percben felállott.

- Palikám - mondta -, gyere csak, valamit akarok tőled négyszemközt, pardon - intett az asztal felé s elment.

Vétek Pali sietve ment utána, s leültek egy zöldhederás páholyban. Most az éjszakában még a por sem látszott.

- Nem bírom ezt az állatot - mondta, Vihorlára intve. - Ha már látom, felforr a vérem. Mi a fenének szoktatták be ide ezt a spiclit. Az egész ember egy spicli... Meg vagyok győződve felőle, hogy szegény Pista csinált valami bolondot.

- Biztos.

Új sört rendeltek.

A főkapitány nagy léptekkel ment el a Hungáriából. A közkórház előtt kellett elhaladnia. A kórház előtt autó állott.

- Kit hoztak? - szólt rá az ácsorgó sofőrre.

- Egy urat.

- Oporáról?

- Igenis.

A főkapitány keményen megnézte a sofőrt. Vékony kis csirkefogó volt. Micisapkája a szemébe húzva.

- Menjen csak át a főkapitányságra, és hívja ide Makkos detektívet.

A sofőr habozva nézett rá, mintha nem volna kedve magában hagyni a kocsiját.

- Egykettő. Mondja meg neki, hogy a főkapitány úr hívhatja.

Erre a sofőr begyulladt, szalutált, és azonnal futott.

A főkapitány felment a kórházba. A kivilágított nagy előcsarnok a fényel ellentétben a legnagyobb csöndet őrizte. Mély csönd volt, kórházi csönd, éjjeli csönd. Világított folyosókon terjengett a kloroform és az éter arómája.

A kapus felesége inspekciózott. Terjedelmes volt, mint azok, akik szűk lakásban s bő kosztos és tökéletes életnyugalomban élnek.

- Tessék parancsolni, méltóságos úr - jött elő hívás nélkül.

- Hol van az a beteg, akit most hoztak?

- Tessék parancsolni a műtőbe. Fetter főorvos úrnál van.

A főkapitány kopogtatás nélkül nyitott be a műtőbe. Két fehér ruhás szolga éppen most vetkőztette az asztalon Baltazár Pistát, aki eszméletlenül feküdt, s vérrel volt tele a ruhája és teste.

A főorvos, ahogy meglátta a főkapitányt, elébe sietett.

- Szervusz, kérlek alázattal.

- Mi ez? - mondta a főkapitány.

- Ez, kérlek bizony elég komisz. Pista barátunk elég kutyául van. Át van löve a bal válla, s nagyon sok vért vesztett. Azt hiszem, a legkényesebb helyen érte a golyó a vállcsontot.

A főkapitány intett, s odább vonta a főorvost. Ez még fiatalember volt, cvikkeres, szőke, igen buzgó arcú ember, Fetter Leó, s a főkapitány iránt rendkívül lekötelezett, mert neki köszönheti az állását.

- Édes fiam - mondta dörmögve -, vedd tudomásul, hogy ez *nem lőtt seb*. Ez zúzódást! Autódefektet kapott a gyerek... További intézkedésig *ez a megállapítás*.

A főorvos elkezdett zavarba jönni, s az arca csöndesen egyre vörösebbre pirult.

- De, kérlek alássan, főkapitány úr, nekem fel kell vennem a látletet.

- És?

- Hogy lehet?

- Így! - mondta erélyesen a főkapitány - *további intézkedésig* ez így van.

- Főkapitány úr, alássan kérlek, szabad két vízumot írnom?...

- Nagyon helyes. Legkésőbb reggel, megadom az utasítást, hogy melyiket kell bevezetni a naplóba.

Oda se nézett Baltazár Pistára, ment kifelé.

Még egyszer odaintette a főorvost.

- A laboránsok tudják?

- Azok semmit se tudnak még, legfeljebb ha a saját szemükkel ítélték.

- Ide figyelj: tudod, hol van Badakony?

- A grófi kastély?

- Igen. A badakonyi erdő mellett építik az utat. Nagy kövekkel van beborítva a frissen hányt töltés. Ott az éjjel egy autódefekt volt. A kocsi lesiklott az árokba s felfordult... Hát ez volt az!... Akkor sérült meg Baltazár Pista... További intézkedésig.

- Igen.

A főkapitány sietett. A sofőr ott állott a folyosón.

- Serákné - mondta a portásnak -, hol van itt a pince?

- Tessék parancsolni, oda hátra.

- Valami csendes hely a pincébe. Na! De értelmetlen egy asszony.

Az asszony rémülten nézett a hatalmas emberre.

- Talán a hullakamrába tetszene parancsolni.

- Vezesse le a sofőrt.

A lejárati itt volt a folyosó mellett. Az asszony előrement s felgyújtotta a villanylámpákat. Mikor lementek a lépcsőn s be a fehér kamrába, amely hideg volt a jégtől, a sofőr irtózva látta, hogy egy hulla fekszik meztelenül az egyik pléhvel borított asztalon. Nem bírta a szemét levenni a rettenetesen felpuffadt nő-kadaverról, folyton oda pislogott, s közben azon csodálkozott, hogy a portásné egyáltalában nincs jobban megilletődve, mint ha söröshordó volna azon a helyen. A portásné egészen más izgatta, nem a hulla. A sofőrt azonban egyelőre csak az.

A főkapitány azalatt instrukciókat adott a detektívnek, aki egy állathoz, medvéhez, hiúzhoz, vadmacskához képest rendkívül intelligens szemekkel bírt s alig kellett neki magyarázni, már mindent értett, bólintott, hunyorított, s nemsokára lent volt a kamarában. Csak intett könyökkel, s a portásné már sietett el.

- Mondj el mindent - szólt a detektív.

- Kérem, detektív úr...

- Mit mondtál?

- Alássan kérem, detektív úr - mondta a sofőr, miután alaposan megnézte a detektív karját s ökleit.

Ezek a karok s öklök ebben a pillanatban megmozdultak s irtóztató pofont kentek oda a sofőr vékony arcába.

- Vedd tudomásul, hogy én nem vagyok detektív, hanem méltóságos úr.

A sofőrnek felakadt a szeme s hátrált.

- Micsoda nyavalyás sofőr vagy, hogy még a méltóságos főkapitány urat sem ismered?

- Ké-kérem é-én csak há-három napja vagyok a városban - dadogta, hebegte a sofőr.

- Honnan jöttél?

- Idevaló vagyok a megyébe, de most Pestről jöttem.

- Tovább.

- A Hungária előtt egy úriember este kilenckor odaintett, van-e elég benzinem? Vettem ezer kilométerre. Beült, s a leggyorsabban előre. Nem mondta meg, hogy hova, de amint a városból kiértünk, rám parancsolt, hogy százassal... Véletlen láttam a faluvégi táblát, hogy *Opora*. S ott állottunk meg. Egy hosszú kőkerítés előtt, de nem a kapunál... Az úr bement, kulccsal egy oldalkapun... Később, várakozás után, jött egy vadász... Körülfutott a kerítésen, mikor engem meglátott: azonnal menjek a főkapu elé... előbb egy úriasszony akart beülni, aztán egy sebesült fiatal urat tettek be...

A detektív vérben forgó szemekkel hallgatta végig, de mintha nem is figyelt volna rá, egészen mással volt elfoglalva.

- Idefigyelj - lihegte. - Jól nyisd ki a füled... Te nem voltál Oporán... Te a *Lengyel tanyáig mentél, Vaskóba*... Érted? Mikor Badakonynál mentetek, a kocsi nem tudott rámenni a köves útra, mert ott nagy kövekkel van leborítva az úttest. Új töltés. Érted? A szélén akartál menni. Érted? A kocsi belefordult az árokba, s akkor kiborultatok. A fiatalúr a vállát eltörte. Érted?

- Igenis.

- Hány perc alatt értetek Oporára?

- Harminckét perc alatt.

A detektív felemelte a kezét, s rettenetesen pofonvágta a sofőrt, úgyhogy az beleesett a sarokba, s a fejét belevágta a falba.

- Állj fel.

A sofőr halálos rémülettel szedte össze magát.

- Nem megmondtam, hogy *nem voltál Oporán*?

- Igenis - nyögte a fiú.

- Na. Mikor értetek Oporára?

- Kérem, detekt... kérem, méltóságos főkapitány úr - dadogta a boldogtalan -, én nem voltam Oporán.

- Hát hol?

Hallgatott. Elfelejtette.

- *Vaskón*. Oda akartál menni.

- Igen - mondta könnyekkel a szemén. - *Vaskón.*

- És?

A sofőr hallgatott.

A detektív felemelte a kezét.

A fiú szűkölt, mint a kutya:

- Méltóságos főkapitány úr...

- *Badakony.*

- Igenis, a badakonyi úton defektet kaptam, mert a köves úton nem lehetett menni, s amiatt az árokba borultunk.

- Na. Ott kaptál *defektet a fejedén.* Azt be fogják kötni.

Még háromszor elisméltette vele a leckét.

- Hol sebesültél?

- Badakonynál, mikor felborult az autó.

Intett neki, hogy mennek.

Előrement s a sofőr utánakullogott s hol a vérét, hol a könnyét törülte.

Mikor felmentek a folyosóra, a főkapitány intett a detektívnek, aki eltávozott, ő maga fölment a sofőrrel, s még egyszer beszólt a főorvosnak:

- Kérlek alássan, a defekt hiteles - mondta különös farkasnevetéssel -, a sofőr is megsebesült. Adjatok egy kötést neki a fejére.

A főorvos lehunyta a szemét. Rettenetesnek találta az egész dolgot. De hallgatott.

Ezzel a főkapitány sarkon fordult s elment.

- Maga hol sebesült meg? - kérdezte a sofőrt a főorvos.

- A badakonyi úton, méltóságos úr mondta a sofőr. - Ott most csinálják az utat, s belefordultunk az autóval az árokba.

A főorvos végignézte a sápadt embert, s látta annak összeszorított száját.

- Várjon kérem egy kicsit. Mindjárt megkapja a kötést.

A főkapitány átment a hivatalába. A kapu előtt állott egy rendőr, aki abban a pillanatban szoborrá lett.

- Kié ez az autó? - kérdezte a főkapitány.

Egy sofőr előlépett.

- Enyém, méltóságos főkapitány úr.

- Állítsd elő - mondta a rendőrnek a főkapitány, s bement az épületbe.

A rendőr intett a sofőrnek, aki lehajtott fejjel ment előre.

A főkapitány visszafordult.

- Egy legény menjen azonnal a közkórházba. Ott van egy piros autó, annak a sofőrjét hozza be. Vigyék be az autót a garázsba, őt pedig kísérje be. Várjon, míg bekötözik a fejét.

- Igenis.

A rendőr benyitott az örszobába, s egy kollégáját szólította elő.

A főkapitány rohanva ment fel a lépcsőn és sietve nyitott be a hivatalába.

- Ki van bent?

Az előszoba ajtaja előtt álló rendőr mereven szalutált:

- Méltóságos főkapitány úrnak alázatosan jelentem, egy úriasszonyság.

Bement. Az előszoba sötét volt.

Miért van itt sötét?

Benyitott a szobába.

Egy széken ott ült Avaryné, fejét két kezébe szorította, s már nem sírt, úgy látszik, kifáradt. A főkapitány beléptére kiújult a zokogása.

- Oh, kedves, kedves - mondta a főkapitány rekedten -, mi volt ez?... Mit mondott maga a telefonba nekem; hogy kerül ide, hogy történt, egyáltalán mi ez?

- Én nem tudom, én nem tudom.

- Rettenetes.

- Rettenetes - s kitört a zokogás.

A főkapitány hozzálépett, s levette a kalapját.

- Nem lesz semmi baj - mondta -, drága Vilma, drága kis Vilma... Tegye le ezt a kabátot, hisz borzasztó meleg van.

De az asszonyka nem bírt megmozdulni.

- Akar valamit?... Egy pohár vizet?...

Csengetett.

A rendőr belépett.

- Friss vizet!

A rendőr elment.

- No, ne sírjon, kedves, ne sírjon, nem bírom a sírást, és nem lesz semmi baj, biztosítom, nem lesz semmi baj. Majd meglátja, hogy semmi baj se lesz.

Vigasztaló szavakkal igyekezett a szegény nő csillapodni nem bíró rémületét eloszlatni. Hogy szerette volna Babának szólítani. Nem lehetett. Ilyen bizalmas név nem volt neki engedélyezve.

Hozta a rendőr a vizet vastag pohárban a tenyerén.

- Mossa meg a homlokát. Húzza le a kesztyűjét és mossa meg a homlokát... Így... - Vízöntött a pohárból az asszony rózsaszínű kis tenyerébe. Aztán ráerőszakolta a poharat. - Vegyen a szájába egy csöppet... Mikor történt?

- Én nem tudom, lássa, ez valami rettenetes.

- Nem kell sietni, van elég idő. Ez rettenetes, de már én elintéztem mindent, maga nem is képzele, drága angyal, mit csináltam magáért... Ez borzasztó, ez borzasztó, hogy az a Pista ilyen egy szeles fickó...

Az asszony hallgatott, megszűnt a sírása.

- Fegyverrel lőtt rá? - mondta a főkapitány.

- Ki?

- Pista.

- Pista nem lőtt.

- Hát ki?

- Azt nem tudom.

A főkapitány kemény hangja:

- Nem Pista lőtte le?

- Nem.

- De hát fegyvert vitt magával.

- Dehogyan.

- Nem volt nála semmi fegyver?

- Semmi.

A főkapitány csöngetett.

- Kérdezze meg a sofőrt, hogy volt-e fegyver a fiataluraknál? Ha volt, hozza fel. Mind a kettőt.

A rendőr elment.

Az asszony rémülten nézett.

- Miért lett volna nála fegyver?

- Volt - mondta a főkapitány. - De az mindegy. Biztosítom, kedves drágaságom, hogy az teljesen mindegy. Itt a tényállás semmit se számít. Már én rendbe szedtem az egész szerencsétlen esetet.

Az asszony maga elé borult, s újra sírni kezdett.

Hosszú porköpeny volt rajta, nagyon finom köpeny, nyakig be volt gombolva, s kis kalapja le volt húzva a szemére.

- Hol történt?

- A verandán.

- A kerti verandán?

- Igen.

Újra kitört a zokogása.

- Laci mikor ment el délután?

Az asszony megborzongott.

- Uzsonna előtt.

- Ivott?

- Igen.

- Szeszt?

- Ahogy szokott.

- Miért nem feküdt le ebéd után?

- Kiment a munkásokhoz, aztán visszajött, valószínűleg le akart feküdni, akkor szólt a telefon, valakivel beszélt, igen rosszkedvű lett, befogatott s elment.

- Maga egyedül volt?

- Egészen.

- Szegényke... Mikor jött Pista?

- Vacsorához hívtak, de nem volt kedvem enni.

- Na és?

Ekkor a rendőr kopogtatott s bejött.

- Méltóságos főkapitány úr, itt vannak a fegyverek.

A főkapitány intett neki, hogy tegye le s menjen.

- Más nincs? - szólt utána.

- Semmi sincs, méltóságos főkapitány úr.

A főkapitány erélyesen intett, s a rendőr elment. Akkor felállott, s odament a kis asztalhoz, amire le voltak téve a fegyverek, s megnézte őket. Felvette egyiket a másik után. A lámpához közel vitte, megnézte. Felvett egy lupát az asztalról, s azzal gondosan megvizsgálta a csöveket, kinyitotta a závárokat, igen aprólékosan vizsgálta meg a szerkezetet. Konstatálta, hogy minden töltény bennük van, s füstnek, lőpornak semmi nyoma. Ezekkel a fegyverekkel ma valóban senki egy lövést se tett.

- Hát akkor ki volt?

Az asszony kiapadt szemmel nézett maga elé.

- Nem tudom, nem tudom.

A főkapitány járkálni kezdett.

- Itt csak egy fontos van: maga. Itt csak ez az egyetlen fontos: maga! Drága! Kedves! Magának nem szabad szenvedni. Magát nem szabad izgalomnak kitenni. Magának boldognak kell lenni, ez az egyetlen cél, minden egyéb mellékes.

Hirtelen felugrott, s pattintott az ujjával.

- Milyen szórakozott vagyok.

Csöngetett.

- Idefigyeljen - mondta a belépő rendőrnek. - Átmegy a kórházba. Keresi a főorvos urat, s megkérdi tőle, hol van a fiatal úriember, aki a beteggel jött?

- Igenis - mondta a rendőr.

- Na, menjen.

A rendőr állott.

- Méltóságos főkapitány úr, az a fiatal úr itt van.

- Hol?

- A fogalmazó úr behozatta.

- Ja. Küldje be a fogalmazó urat.

A rendőr szalutált s el.

- És maga már meg van mentve, drága gyermek. Az én csálhatatlan érzésem! Mielőtt valamit tudtam volna, már elintéztem... Kedves, arra akarom figyelmeztetni, hogy szegény Laci öngyilkossága...

Itt megállott, s várta az asszony mozdulatát.

De az asszony csak megrázkódott, s ugyanúgy maradt, ahogy volt, maga elé görbedve, két finom kezét térdén nyugtatva s csüggedt elmerüléssel.

- A maga ura, sajnos, *öngyilkos lett*, hirteleni idegroham... Beszámíthatatlanság... Mindennel indokolható... Megőrült... Kalap nélkül rohant el a vendéglőből... autó... tarlón vissza... a kert alatt megállította az autót, úgy lopózott fel... Egész örült dolgok... Degeneráltság... terhelt-ség... Ennek nem is lehetett jó vége...

Most gyorsan felállott, s az ajtóhoz sietett, mert meghallotta, hogy a külső ajtó nyílik.

Kiment a fogalmazó elébe.

- Kérlek szépen - mondta neki az előszobában. - Mi volt ez?

A fogalmazó vékony, egyenes úrifíú, hivatalos komolysággal állott.

- Kérlek alázattal, főkapitány úr... - s jelentést tett az eseményekről.

- Nagyon helyes - mondta a főkapitány -, minden rendben van, azonban figyelmeztetek a következőkre. Itt öngyilkossággal állunk szemben.

A fogalmazó szeme kicsit nagyobbra nyílt.

- Az öngyilkosság a legteljesebb mértékben máris tisztázva van. Ez a szegény degenerált, beteg ember, sajnos, maga ellen fordította a fegyvert... Ez a két szegény fiú, egyáltalán semmi közük a dologhoz, őket autóbaleset érte a badakonyi országúton a gróf erdeje mellett... Ezt kérlek nagyon jól jegyezd meg magadnak, s most hozd fel ide nekem a kis Lengyel Sándort.

- Igenis, főkapitány úr - mondta a fogalmazó mereven.

- Vettél már fel jegyzőkönyvet?

A fogalmazó kicsit gondolkozott, akkor azt mondta:

- Be akartam várni főkapitány urat.

- Nagyon helyes. A jegyzőkönyvet én magam akarom felvenni.

- Igenis.

- Szervusz.

A fiatalember elment, ő pedig visszasietett a bánatos özvegyhez.

Az most is ugyanúgy ült, szemét lehunyta, ajkai nyitva voltak, vérbő, dús ajkai. Az arca sápadt volt s kívánatos.

A főkapitány egy ideig nem is tudott szólani. Nagyon tudta szeretni a szépet. Az asszony sohasem volt ilyen elragadó.

Kitágult szemmel s egészen különös mohósággal nézte. Ahogy ott ült nagy elbágyadtságában s rendkívüli mozdulattal, amely a szenvedésnek, a kimerültségnek tökéletes kifejezése volt, szobrokra s képekre emlékeztette. De azokon a művészi alkotásokon mindig ott van egy harmadik embernek a lelke, s minél tökéletesebb, annál inkább kell egy idegen személyre gondolni, aki belezavarja saját magát, az életét, a hangulatát az alkotásába. A legszebb női arcnál, a Mona Lisánál is ott van egy kellemetlen illat, egy másik férfinak az imádata, amely ilyennek látja, s ilyennek akarja láttatni a nőt.

Itt azonban egy élő test. Három dimenzióban, bő, modern porköpenyben, azokkal a finom kis ráncokkal s vetületekkel; a térdig látszó lábak, csodálatos lábak, a kis antilopcipőkkel. Egyik térdét feltette a másikra, s látni lehetett a térd hajlását, amelyet a rövid szoknya el sem ért.

Némán s tágra nyitott szemekkel itta be a szép asszonyt. Mindenre méltó. Mindent megér, Mint egy fenevad tágultak rá a szemei.

S milyen jól áll neki a szenvedés. Ezt a nőt eddig mindig csak kacagni látta s csak ragyogni, s milyen jól áll neki a megtörtség s a bánat. Úgy vonul fel előtte a múlt, mint egy ragyogó vibrálás, s az öröm minden pillanatán át. Remegett érte, hogy minél tovább maradjon ebben a mártír-mozdulatlanságban.

Most a nő felvetette a szemét, ránézett, s úgy megijedt, hogy ő sietve elfordult, hogy éhes arcát eltakarja.

De csak egy pillanatig tartott ez az idegen ijedtség a nőben, aztán újra maga elé dermedt.

S ő újra ellopta a szépségét, s addig nem tudott szólani, míg fel nem szívta ezt az édes, egészséges arcot, ezt a hallatlan gondozott életet. Oly kiszolgáltatott volt, s mégis tudta, hogy nem uralkodik felette.

- És most? - szólalt meg a nő. A hangja is más volt, mint máskor. Halkabb s zengőbb.

- Semmi baj sincs, kedves, semmi baj sincs. Csak magának kell mielőbb biztos helyre jutni.

- Hová?

- Hát... mindenesetre a nővéréhez... Ott legjobb helyen lesz az éjszaka, Bátkyéknál.

- Igen.

- Még ők nem tudnak semmit, késő volt, mikor a hír jött, bizonyára aludtak is már. De annál jobb, legalább egy nyugodt órát tölthet az ágyban. Bátky is derék fiú, lehet vele beszélni.

Az asszony csak nézett, szenttelen, szomorú arccal. Úgy érezte, hogy most teljes biztonságban van s ez elernyesztette. Az elmúlt órák végtelen izgalma után fásult fáradtság volt benne. A szemei lecsukódtak, bársonyossá lettek.

- Igen - mondta alig mozdítva ajkát.

A férfi lehajlott hozzá s az asztalhoz támaszkodva fölibe hullott.

- Kis Vilma, kis Vilmácska, azt kell megértenie, azt kell megtanulnia, hogy egy szót se, egyetlen szót se... Nem tud semmit, nem emlékszik semmire, semmire a világon, se jóra, se rosszra. Semmire nem emlékszik.

Az asszony úgy maradt, s valóban olyan is volt, mint az élő elfeledkezetttség.

- Semmit sem tud, semmire nem emlékszik. Ez a szörnyű esemény olyan megrázkódtatást idézett elő magában, hogy mindent elfelejtett. Helyes?

Az asszony csak a lehúnyt pilláival intett.

S az arcába olyan gyermeki odaadás volt, hit, bizalom, jóváhagyás, hogy a férfinak remegett a szíve a kéjtől.

Mindig is szerette a bánatos női arcokat. Itt a hivatalban sokszor elérte a vágy, hogy könnyeket felcsókoljon.

- A többit bízva rám - mondta rekedten.

Az asszony intett s ettől a parányi mozdulattól kibomlott egy fürtöcske a kalap által leszorított bubifrizurájából a homlokára. Barna volt a haja, s vörös fények voltak a barnaságában. Hennázott haj volt, s ez a szín, ez még erotikusabban hatott a férfira. Elérhetőséget jelentett, s ez a végtelenig fokozta az izgalmát. Nem szenvedő lélek volt neki, hanem érzéki izgalom és zsákmány.

Két évvel ezelőtt, mikor olyan groteszkül szakadt félbe a szerelme, s ő volt az egyetlen, aki kielégítetlenül volt kénytelen elválni ettől a nőtől, akiről mindenki tudta, hogy olyan sokakat elégített ki, ez valahogy úgy maradt benne, mint hamu alatt a parázs, s most érezte, hogy nagy lángokkal szökik fel benne a tűz. Itt az idő...

- Maga nagyon ki van merülve - mondta -, maga nagyon el van gyötörve.

Odahajlott hozzá, s érezni akarta.

De a nő nem reagált. Erre ő felemelte kemény férfiujjait, s megsimította a fejét. Azt a villany-szikrás haját. Elsimította a homlokáról s beletürt s lassan hátratörte a fejét, felemelte az arcát, s keményen, élesen, erősen nézte az arcot a fényen. S csodálkozva látta, hogy apró szeplők vannak az arcélen. Pedig ki van most is festve. S azt is látta, hogy így, ilyen közléről és erősen nézve, milyen jelentéktelenek a vonásai. Az orra kicsiny, két nagy üreg az orrlyuk, a szeme is kicsiny, a pillái ritkák, s az egész arc lapossága emlékeztette őt az örömlányok állatiasan torz arcára.

Egy pillanatig úgy is volt vele: egy nagyot rúgni bele, szétmorzsolni, mint egy pillangót s nem egyre beljebb menni... De akkor felnyitotta a szemeit a nő, s ahogy ezek az óriási, különös, sötétszürke szemek, mint valami idegen világ kapui kinyíltak, azonnal remegni kezdett; a nő tekintete belehatolt közvetlenül az érzékeibe s lánggra gyújtotta őt. Csak nézte e szemeket, a szivárványhártya érthetetlen, színjátékos foltjait, s érezte a pupillákból kiömlő hősugarakat.

Az előszobában kopogás.

Hirtelen eszméltre jött.

Kisietett.

Csakúgy remegett.

A fogalmazó volt az előszobában a kis Lengyel Sándorral.

A fiú egészen zöld volt, mint az éretlen barack, s rémülten nézett a főkapitányra, aki otthon a kedves Béni bácsi volt, akivel olyan jól lehetett disznólkodni, vadászni s adomázni.

- No mi az gyermek? - mondta a főkapitány.

A fiú elkezdett sírni.

- Én nem csináltam semmit.

- Tudom. Nincs is semmi. Autókarambol az egész.

A fiú nagy szemekkel nézett rá.

- A Pistát azóta meg is operálták, eltörte a kulcsontját vagy a vállperecét, mikor kiborultatok, de nem lesz semmi baja.

De az nem értette.

A főkapitány érdesen, keményen, kurtán mondta:

- Idefigyelj. Gavallér vagy, vagy nem vagy gavallér?... Nahát... Értsd meg, egy asszony becsülete forog kockán... Én is vállalom, a fogalmazó úr is vállalja, neked is vállalni kell: *nem voltatok Oporán*. Haza akartatok menni Vaskóra, holnap van a kis húgod születésnapja, hát Pista el akart vinni. Útközben Badakonynál felborultatok, ez az egész. Örülj neki, hogy te ép bőrrel menekültél.

A fiú, aki nyolcadik gimnazista volt, mintha homályosan érteni kezdte volna a dolgot.

- Hol borultatok fel?

- Béni bácsi, mi nem borultunk fel.

A főkapitány bosszúsan fordult a fogalmazóhoz.

- Ez a gyerek borzasztóan ki van merülve. Csináltass neki ágyat a Patay szobájában a díványra. Fektesd le, s reggelig nem szabad elereszteni, mert zöldségeket beszél. Csodálom, hogy egy maturázó emberben nincs annyi gavallérság... De megzavarta a nagy lelki rázkódtatás.

- Igenis, főkapitány úr - mondta a fogalmazó, aki viszont most kezdte érteni az egész manővert.

- No menjetek; még a kórházat kell elintéznem, aztán felveszem a jegyzőkönyvet.

A fogalmazó megfordult a fiúval, s elmentek.

Ő pedig bezárta utánuk az ajtót kulccsal, akkor egyet gondolt, kinyitotta, s az őrt álló rendőrnek azt mondta:

- Lemehetsz. Senkinek se szabad bejönni. Megértetted?

- Igenis.

Most sietve bezárta az ajtót, aztán bement. Mielőtt belépett volna, kivette a zsebkendőjét, s megtörölte a homlokát. Izzadt. Szörnyű meleg volt, s nem akart hűsödni. Az egész éjszaka olyan volt, mint a pokol előtornáca.

Mikor a kilincset megfogta, nagyot lélegzett, egy pillanatig úgy érezte, hogy leszédül, s belépett.

Ahogy meglátta a nőt, aki ugyanabban a pózban ült, a vére elkezdett rohamosan forrni, főni, zuborogni.

- Mindjárt kedves, mindjárt - dörmögte, s felvette a telefonkagylót.

A kórházat kérte s Fetter főorvos urat.

- Halló.

- Halló. Itt Fetter.

- Halló. Itt én beszélek... Megismered a hangom... Megvan már a vízumfelvétel?

- Igen.

- Csak azt akarom mondani, hogy föltétlenül ragaszkodom hozzá, hogy kímélet nélkül bevezesd a naplóba a csonttörést... Érted?... A hozzátartozóknak nem kell megmutatni, de itt nyomának kell maradni...

Egészen gondosan kidolgozta már a hamis képet.

- Nagyon súlyos a beteg állapota?

- Kérlek alázattal, ez bizony bénulást fog jelenteni a bal karban.

- Teringettét... Még rosszabbul is sikerülhetett volna, ha az autó ráfordul. Vagy az esés folytán koponyaalapi törést is kaphatott volna. Nem?

- ...

- Mit mondasz?

- Ahogy parancsolni méltóztatsz, kérlek alázattal.

- Kihallgattam az embereket, mindenki egybehangzóan adja elő a defektet.

- ...

- Nem értem.

- Méltóztassál rendelkezni.

- Tehát be fogod vezetni.

- Ahogy parancsolni méltóztatik.

- Tehát igen... Reggel majd beszélünk. Jóéjszakát. Szervusz.

- Jóéjszakát kívánok, főkapitány úr.

Ezzel letette a kagylót.

Azt hitte, az asszony odafigyel s mindent megért, de az nem figyelt semmire, ült, némán, bánatban s gyönyörűen.

Elébe állott.

- De hiszen maga teljesen ki van merülve. Mért ül ezen a kegyetlen széken? Le kell egy kicsit pihennie.

A hóna alá nyúlt s felemelte.

Olyan gyöngéden, mint egy tündért, akit a meleg szellő hozott be az éjszakában a pusztából.

Egész teste izgalomban volt, csakúgy remegett, míg azt a pár lépést az asszonnyal szinte összefonódva megtette. Az hagyta magát.

Mikor a díványon feküdt, kinyújtózkodott s már aludt.

A férfi megállott felette, beharapta fekete ajkait, aztán az ablakhoz sietett, s behúzta a függönyöket.

Mikor visszafordult az ablaktól, legnagyobb rémületére ott ült a díványon az asszony, s nagy szemekkel néz rá.

Megállott, mert azt hitte, a lábai nem bírják.

De az asszony rámosolygott. Fájós, erőltetett mosollyal - s ez is hogy megszépítette!

- Mondja.

- Mit kedves.

Az asszony sóhajtott, s ujjaival elgereblyélte a haját a homlokából. Milyen szép egy szép nőnek minden legkisebb mozdulata.

- Mért akar?

- Mit?

- Nem tudom kimondani.

- Csak mondja.

- Mért akarja, hogy öngyilkosnak lássák.

- Az volt.

- Nem.

- Nyugodjon bele, igen - mondta a férfi. - Ezt én jól átgondoltam. Nyugodjon csak bele.

- De nem! - kiáltott az asszony hevesen. - Megölték.

- Ki? - szólt sokára a férfi.

- Azt nem tudom... Tudni akarom.

- Azt valószínűleg nem fogja megtudni soha - mondta a férfi. - S a maga egyetlen érdeke, hogy ne is tudja meg senki.

- Mért? Hogy mondhat ilyet?

A férfi az íróasztalhoz ment, s nekitámaszkodott.

- Azért, mert én nem akarom magát letartóztatni.

Az asszony nyitott szájjal, lassan elmeredő arccal nézett rá.

- Engem? - mondta alig hallhatóan.

- Igen.

Az asszony homlokát simította, s ernyedtté lett.

- Értse meg - mondta a férfi -, ha öngyilkos: eltemetik, nagy részvéttel, szépen s tisztességgel... Ha gyilkosság, akkor országra szóló botrány, s börtönbe kell mindenkit tenni, aki jelen volt. Pistát, magát, a cselédeket. Vizsgálat, vallatás, herce-hurca, törvényszék, tanúkihallgatások,

pletykák, nyomozás, kínos dolgok felzavarása, a családi élet titkainak szellőztetése! mire az?... Aki halott, annak már mindegy... Az élőknek pedig élni kell, s magának boldognak kell lenni...

Az asszony ajka megmozdult, azt akarta mondani: „soha”, de nem bírt hangot adni. Olyan szörnyen megrémült, hogy sápadtan hallgatott.

Hosszú csend volt.

A férfi itta ezt a csöndet. Összehúzta a szemeit, s belevájt a nő arcába, a vonásaiba, a lelke kínjaiba, a habozásába.

Aztán így szólt:

- Én már mindent megtettem... Minden el van intézve... Baltazár Pista *nem volt magánál!*

Az asszony most újra felnézett rá. A szemei könnyel voltak tele. Kimondhatatlan szépek voltak ezek a szemek így könnyben úszva.

- De ha ott volt.

- Nem volt.

- Semmi rosszat nem csinált.

- Ez már megint tanúvallatás, kihallgatás, jegyzőkönyv, bizonyítás, a bizonyítás kiegészítése...

Újra hallgattak. Az asszony visszaesett letargikus lankadtságába.

Mikor úgy érezte, hogy egy kicsit enyhül, újra megszólalt a férfi:

- Én informáltam az embereket. A sofőrt kioktattam, a rendőröket bevezettem, félrevezettem; a főorvost ebben a pillanatban utasítottam, hogy úgy vegye fel a láttelepet, hogy Pistának nem lövéstől ered a sebe, hanem autóbaleset következménye. Oly szerencsés a sebesülés, hogy el lehet hinni... Mi páran tudjuk az igazságot, s aztán itt vagyok én: ki fogom magának nyomozni a gyilkost! esküszöm, hogy megkapja a maga büntetését... Akárki volt... De ez mind későbbi dolog... A fontos, hogy hamar rendet kell teremteni...

Újra csönd.

- Megértett, Vilma?

Az asszony igent intett.

- Belenyugszik?

Újra csak egy intés volt a felelet.

- Nem! Ezt ki kell mondani! Hangosan! Élőszóval, mert nekem másképp nincs biztonságom. Amit tettem, a maga utólagos jóváhagyása reményében tettem. De ha nem akar. Ha nem egyezik bele teljes lélekkel s teljes meggyőződéssel, akkor egy lépést se tovább. Akkor jöjjön, aminek jönni kell. Én vállalom... Az én részemről még egyelőre csak egy félreértés, a többi nem is tartozik reám, hanem a vizsgálóbíróra.

Az asszony hallgatott.

- Ki az?

- Kicsoda?

- A vizsgálóbíró?

- Oh, azok nagyon sokan vannak. Legelőször a szolgabíróságra tartozik. Félek, hogy ha nem sietünk, azok már ki is szállottak a helyszínére.

Elfordult, maga is megremegett a gondolatra.

- Fáján?... - kérdezte hirtelen az asszony.

- Igen. Persze. Ő a szolgabíró a maguk járásában.

- Jaj - nyögött fel az asszony, s megborzongott.

- Na lássa - mondta a férfi, és megvonaglott. Vetélytársat sejtett rögtön. Egy diadalmas vetélytársat, benne.

Akkor gondolkodva nézett.

- Úgy - mondta. - Úgy...

S újra csak hallgattak.

- És még valami, kedves Vilma - mondta aztán -, ez maga egy nagyon elhibázott lépés volt magától.

- Mi? - nézett fel rémülten a meggyötört nő.

- Az, hogy maga bejött. Hogy nem maradt ott a halott ura mellett... Maga szerencsétlen, ha vizsgálatra kerül a sor, ez lesz a legelső vád, hogy a maga részvételét fogják firtatni... Azt fogják mondani, hogy otthagya az urát, s bejött a szeretőjével...

Az asszony krétafehér lett a festék alatt. A szemei úgy meredtek, mint üveggolyók az arcából. Iszonyúan nézett a főkapitányra, aki itt áll előtte egyenruhában, s ilyen iszonyú dolgokat mond.

- Hát belenyugszik, hogy megmentsem?

De az asszony nem bírt szót szólani.

Felugrott, s elkezdett futni a szobában.

Hang nélkül csak futott, futott, míg össze nem rogyott. A férfi mohón s ijedten kísért a szemével, s abban a pillanatban, mikor látta, hogy most elszédül s elesik, odaugrott, átölelte, s visszavitte a díványra.

Míg vitte, a tenyerével befogta a melleit, s az egész teste újra kigyúlt s izzott.

De amint le akarta fektetni, az asszony újra fölegyenesedett.

- Jól van - mondta -, jól van, jól van. Csak csinálja, csak csinálja. Inkább meghalni. Soha nem bírnám elviselni ezt a rettenetes dolgot. Nem, nem, nem. Ilyen gyanúsítás... Soha, soha!

- No lássa kedves, kedvesem, lelkem, szerelmem... Csillapodjon... csillapodjon...

S vigyázott, hogy el ne árulja magát, s még jobban el ne riassza a madarat.

Mikor az asszony megcsillapodott:

- Most felvesszük a jegyzőkönyvet. Én magam akarom azt felvenni. Hogy az legyen benne, amit én akarok... Helyes?

- Helyes.

Ezzel a férfi leült az íróasztalhoz, s elővette a jegyzőkönyvi blankettát, s írni kezdett: „Felvétel...”

- ...Rábay Vilma... Az előneveket legyen kegyes...

- Mit akar?

- A Rábay-család előneveit... A nemesi előneveket...

- Igen... Ivarcsi és paluzsai...

- Köszönöm...

Darabig irt, akkor hangosan mondta:

- ...családi nézeteltérésekből kifolyólag egész nap rendellenesen viselkedett. Ebéd után parancsot adott, hogy fogjanak be... aztán... vacsoránál váratlanul megjelent, s újra folytatta a heves beszédet... amelynek végén revolverével maga ellen merényletet követett el...

Mikor befejezte végre az írást, felállott, felolvasta a szöveget, s odament az asszonyhoz.

- Most jöjjön s írja alá.

- Mit?

- A jegyzőkönyvet.

Az asszony teste ellenkezett, de mégis felállott, s engedte magát az asztalhoz vezetni.

- Hova?

- Ide Baba: Avary Lászlóné sz. Rábay Vilma.

- Ilyen égreakiáltó gazság! - mondta az asszony. - S kiért?... Kit mentek meg vele?...

- Mindenki megkapja a maga büntetését - mondta a főkapitány. S boldog volt, hogy ki tudta mondani, hogy Baba.

Később az újságíró jött be az udvarba.

Lekszi felemelte a kezét, s intett neki.

- Idehívom, mert ha az asztalhoz megy, két perc múlva mindent tud.

Az újságíró szelíd, kék szemű ember volt, megyebeli úrifű, aki fejébe vette, hogy rövid sorokat ír, s a végüket összekunorítja, s ettől igen elvesztette a becsületét a lányos házakban. A fiúk szerették, mert legalább volt valaki, aki közülük való, diszkrét, s ha már újságíró, nem kell idegenekkel kezelni.

- Tudjátok, mi újság? - mondta lihegve az újságíró. - Baltazár Pistát behozták a kórházba.

Újabb rémhír.

- Honnan?

- Autódefektet kapott, s eltörte a vállperecét.

- Autódefekt?

- Igen. Lengyel Sándorral ment ki a Lengyel-tanyára, s az úton baleset történt.

Lekszi és Vétek egymásra néztek.

A Lengyel-tanya egészen más irányban van, mint Opora. A Lengyel-tanyára a badakonyi új úton kell menni. Fantasztikus, egy éjszaka két defekt.

Lekszi gondolkozva nézett maga elé.

- Palikám, ebbe bele lehet bolondulni, eredj oda Várberkyhez, s mondd meg neki, hogy igen jó volna, ha átgyalogna hozzánk.

Vétek Pali felállott s a nagyszalhoz sietett.

- Miért, mi történt? - kérdezte az újságíró.

- Semmi, semmi különös - mondta Lekszi, s a cigarettája csutkáját beletörte a likacsos sörös-pohár-tálcába.

Várberky rögtön átjött.

- Kedves Imre, ebbe bele lehet bolondulni. Most jön Vili - s rámutat az újságíróra -, s mondja, hogy szegény Baltazár Pista valami autódefekt közben megsebesült, s bevitték a kórházba.

Várberky maga elé nézett.

- Az is lehet, hogy itt valami falazás van - folytatta Lekszi.

- Ezt akartam mondani - szólt Várberky.

- A sofőr nem sérült meg? - kérdezte hirtelen Lekszi,

- A sofőr?... Beszéltem is vele... Még ott áll a klinika előtt. Bizony össze van törve. A feje.

- Megállj csak, milyen színű az autó?

- Piros.

- Piros? - kiáltottak fel ketten is, Lekszi s Vétek Pali.

- Piros.

- Biztos, hogy piros?

- Biztos, mert megfigyeltem, hogy azt gondoltam magamban, éppen olyan mint egy pesti piros taxi. Mit gondoltál, milyen színű?

- Elegáns gyöngyházszürke, fekete harántcsíkkal - szólt Vétek Pali.

- Ezt nem is mondtad eddig, a csíkot - nézett rá Lekszi.

- Az elébb még nem jutott eszembe, de most már szinte látom. Még beszéltünk róla Mariskával, hogy milyen elegánsat választott.

Az újságíró gondolkozott.

- Megvan. Láttam azt az autót. Különben ismerem is, mert feltűnő éppen evvel a csíkkal. Ott állt a főkapitányság előtt. Ezen jött be Vilma.

- Kicsoda?

- Vilma.

- Vilma bejött?

- Igen, itt van. A főkapitányságon.

Meglepő hír.

- Te, Vili - nézett soká gondolkozva rá a barátjára Lekszi -, megtehetnél egy szívességet. Hívd fel telefonon Ringéket, s mondd meg, hogy okvetlen beszélni kell Lajival. De addig csengess, míg fel nem ébrednek. Mondd meg, hogy ne haragudjanak, én mint központi szolgabíró azonnal beszélni akarok Lajival, az alispán úr megbízásából.

- Hagyjátok ki az alispánt - mondta csendesen Vétek Pali, nagy respektussal.

- Helyes. De hát akkor kit mondjak, hogy imponáljon neki.

- Mondd a főispánt.

Ezen nevettek.

- Nagyon jó, hát mondd, hogy a főispán úr öméltósága megbízásából kéretem, hogy legyen szíves, ha már lefeküdt, azonnal öltözzön fel, s jöjjön ide. Ide a Hungáriába.

Az újságíró azonnal vállalkozott rá s elment.

Mikor magukban maradtak, Várberky azt mondta:

- Én úgy konstruálom meg a tényállást, hogy Baltazár Ring Lajival indult, mert az ki van zárva, hogy Mariska meg ne ismerte volna Lajit. De valami közbejött, a Laji valószínűleg gyáva volt, nem mert elmenni vele, s maga helyett a náluk lakó kis Lengyel Sándort küldte el, ő pedig azt mondta, hogy beteg. Ebben az esetben fekszik.

- És a két autó, az autócsere?

- Nagyon egyszerű. Két autó volt. A szürkében ment ki Pista, a pirosban az ura; mikor be kellett jönni, a beteget betették a pirosba, mert Baba nem mert a pirosba ülni; feltűnő.

- Ez nagyon valószínű. De mért jött be Vilma?

- Mért jött? A legokosabb és leglogikusabb, hogy bejött Bénihez. Először is jóbarát - aztán rá tartozik, a kerületi főkapitányra... S különben is... ottmaradni, egy hullával?...

Ábris bácsi intett nekik barátságosan két kézzel.

- Elmegy Ábris bácsi? - mondta Lekszi, s odasietett az öregúrhoz.

- Elmegyek, kedvesem, az én órám lejárt. Megyek haza, lefekszem.

- Jóéjszakát, Ábris bácsi.

Ábris bácsi kezet adott a fiatalembernek, s aztán elegáns drapp felöltőjét magára húzta s elment. Úgy ment, mint egy nyugodt, bölcs férfiú, akit a világon semmi ki nem hoz a sodrából.

- Barátom - jött vissza a fiatalember -, mégis nagy dolog az a nyolcvankét esztendő. Nézd, egy picit sem izgatta fel ez az egész hallatlan esemény. Fél tizenkettő, ő megy. S viszont, fél tizenkettőig marad.

- Hát bizony az nagy dolog.

Utánanéztek az öregúrnak. Most tűnt el a bejáratnál. Felőle az emberek élhetnek, halhatnak, már az ő számára színpad a világ.

Ezalatt a nagyszatnál maradtak, összébb húzódtak. Olyan másodrendű emberek. Egy Hegyi nevű úr, aki levéltáros a megyénél, s mikor jelen vannak a szóvivők, a világért egy szót nem szól, diszkrét és hallgatag. S egy Szontágh nevű idősebb úr, aki a Felvidéken szolgabíró volt, s itt írónoki munkát kapott kíségetésül, ezek közelebb hajoltak a Vihorláthoz, aki bizonyára kérdésekkel ostromolja őket.

- Hogy tényleg lett volna valami e közt a fiatalasszonyka meg a huncut Béni bácsi közt? - mondta Vihorlát erdélyi fífikával.

Hegyi az asztal végén ülő Dörgicsey Lacikára nézett, s azt mondta:

- Ki van zárva. Ki mondta?

Lacika igen árvának érezte magát ebben a társaságban, s azt sem merte, hogy hívatlan a másik asztalhoz menjen, tehát inkább arra döntött, hogy hazamegy. Neki úgylis reggel indulnia kell, hajnalban. Felállott tehát, s meghajtotta magát.

- Jóéjszakát.

- Jóéjszakát, kedves - mondta a telekkönyvvezető -, hát aludni, aludni?

- Igen, mindjárt indul a vonatom.

- Á, á.

Lacika meghajtotta magát, s azt mondta:

- Doktor Dörgicsey.

- Ha, ha, előlegezi magának, kedves?

- Igen - mondta ő kedvesen, s elment.

Erre a telekkönyvvezető, aki nagyon jól értette a Hegyi magatartását, közelebb hajolt.

- Hogy mondod, kedves, hogy?

Hegyi odapillantott a másik asztalra, s halkán azt mondta:

- Nagy botrány volt, csodálom, hogy nem tudsz róla. Senki sem lát tisztán, de a nyelvek azt beszélték, hogy mikor a párbaj volt Avary és Kriegner mérnök közt, akkor keveredett bele Papp Béni a dologba. S aztán nagyon bent is maradt. Mert nagyon tüzes gyerek ez a Béni.

- S az asszonyka?

- Az meg olyan jukker menyecske. Legalábbis a fáma azt mondja, hogy tíz-tizenkét esetben kompromittálva volt.

- Á, á.

- El is tudom sorolni... Első volt egy nagybirtokos a szomszédjukban, a másik egy gyáros, akivel valami közös üzletet alapított Avary, a harmadik egy fess zsidó ügyvéd volt, akinek aztán el kellett menni, most Pesten van irodája. Aztán jött a Betky-korszak, aztán a Pereg-rinus... Mennyi ez már? öt... Hiszen mindegy...

- Olyan szép nő? - mondta a telekkönyvvezető, s a szája is nyitva maradt.

- Nem tudom, olyan szép-e, mindenesetre nagyon fess. Az ura is; nagyon előkelők voltak... Harmadéve a főispáni titkár ott lőtte magát agyon az asszony ajtaja előtt, itt a Hungáriában, a Fehér-bál éjszakáján.

- Ja, arra emlékszem, akkor jöttem én ide. Ez az?

- Volt egypár ilyen apróság.

- Á, á.

- Nagyon izgató nő - mondta Szontágh, aki szintén, mint bevándorlott, igen óvatos volt ebben a társaságban.

- Izgató - szólt a telekkönyvvezető. - Pedig az igen szokatlan ebben a megyében. Nem? Én nem tudom, nekem csak tisztességes nőkkel van dolgom és csúnya nőkkel.

Nevettek egy kicsit, nem volt itt a Lekszi, hogy rossz viccet csináljon.

- Ez kivétel; a sok rossz közt legrosszabb volt mindig - mondta Hegyi. - De azért, ha az ember utánanézne, lehetne itt találni egypár esetet.

- Á, á.

- Unatkoznak szegény nők - mondta Hegyi, de ekkor észrevette, hogy a másik asztalnál Lekszi nagyon fikszirozza őket, s nem akart gyanúba kerülni, hát beszüntette az adatokat.

- Nem lehet itt semmit se tudni biztosan - mondta -, a pletyka nem jelent semmit.

- Nahát, ez nem pletyka, ha igaz, ez a mai dolog - mondta Vihorlát.

- Majd megtudjuk holnap - szólt Hegyi, s a fizetőpincért intette oda. - Majd benne lesz a lapban. A *Komoly* mindent megír. Hja, liberális sajtó.

- Na, hiszen engem igazán nem izgat - szólt az erdélyi ember, s ő is előkereste a tárcáját.

Először ő fizetett, mint jelenlevők közt legtekintélyesebb. - Mennyibe kerül az a kicsi kacsa?

A fizető szólt:

- S még nagyságos úr?

- Egy kis borocska volt.

- Kenyér?

- Egy kis kenyér is volt.

Mikor Hegyire került a sor, a fizető azt mondta:

- Az egész hetit?

- Nem - mondta Hegyi -, sőt írja fel a mait is. Majd szombaton.

Lekszi azt mondta a társaságnak:

- Ezt a Vihorlát nevű spiónt pedig ki kell füstölni az asztaltól.

- Nagyon helyes - szólt Vétek Pali.

Várberky nem mondott semmit, de mikor az urak elmentek s köszöntek, nem vette észre őket.

Joga volt rá, mert jött vissza az újságíró.

- Nos? Nos?

- Ringék még fent voltak, csak Laji fekszik, láza van, nem tud lejönni. Már este lefeküdt, most magas láza van.

- Lajinak láza?...

Megvetően legyintettek.

- Minden úgy van, ahogy én mondtam - szólott Várberky, s öblös termetét felemelte.

- No, gyerünk haza.

- Nem, nem, még ne menjünk haza - szólt Lekszi -, megiszunk egy feketét a kávéházban, hátha még van valami.

- Egyet nem tudok belekonstruálni - mondta az óriás Várberky, s nagyot ropogatott a csontjain, úgy állva, izmai megfeszítésével -, azt, hogy miért jött be kocsival Laci? Én azt hiszem, itt a dolog nyitja.

- Megfigyeltem, hogy a főkapitány is ezen csodálkozott legjobban - mondta Lekszi.

A kastély sötét volt, de itt-ott mintha sugarak szűrődtek volna ki az éjszakába.

A hold csaknem telt hold volt, s nagy fénnel ragyogott a felhőtlen égen, s az éjszaka mintha a nappalnak lett volna visszfénye, az embernek úgy tűnt fel, mintha mindent látna, s ha a fények és árnyak összeborultak s felismerhetetlenné vált valami, saját magát okolta érte, s nem a természetet, amelynek biztosságához úgy hozzászólt.

A kastély előtt nagy udvar volt a falu utcája felől, a kapuval szemben nagy grupp, amely őrt áll az éjszakában. Jobbról, balról titokzatos, nagy lombú fák egész mások voltak, mint nappal. A fehér olajfa hatalmas koronája a földre bókolt, mint egy pásztorbundába öltözött őr. A fenyőfák mintha fegyvertömegeket emeltek volna, s a vékonydongájú nyírek remegtek, mint a lányok a sötétben.

Balról az udvaron a fák mögött kis cselédház volt. Egészen alacsony, zsindeletetejű kis ház, amelyet a gazda abban az állapotban hagyott meg, ahogy az egyszerűbb igényű ősök építették. Ez a kis ház volt csak világos és eleven.

Minden lélek, aki ebben a nagy épületben lakott, mind idegyült. Itt volt az öreg, százéves botosispán a családjával, fiai, unokái, mind az uradalom emberei lettek, aki közülök kivándorolt, s facér lakatos, vagy más mesterember lett, az is mind ebbe a házba sóhajtott haza, amelyben csak ideiglenes lakó volt száz éven át az ősapjuk. És mégis úgy tekintettek az öregre, aki kevés ősz hajával ott ült a sarokban öreg bőrbekecsben, mintha ő volna a rendíthetetlen, szilárd alapja az életnek.

Az öreg ott ült, s nem vett részt a fiatalok suttogó beszélgetésében. A szeméből könny szivárgott. Az utolsó Avary halála eljutott öreg szívébe, s csak ült, ült, mint egy ókori emlék, aki még itt van, lélegzik, s talán emlékszik az elmúlt nagy időkről. De még most is nemes volt. Botosispán csak nemes lehetett. Csak nemesnek volt joga botoztatni. Nemzetes úr volt az öreg, míg egy darab volt belőle.

Öt-hat asszonynép volt a tágas konyhában, amely füstös volt s alacsony. A fejükkel csaknem elérték a mennyezetet. A vastag mestergerendát, amely már éppen úgy megunt a teherviselést, mint az öreg, s lenyomta a falat, hogy az befelé, kifelé megdőlt.

- Jaj, istenem, istenem - tördelte a kezét minden asszony. S a fiatalabb szobalányok és cselédek is sápadozva várták az eseményeket.

Kevés szóval beszélgettek.

- Éppen mikor vittem felfelé a tálat a csirkepörkölttel - mondta egy lány -, akkor hallottam a pukkanást.

- Én is hallottam, én is, én is - mondták rá a többiek, isten tudja hanyadszor.

- Olyat szólt, hogy majdnem megsiketültem.

- De ki lőtt?

- A nagyságos úr lőtt, ott volt mellette a pisztoly.

- Igen, de a fiatalúrnak is kellett löni, hisz mindketten megsebesültek.

- Nem, a fiatalúr nem lőtt.

- Honnan tudod?

- Hát nem lőtt, no.
- Nem is vót puskája.
- Hát akkor ki lőtt?
- Hát csak eccer lőttek.
- Mégis ketten estek el.
- Bolond beszéd - mondta egy férfi, s ráírvallt a fehérmépekre -, nem a ti dógotok.

Ebben a percben kint az udvaron erős hang hallatszott.

- Hééé!

Mindenki összerezzen. Már egész kísérteties volt.

Egy asszonyka kiállott a konyha elé.

- Ki az?
- Gyertek ki.

Az asszony ijedten visszább húzódott. Mindenki a férfira nézett, aki vadász volt, mikor még az erdőt el nem adták, s neki kötelessége volt bátor lenni.

A férfi felállott s kiment, durván kiáltott:

- Ki az?
- Gyere csak, István - kiáltotta kint a hang. - Itt van a jegyző úr.

Mindenki ijedten nézett össze.

Kis idő múlva megjelent az ajtóban egy természetes úriember.

- Jóestét.
- Jóestét kívánok, jegyző úr.
- No hát mi van itt? - kérdezte a jegyző, s körülnézett a tágas, alacsony helyiségben.
- Hát semmi, jegyző úr.

A jegyző kicsit hallgatott.

- Tessék leülni, jegyző úr.

A jegyző beljebb jött, s kis habozás után leült köztük.

- Igaz? - mondta.
- Hát bizony igaz - mondta egy asszony.
- Semmit se lehet tudni - mondta a vadász.
- Mondja csak el, mi történt.

- Isten tudja - szólt vontatva az asszony. - A nagyságos asszony bement az autóval a városba, azt mondta, hogy míg haza nem jön, addig nem szabad senkinek bemenni a házba.

A jegyző csöndesen mondta:

- Az nem úgy van. Jegyzőkönyvet kell felvenni.

Mindenki egymásra nézett.

- Böske tudja - szólt a vadász.

A szobalány visszább húzódott a sarokba.

- Én nem tudok semmit.

- Jöjjön ide, elébb.

A lány nem akart.

- Nem hallotta?

A lány arcán szinte állati rémület volt. A rászegezett szemek korbácsa alatt előrejött.

- Tekintetes jegyző úr - mondta dadogva -, én semmit se tudok.

- Beszélni!

- Mikor a tálat vittem befelé a tornácra, abban a pillanatban egy borzasztó nagy csattanást hallottam - mondta választékosan -, úgy megijedtem, hogy elejtettem a tálat, s csak azt láttam, hogy a fiatalúr hanyatt esett a székben s azt mondta: Meglöttek! Azt mondta, hogy meglöttek, és a vállához kapott.

A jegyző gondolkozva nézett.

- De hisz azt mondják, hogy a nagyságos urat lőtték meg.

- Igen, a nagyságos úr meghalt.

- El kell mondani.

- Én nem tudok mást, csak mikor a fiatalúr felkiáltott, akkor a nagyságos asszony éppen jött kifelé a szobából, s nagyot sikoltott.

- A nagyságos asszony?

- Igen.

- És?

- A kertbe nézett s azt kiáltotta: Ki az?

- És?

- A kertből senki se felelt.

- Na!

- Akkor a nagyságos asszony a fiatalúrhoz szaladt, s azt mondta: Mi történt, Pista? A fiatalúr azt mondta: meglöttek. Akkor a nagyságos asszony azt mondta: Mariska, gyújtsa fel hamar a villanyt a kertbe. Én odaszaladtam és megcsavartam a villanyfordítót, s akkor a nagyságos asszony lenézett a kertbe, és még nagyobbat visított.

- Mondja, mondja.

- De én nem mertem a kertbe nézni, én elszaladtam, és nem mertem kinézni a kertbe. Csak mikor már hozták felfelé a nagyságos urat, akkor láttam.

- Ki hozta fel?

- Én - mondta a vadász.

- Beszéljen.

- Én éppen az istállóból jöttem ki a hátsó udvarba, mikor a fegyverdurranást hallottam, és beszaladtam a kertbe a tornác felé, s majdnem elbotlottam a nagyságos úr hullájába.

- Hol feküdt?

- Ott feküdt, kérem, a tornác előtt a kavicsos. A nagyságos asszony lejött és nézte. És ő parancsolta, hogy rögtön vigyem fel a hálószobába.

- Még élt?

- Nem élt az, kérem, csak folyt a vére.

- Hm, hm, nem lett volna szabad hozzányúlni.

- A nagyságos asszony nem hitte, hogy meghalt, azért mondta, hogy vigyem fel.

- Egyedül vitte fel?

- Nem, mert előbb elszaladtam segítségért, a kocsis jött az istállóból, ő is hallotta a fegyverdurranást, már szaladt szembe. Ketten fogtuk meg, úgy vittük fel, akkor belefektettük az ágyba, de mire lefektettük, akkor már el is folyt a vére, meghalt.

- Jöjjenek csak a helyszínére.

- De a nagyságos asszony megparancsolta, hogy míg ő haza nem jön, addig nem szabad a kastélyba bemenni.

- Itt a törvény parancsol - mondta a jegyző, s előrement.

Ahogy kilépett a holdvilágra, az összes fák elkezdtek rázni a lombjukat. Mintha nekik is kifogásuk volna az ellen, hogy a törvény beleavatkozzon az eseményekbe.

A kastély úgy volt építve, hogy a nagy fehér meszelt oszlopok alá kocsival be lehetett hajtani, s az előreugró tető alatt szállhatott ki a vendég a kocsiból.

- Itt állott meg az autó?

- Nem, kérem, jegyző úr, a fiatalúr, amék az autóval jött, a hátsó kapunál hajtott be, mert az mindig nyitva van, ott is szállott ki a kocsiból, azután gyalog jött be a kastélyba. A nagyságos úr meg, mikor megjött, nem jött be az autóval, hanem az utcán állott meg, de olyan csendesen, hogy azt senki meg se hallotta. S akkor ő, mert a kutyák nagyon szerették a nagyságos urat, elibe szaladtak, de ő elhallgattatta s ő mindjárt a kertbe ment, és ott senki se vette észre. Olyan volt ez kérem, mint a villámcsapás.

A kastély ajtaja megnyílt. A jegyző lépett be elsőnek, s szinte be kellett hunyni a szemét, olyan fény volt. Minden lámpa égett az egész épületben. De a fatáblák be voltak zárva, azért nem látszott ki semmi a fényből.

- Ki gyújtotta fel a lámpákat?

- A nagyságos asszony parancsolta.

A jegyző bejárta a szobákat. Óvatosan, s szinte lábujjhegyen lépve. Utána hosszú sorban vonultak a férfiak s asszonyok, mindenki ment, mint egy elvonuló kísértetcsoport. Senki se szólt, mindenki összevonta magán a vékony nyári ruhát.

- Megálljanak- szólt a jegyző -, mindenki távozzék, csak azok maradjanak, akik jelen voltak az eseménynél.

A népek összenéztek, s erre csak hárman maradtak bent. A szobalány, a vadász meg a kocsis.

Kimentek az ebédlőből a hátsó ajtón a tornácra.

- Itt volt felterítve?

- Igen.

- Hány órákor jött a fiatalúr?

- Már akkor lement a nap.

- Mennyi idő múlva történt az esemény?

- Nemsokára.

- A nagyságos úr mikor ment be?

- Jó délután ment be kocsival. A másik kocsi ment vele, az orosz.

A jegyző megállott a tornácon s megnézte a kertet. Ahogy a villany kigyúlt, amely a kertet megvilágította, a bokrok, a díszfák előbukkantak a holdfény különös homályából, kísérteties volt.

A jegyző lement a tornác elé, s megtalálta a vértócsát.

Megállott a lépcső alsó fokán, s nem lépett a kavicsra. Gondolkozott, számított.

- Melyik oldalról kapta a lövést a nagyságos úr.

A vadász gondolkozott.

- Jobboldalról.

- Jobboldalról?

- Igen. Itt ment be neki, a vakszemén a golyó a jobboldalon.

- Jobboldalon - mondta a jegyző. - Akkor nem is kaphatta a tornácról a lövést.

A vadász hallgatott.

A jegyző ránézett a vadászra, kutatva.

- Maga látja - mondta a jegyző -, ha ott állott a nagyságos úr, nézze, és valaki a tornácról rálőtt volna, az csak szembe vagy baloldaltól lőhetett volna meg. A jobboldala egészen a túlsó oldal volt, akkor ő a lövést csak a túlsó oldalról kaphatta. Igaz?

- Én nem tudom - mondta a vadász sötéten.

- Mit nem tud? Mit kell ezen tudni? Nézzen oda! Akinek egy csepp józan esze van, az láthatja, hogy lehetetlenség volt innen a jobb oldalát célba venni.

A vadász csökönyösen hallgatott.

- Igaz?

- Én, kérem alássan, jegyző úr, csak azt tudom, hogy én innen szaladtam elő a kert felől, s a nagyságos úr ott feküdt a kavicsra.

- Hogy feküdt?

A vadász abban a pillanatban lefeküdt a tornácon, s mutatta, ahogy arcon elterülve, két kezét szétvetve látta a testet.

- No látja, ez is azt mutatja, hogy a másik oldaláról kapta a lövést, azért esett el így. Ha szembe kapta volna, akkor hanyatt esett volna... Jól van... Hol a test?

Bementek a hálósobába. Az ágyon ott volt levetkőztetve, fehér alsóruhában, s letakarva fehér lepedővel a test.

A jegyző odalépett, felemelte a fejről a takarót, rápillantott s újra visszatakarta.

- Ez tiszta dolog - mondta csöndesen, azzal kiment a szobából.

A vadász egész testében remegve állott a másik szoba közepén.

- Nagyságos úr - mondta -, isten a tanúbizonyságom!

A jegyző furcsán nézett rá.

- Magának mi baja?... Én nem vádolom magát.

- Isten a tanúm! - ordította el magát a vadász.

A jegyző megértette a félelmét.

- Maga örült - kiáltott rá. - Ha maga az istálló felől jött, maga nem is jöhetett a jobboldalára, mert bal oldalról futott elő!... Inkább arról beszéljenek, hogy nem hallottak-e két lövést?

- Nem - mondta a szobalány ijedten -, csak egy borzasztó nagy pukkanás volt. De iszonyú nagy.

- Gyerünk ki. Zárjanak be minden ajtót, majd felvesszük a jegyzőkönyvet a kis házban.

Kimentek s a kastély ismét olyan félelmes és komor lett, mint volt. Úgy állott ott, mint egy kripta.

A cselédnép hallgatag csoportja csordában a cselédház előtt. Egy-egy suttogó szó.

A jegyző leült az asztal mellett, s elővett egy csomó ív papírt s töltőtollat. Írni kezdett.

- Hol van az az ember?

- András, András - adták tovább a suttogó szót, de a vadász nem felelt.

- Híják be.

Míg ő írt, elszaladtak többen utána.

- Hogy híják magát? - kérdezte a szobalányt a jegyző.

- Bükki Erzsébet.

- Hol született?... Hány éves?... Mióta szolgál itt?... Mit látott?

- Semmit nagyságos úr, kezit csókolom, nagyságos úr, az úr ott állott lent a sóderon, felemelte a revolvert, lelőtte a fiatalurat, megbotlott, elesett, ő is meghalt.

- Ő is... A vendég fiatalúr is?

- Nem, az még élt, mikor elvitték.

- Várjon csak, a fiatalúrnál volt puska, revolver?

- Csak egy villa, mert dinnyét evett.

- Akkor hogy halt meg az úr?

A lány hallgatott.

- Csak úgy elesett?

- Csak.

- Hány lövés volt?

- Egy

- Az is meghalt, akit lelőttek, az is, aki lőtt?

- Az nem halt meg, akit lelőttek. A fiatalúr még élt, mikor elvitték.

- Nézze, Erzsi, ne meséljen ilyen marhaságokat...

Most azzal jöttek vissza az emberek, hogy a vadász megszökött. A lakásában járt, a feleségének azt mondta, hogy adja elő a másik ruháját, felvette, s azt mondta, hogy neki be kell menni a városba, mezt a jegyző elküldte, s azzal a puskáját a vállára vetette s elment.

- A marha - mondta a jegyző.

Ebben a percben autó szirénája hallatszott.

Mindenki az ajtó elé sietett, s kifigyelt reszketve az éjszakába.

Valaki kinyitotta a kaput, az autó bejött az udvarra. Felhajtott a ház elé, de nem a tornác alatt állott meg, hanem az udvar közepén.

A főkapitány szállott ki belőle, a nagyságos úr sógorával, Bátky nagyságos úrral, akit jól ismertek, s két idegen úr-forma emberrel, detektívekkel.

Kétségbeesve s csüggedten állottak a cselédemberek. A detektívek rögtön beterelték őket a cselédházba.

A főkapitány s a másik úr a kastélyba siettek.

A jegyző bemutatkozott:

- Alászolgája, főkapitány úr... Nyissátok ki az ajtókat.

A főkapitány rosszkedvűen nézett a jegyzőre.

- Ki adott hírt a jegyző úrnak?

- Egy asszony szaladt hozzám, s azt mondta, hogy a nagyságos urat agyonlőtték. Kötelesség szerint azonnal küldöncöt küldtem a szolgabíró úrhoz, magam pedig idejöttem.

- Nagyon helyes - mondta a főkapitány.

Bementek a kivilágított ebédlőbe.

Bátky idehaza volt a házban. Mint ügyvéd ő volt a sógorának jogi tanácsadója is, s a nővérek nagyon szerették egymást, úgyhogy mindennaposak voltak egymásnál. Alig pár napja voltak idekint utoljára, s konstátálta, hogy azóta egyetlen bútordarab sem mozdult el a helyéről.

A jegyző udvariasan felajánlotta, hogyha parancsolják, nem zavarja a főkapitányt a munkájában.

- Kérem, kedves jegyző úr, csak maradjon. Hát hogy képzeli, jegyző úr, hogy folyt le az esemény?

- Már nekem tiszta képem van - mondta a jegyző, s előadta megfigyelésének eredményét.

Végigvezette az urakat a lakáson, ki a verandára, elmondta, hogy hol volt a terített asztal, hol ült Baltazár Pista, hogy a háziasszony valamiért bent volt a szobában s abban a pillanatban történt a lövés, mikor kifelé jött. Hogy a vadász hogy szaladt elő az istállóból, hogy hívta a kocsist, hogy hozták fel a testet...

- Súlyos hiba történt - mondta a főkapitány -, nem lett volna szabad hozzányúlni.

S úgy nézett a jegyzőre, mintha ő volna felelős érte.

- Pardon - mondta a jegyző -, én ebben a pillanatban jöttem, csak éppen kihallgattam az embereket, én nem voltam jelen... Sajnos, a nagyságos asszony parancsot adott, ami emberi szempontból érthető is...

Ezzel elmondta gyanúját, hogy itt, véleménye szerint, egy pillanatban két lövésnek kellett eldördülnie, mert az egész személyzet csak egy hangot hallott... ellenben két sebesülés történt. S az sem lehet, hogy egy golyó ütötte volna a két sebet, ha csak nem hátulról, a szobaajtóból lőttek, ami kizárt eset.

- S hogy magyarázza, jegyző úr? - kérdezte rémülten Bátky.

- Nem tudom másképp, csak hogy valaki lesben volt s szegény Avary urat azért lőtte le, hogy megmentse a barátját.

- Barátját? - kiáltotta a főkapitány.

- Igen, mert kiderült, hogy ketten voltak itt fiatal emberek. Az egyik Baltazár úr, akit személyesen jól ismerek, a másik nem tudom ki volt, de arról mindenki tud, hogy az autóban ketten voltak fegyverrel. Lehetséges, hogy a másik fiatal ember lesben állott.

- No, majd a vallatás kideríti - mondta a főkapitány, s összenézett Bátkyval.

- Itt vannak akik felhozták? - kérdezte könnyes szemekkel Bátky.

A jegyző széket adott neki, mert a nagy, kövér ember, kövérek szokása szerint sírt, s hogy megszólalt, elvesztette az erejét, s csaknem összerogyott.

- Sajnos, az egyik, a vadász, úgy látszik, megszökött.

- Megszökött? - kiáltott a főkapitány.

- Igen.

A főkapitány tünődve nézett körül - megszökött, megszökött - ismételte, s kardjával gondolkozva verte a padlót.

- Nézzük meg azt a szegényt - mondta megtört hangon Bátky.

- Majd a vizsgálat folyamán - mondta a főkapitány -, nem kell úgy felizgatni magadat, kedves.

Bátky ott maradt a széken, hanyatt ejtette magát, s szemeit lehunyta.

- Jaj, szegény ember, szegény ember...

Ott ültek a tornácon. Kint a kert felől égtek a nagy százás izzók, s a hold is teljes fénnel.

Rájok borult a csönd, s egy percre dermedt és súlyos hangulat borult el. Most meg lehetett érezni, hogy az emberi életet valóban csak a halálon keresztül lehet megérteni.

Mindhárman sápadtabbak voltak, mint rendszeren. Maguk elé csüggedtek, a jegyző a feleségére gondolt, hogy nem ijedt-e meg otthon: a felesége ideges, csaknem hisztérikus teremtés volt, szeretett volna minél hamarabb hazamenni, de látta, hogy ez lehetetlen.

Hosszú hallgatás után egy belépő ember ijesztette fel őket.

Makkos detektív volt, aki a sofőrt kezelte a klinikán. Jelentést tett.

- Méltóságos főkapitány úr, a kihallgatást itt méltóztatik elrendelni?

- Igen.

A detektív megfordult, mint egy mosómedve és kiment.

Egy perc múlva visszajött a szobalánnyal. A jegyzőnek feltűnt a lány hallatlan izgalma s rémülete. Sírt a lány s egész testében reszketett.

- Na, mi történt? - kérdezte a főkapitány.

A lány hallgatott, s nem találta a szavakat, amiket mondania kellett.

A detektív keményen szólt rá.

- Mindent mondjon el a méltóságos úrnak, úgy ahogy történt. Semmit se szabad elhallgatni.

A lány a kötenyét a szeméhez emelte.

- Méltóságos úr, kezit csókolom - erre kitört a sírása -, én semmit se tudok, mert én abban a percben hoztam le az ételt, mikor a pukkanás volt és én úgy megijedtem, hogy a tálat is elejtettem - s odamutatott az ajtóhoz, ahol már fel volt mosva a falt.

- Miért nincs ott a tál?

- Méltóságos úr, nem tudtam, hogy ott kellett volna hagyni, én feltakarítottam.

- Ez a baj. Ezért nem lehet aztán soha tiszta képet kapni - kiáltott a főkapitány. - Na, hát aztán?

- Azután én csak azt láttam, hogy a nagyságos úr *a fejéhez emelte* a revolvvert és elsütötte s meghalt.

A jegyző megdermedve nézett a lányra.

- Nekem nem így mondta el, Erzsi - szólott.

A főkapitány felállott. Ráivallt a lányra:

- Mindent úgy mondjon el, ahogy van.

- Igenis, kezit csókolom.

- Itt történt a tornácon?

- Igenis.

- Itt?... Hisz odalent van a vértócsa.

- Igenis.

- Hol történt hát?

- Odalent... idefent. Igen.

- No, megálljon csak, ne legyen megijedve, magának a világon semmi baja sem lesz. Érti?... Hogy folyt le a dolog?

A lány hallgatott, aztán azt mondta:

- *Veszekedtek.*

- Kicsoda? A nagyságos úr meg a nagyságos asszony?...

- Igen.

- Úgy... Szoktak máskor is?

- Igen.

- Mikor?

- Délután.

- Ma délután, mikor elment a nagyságos úr, előbb veszekedtek?

- Igenis.

Bátky nagy szemekkel nézett a lányra.

- Jól van - mondta a főkapitány -, vigye ki; ha kell, hivatjuk.

A detektív elvezette a leányt, mint a cirkuszoszolda produkció után a vadat.

- István - mondta a főkapitány -, hát nem volt boldog a családi életük?

István sápadtan hallgatott.

- Van boldog családi élet? - kérdezte aztán mély lehangoltsággal...

Zokogás tört ki belőle.

- Jaj istenem, istenem - mondta -, ilyen dolgok!... Jaj, hát ki nincs olykor abban a hangulatban, hogy csak egy revolvergolyó segít!

Sokáig ültek csendben.

- Súlyos anyagi bajok is voltak - mondta Bátky -, de mondtam szegény sógoromnak, hogy emiatt nem kell elveszteni a fejét... Most jártam utána egy nagyobb kölcsönnek, hogy konvertáljam az adósságait. Bérletről is folyt már tárgyalás, hogy hat évre elég előnyös feltételekkel kiadta volna a birtokot, s azalatt rendbe jött volna, mert a bérlő most lefizette volna az egész bérleti összeget, s abból ki lehetett volna fizetni mindent, s ő megtartott volna annyit, hogy a háztartásra, lovaknak, tehéneknek ellátására... Ah, ez már mind a múlté...

- Ezen veszekedett a feleségével?

- Vilma a bérlet mellett volt, mert akkor Pestre mentek volna... Laci nem akart Pestre menni... Féltékeny volt...

- Úgy... - mondta a főkapitány - Haller?

- Nem tudom - mondta Bátky, s hozzátette: - Á... ok nélkül mindig ok nélkül; de olyan volt a természete. Még a napfényre is féltékeny volt...

- Hát persze, indokolva van itt minden. A magyar úricsaládok sorsa - mondta a főkapitány.

- Igen... Mindnyájunk sorsa...

A detektív visszajött:

- Méltóságos főkapitány úr, alázatosan jelentem - mondta -, megérkezett a szolgabíró úr és a doktor úr.

- Igen - mondta a főkapitány, s felállott. - Ön értesítette őket jegyző úr?

- Én - mondta a jegyző -, első kötelesség volt, lovaslegényt küldtem értük Bánfalvára.

- Nagyon helyes - morogta a főkapitány, s a belépők elé ment.

- Szervusz.

- Szervusz - hajlott meg egy kis szíves fiatalember s csak most ismerte fel a főkapitányt -, szervusz, méltóságos uram.

- A főszolgabíró úr nincs itt?

- Nem, kérlek alázattal, méltóságos uram, ma nincs idehaza. Délután bement az alispán úrhoz.

- Nagyon helyes.

A formáságokon hamar túlestek. A szolgabíró hamar megértette a dolgot, s megírta a jegyzőkönyvet. Azt aláírta a család nevében Bátky dr.

A jegyző érezte, hogy most már ő nagyon mehet, el is búcsúzott.

- Hogy jött szolgabíró úr?

- Biciklin.

- És te orvos úr?

- Én kérem kocsin. Az úton találkoztunk, s a szolgabíró úr beszállott.

Mikor kint voltak az udvaron s búcsúztak, a jegyző azt mondta az orvosnak:

- Te Alfréd, én láttam a testet... Nincs rajta semmi pörkölődés, a homlokon, illetve a vakszemen. Hogy lehet az?

Az orvos könnyelműen ingatta a fejét.

- Kérlek az semmi, ha a revolvért messzebb tartotta, akkor egyáltalán nem is lehet pörk. Magam részéről valószínűnek is tartom, hogy csak ijesztésnek szánta a lövést. Ahogy szokták az emberek. Múltkor volt egy érdekes esetem, egy fiatalemberen két lyukat találtam s egy sebet. Megcsípte a kis kappanháját, elhúzta a bőrt s átlótte. Nem volt halálos.

Nevetett, az urak nevettek, aztán elbúcsúztak, ők felültek a parasztszekérre, amely a kapu előtt állott, a jegyző pedig hazament.

A felesége még ébren volt.

- Igaz? - kérdezte, s riadt szemekkel nézett.

- Igaz.

Most hogy el volt intézve az ügy, már erősen eloszlott benne minden feszültség s nem látta olyan tragikusnak a dolgot, mint mikor elment hazulról.

- Mi történt?

- Öngyilkosság.

- Rettenetes! - Az asszony oly rémülten nézett. - Öngyilkosság! - rebegte, s nagy szemei lázasan fénylettek. - Jaj!

- Sok baj volt - mondta az ura, s hozzáfogott vetközni. - Anyagi bajok.

Az asszony zavartan takargatta magát, az ujjai remegtek, míg magára húzta a vékony nyári takarót.

- Szegény ember - mondta -, jaj az a szegény ember.

A jegyző lassan ledobta a kabátot.

- Még éjjel sem enyhül a meleg - mondta. - Olyan fullasztó hőség van.

- De beszélj hát.

- Nagyon furcsák ezek a cselédek - mondta gondolkozva a jegyző, s izzadt homlokát megtörölte. A haja géppel volt nyírva, s mivel két napja nem borotválkozott, gyorsan növő szakálla csaknem olyan borostás volt, mint a feje.

- Hogy félre akartak vezetni. De persze, mikor megjött a főkapitány a detektívekkel, akkor aztán mindjárt megnyílt a nyelvük. Ezer szerencse, hogy nem kompromittáltam magamat egy hamis jegyzőkönyvvel... Kérlek, délután valami volt köztük. Úgy látszik, azért ment be a városba kocsin. Ez is érthetetlen, de hát ezek az urak mind olyan kiszámíthatatlanok. Délután befogatott, s elment. Három óra kocsin. Nem sajnálta a lovait. Aztán visszajött autón. Biztos, hogy egészen elmezavarodott volt. Számon kérte a feleségét, valószínűleg volt egy kis féltékenység is...

Az asszony dideregve ült az ágyon, s mereven nézte, ahogy a vastag nagy ember a cipőjét kifűzte.

- Újra összevesztek, s mivel idegen is volt jelen, biztosan azért futott le a tornác előtt s ott a kavicsra lőtte magát föbe. Az is lehet, hogy csak meg akarta ijeszteni a feleségét s túl jól sikerült a dolog.

- De hiszen nem szerette a feleségét. Nem szerette, nem szerette. Utálta azt a bestiát. Ma délután itt mondta, hogy minden porcikája utálja.

Az ura ránézett. Az asszony mélyen kivágott ingben ült az ágyon. Hófehér bőre világított az acetilénlámpa sárgás fényén. Úgy ült ott felhúzott térdekkel, gyönyörű karjai meztelenül fénylettek, rövid fekete haja szétszóródva, annyira szép volt, hogy amire sose gondolt komolyan, most féltékenységének teljes alapja volt, úgy érezte.

- Mikor volt itt? - kérdezte kiszáradt torokkal.

- Délután.

- Mikor én a mezőn voltam? - mondta rekedten a jegyző.

- Igen.

- Úgy. Mért nem szóltál róla?

- Mit mondjak? - szólt hevesen az asszony, s kiegyenesedett.

A férfi soká nézte.

- Szeretőd volt?

Az asszony hallgatott. Az egész teste feszülten, mereven keményedett meg.

- Mi köze hozzá - mondta. - Mi köze hozzá.

A férfi felállott. Már harisnyában volt, cipő nélkül.

Nézte a feleségét, ezt a szép meddő asszonyt, akinek az egész teste olyan volt, mint egy nimfáé. Éjjel milyen szép. A teste, csak az arca fonnyad.

- Mióta?

A férfi soha nem gondolta komolyan. Az egész világ ingerelte, uszította rá, de ezt soha nem gondolta volna komolyan. Hadd járjon a világ szája. Most azonban bizonyos volt benne.

Az asszonyból kitört a sírás.

- Kellett neki, jaj, valaki kellett neki, akinek elpanaszolja a kietlen életét. Május 26, május 26! Járjon utána, mi az a május 26!... Május 26 óta csak az enyém, csak az enyém, lecsillapíthatatlanul csak az enyém! Május 26 mindent megmagyaráz - maga idegen! Jaj, ez nem is végződhetett másképpen... Jaj...

A jegyző kétségbeesetten nézett az asszonyra. A vér fel-felrohant a fejébe, aztán megint leszállott s halálos hidegséget érzett.

- Hát most mit csináljak? - mondta. - Most én is elővegyem a puskát s agyonlőjem a feleségemet!

- Igen, lőjön agyon, lőjön agyon. Mert ez nem élet, mert nekem így nem kell az élet.

A férfi gúnyosan nézett.

- S mióta tart? - ordította.

- S meddig fog tartani!... Hát maga azt hiszi, hogy egy ilyen asszony, mint én, élhet így, egy ilyen fatuskó mellett, mint maga!... Oh, de borzasztó, jaj de iszonyú élet... Már elmúlt az én életem...

Hanyattvetette magát az ágyon, s reszketett és borzongott, oly kitartóan, hogy az egész ágy zörgött vele.

A jegyző visszaemlékezett, hogy mikor legelőször töltött egy éjjelt ezzel a nővel, akkor is ugyanilyen hideglelős reszketésben volt s dunnákat kellett rárakni és konyakot önteni bele, míg magához tért.

Egy idegen nőt vett magához, s egy idegen nővel töltött hét évet.

S most itt állt megalázva s megszegyenítve; jön annak a hullájától, aki mellett ez a nő nem volt idegen.

És hogy ő ezt csak most tudja meg, hogy csak most nyílik fel a szeme!

Ez a nő többet neki senki. Semmi. Soha nem fogja megérteni, soha nem tud reá se pillantani.

Tétován körülnézett, aztán lassan lehajlott, felszedte a kabátját, a cipőjét, s lassan, lehajtott fejjel kivándorolt a szobából.

Behúzta maga után az ajtót, s elment az utolsó szobába, a hivatali irodába. Ott volt a régi viaszosvászon dívány, amelyen segédjegyzőkorában hált, arra levetette magát.

Lámpát sem gyújtott, csak a besütő holdfényen tájékozódott.

Aztán ott lefeküdt a díványon, erőtlenül, s hullamódon, s arra gondolt, hogy milyen boldog az a másik, aki már nyugodtan fekszik, s túl van mindenén.

Mikor elment az autó a kastélyból s betették utána a kaput, az emberek újra összegyűltek a nagy konyhában.

Hallgatag volt mindenki, belső elkeseredés volt valamennyiükben, s gyűlölettel és gyilkosan néztek egymásra.

- No menjetek aludni má - mondta egy mérges vénasszonyi hang, az aggastyánnak a lánya, maga is már oly öreg, mint az országút.

De a szavára senki se mozdult.

- Elfújom a világot - mondta erre mérgesen, s a fiatalok nevetni kezdtek önkéntelen, mert az öregasszony a villanyról is úgy szólt, mintha az ő idejébéli gyertyamécses volna.

- Vihogjatok, értetek halt meg a Megváltó - morgott a vénasszony, s tovább motozott a sarokban.

- Eefújták má, eefújták a jó világot - mondta egy fiatalasszony, Falábúné, aki egész este szótalan ült a kályha mellett, s annak a hideg falához nyomta az arcát.

- Neked el - szólt egy másik béresasszony -, neked bizonyosan el.

Az asszony nem szólt, hallgatott, a szemét beszorította, s nagyot nyelt.

Egy kis csönd volt.

Akkor egy férfihang megszólalt:

- Mindenkinek legyen esze. Lehet menni.

Megmozdultak.

- Nem jön haza a nagyságos asszony? - kérdezte a szobalány.

Erről bizony nem szólottak az urak. Még azt se mondták, hogy hol van s mit csinál a nagyságos asszony. Csak jöttek s áthágták a parancsot; úgy jöttek-mentek a házban, a nagy és félelmes kastélyban, mintha az övék volna. Bezzeg még azelőtt senki emberfia nem mert volna oly tiszteletlenül s bejelentés és engedély nélkül csavarogni a nagyszerű szobákban.

- Akár jön, akár nem - mordult a férfihang -, nincs szükség sokadalomra. Akinek az a dolga, őrzi a házat; akinek nem ez a dolga, mehet aludni.

Legelőször a fiatalasszony állott fel, aki a kályha mellett ült s nagy lelki hőséget a vas hidegségével enyhítette.

- Falábúné megy - mondta egy női hang.

Az asszony megfordult, szembenézett a villany halvány fényénél, mint az űzött eb.

- Kinek van velem baja?

Még a villany is úgy égett ebben a szomorú nagy helyiségben, szegényesen, alig égve, nem úgy, mint odabent, ahol szemvakító fénnel izzott. Itt csak egy parányi, kiégett 16-os körte szentjánosbogárkodott.

- Kinek vagyok útba? - mondta még egyszer az asszony harciasan.

- Magadnak.

- Erre csönd lett, s az asszony újra indulni kezdett.

- Most má mehet a fiad Debrecenbe - mondta élesen ugyanaz a női hang.

- Persze hogy mehet - mondta a férfi. - Mit tudjátok, mit dugott el. Ne avatkozzatok.

- Az igaz, ma is láttam, hogy suttogott az úrnak. Adott pénzt?

Az asszony reszketve a dühtől, szembenézett, mint űzött vad a csordának.

- A szeméből pottyant ki? Olyan, mint az úr? Nézzétek, az a szeme, az a szája, még bandzsálítani is úgy szokott.

Károgva s rútan károgott a kocsisné s feléje köpött a megtámadottnak, akinek még egy nappal ezelőtt mindenki a kedvébe járt, mert tőle függött mindenkinek a sorsa az úrnál. Akire ő egy szót szólott, az mindjárt kegyvesztett lett. Most nem fért beléjük, visszaadták a hosszú éveken felhalmozódott dühöt s ellenségességet.

- Csak azt az egyet utálom, hogy ez itt van - mondta a kocsisné undorral.

- Mert te nem kellettél? - vágott vissza az asszony az ajtóban.

- Én? Gyalázatos! Mert én sose voltam utolsó, urak szeretője. Takarodj innen, te cégéres.

- Rothadt pofájú - mondta az asszony, s ott állva a nyitott ajtóban, nem mozdult, hanem élesen nézett szembe a nyelvvel.

Ez a közvélemény védelme alatt bőszerűen támadott neki, s most előrejött. Laposmellű, fekete asszony volt; a feszes, szűk ruhájában olyan volt, mint egy karó. A tisztességesek bátorságával, azokéval, akit sohase környékezett meg a vér és öröm bűne, szinte bibliai ridegséggel támadott:

- Eredj, eredj a becsületesek szeme elől! Te tetted ezt az udvart pokollá, mert a te mételyes lelked olyan volt, mint a pöcegödör, te sátánfajzat!

- Én vagyok a sátánfajzat? Én? Én könyörögtem neked, hogy a beteg gyerekeidet gyógyítsam? Akkor jó voltam? Juliskám voltam? szentem voltam? gyémántom voltam? Szégyelld magad...

De ezzel együtt harsogott a másíknak a szava is; egyiket sem lehetett érteni, ahogy kiabáltak.

Végre felállott a férfi is s a lila hajtókájával előjött, a fehérécsíkos vászonzubbonya ki volt gombolva, mert nem bírta a meleget, de az urak miatt felöltözve kellett várnia az éjszakában.

- Takarodj már innen, te szemét, mert úgy lódítalak ki, hogy hetvenhét felé szakadsz.

- Maga is a felesége mellé áll? Maga gyalázatos - visította az elkeserített asszony -, maga aljas, magának is Juliskám voltam nemegyszer, és még maga is!...

Erre a gyanúsításra a sovány asszony még harsonábban rohant elő:

- Az egész tanyát megpokloztad, azért verte meg az Isten ezt az egész házat. Hanem mi majd kitanítjuk a nagyságos asszonyt, esküszöm, hogy egy napig meg nem maradsz az udvarban, mehatsz a fattyaddal kódolni. Kint van az ura most is a határban, olyan erős, egészséges ember kell éjjeliőrnek? Hogyne, hogy el tudja dugni láb alól! Hogy ne alkalmatlankodjék, mikor vendéget vár. Kilökted a hadirokkantakat az állásából, s az uradat tétetted kerülőnek, hogy az jobban tud vigyázni, kint igen, a határban, hogy dinnyét ne lopjanak, meg kukoricát ne törhessen, aki rá van szorulva, de otthon lophatták neki a házat. Csak meg kell nézni, milyen úri módon él ez a dajna, mindene volt, hízhattott, ezüst órája volt az urának, ezüst láncsal. Az való egy csósznek? Avval kötöted be a szemét? Kakukkfiókot nevelt. „Megy a gyerek Debrecenbe diáknak!” Hát majd meglátjuk, hogy megy-é. Diák! Diák!... Abbul is urat nevelni!... Szegény ellenségét. Szegények nyúzóját. Fiskálist. Nagyságos urat. Alávaló disznó...

S a förtelmes szavak áradata indult meg.

Az asszony megszédült, elhallgatott, látta a feneketlen gyűlöletet, megérezte a magárahagyatottságot, hirtelen elfojtotta a sírás a lelkét, s még egyszer szembenézett a támadójával.

- Nem tehetek róla, hogy nem kellettél, te ronda! - s ezzel elfutott az éjszakába.

- Én vagyok ronda, én vagyok ronda? Ez meri nekem ezt mondani, nekem, a tisztességesnek, aki becsületben éltem - sikoltotta a támadó, de az ura, az első kocsis a kékesíkos blúzban, felemelte a karját, s egyet lódított rajta, hogy visszahemperedett a sarokba, az öregember mellé. Onnan vartyogott tovább.

- Mire olyan büszke? A festett pofájára? A dagadt testére? Egy kemence kenyeret ki nem tud dagasztani, csak nevetni tud, meg dalolni tud, mikor a szüreti multság van, elől táncol, az urak megcsipkedik, mind megforgatják és az ura túri? Én is tudtam volna, amit más tud, de mit szólott volna ahhoz az én becsületes uram, ha én is arra a nótára járok, vagy maga is akart volna egy fattyút, amék diáknak menjen Debrecenbe? Nem hallgatok! Akinek tiszta élete van, az nem hallgat. Mire volt olyan büszke az egész életiben? Másnál nem volt a nagyságos úr, csak önála? Hát a Tömpéné meg a Csete Boris meg a Ruzsás Lajos felesége! Csak ő volt az egyetlen, aki el tudta csavarni a nagyságos úr fejét? Isten nyugtassa, volt neki elég, ahol egy csinos pofa, mindenütt fennakadt, aztán lehetett neki fizetni. Nem is csuda, ha szétment az egész birtok, széthordták a szarkák meg az egerek!... De ezek a Falábúék, ezek a legtöbbet pusztítottak, higgyétek el nekem, nagyobb takaréjuk van, mint a badakonyi grófoknak.

Nem lehetett elhallgattatni. Az urának erélyesen kellett ráordítani, hogy hallgasson.

Aztán csönd lett. A többi asszony izgalommal, de hallgatva nézte a jelenetet; mindnyájan fel voltak dülva, senki sem tudta, mi lesz a jövő, már régen félnek, mióta híre jár, hogy bérbe megy az uradalom, de most még ez a borzasztóság is. Vége van a csöndes, heverő-életnek, mert az áldott úr semminek sem nézett utána, minden az övék volt, s apródonként igyekezett ki-ki szerezni amit lehet. Annak pedig vége.

Csak a százesztendő aggastyán ült egykedvűen az öreg ködmönében, amit a legnagyobb nyárban sem tett le, mert belőle már elfogyott az élet melege. Vizes szeméit az előtte viharzó jelenetre függesztette, és semmit sem értett belőle.

A park déli sarkában, ahol már a szántóföldek kezdődnek, egy törpe ember mászott a két térdén. Semmi lába nem volt, mind a két lába térdben volt elvágva, s úgy mászott a vastag csizmaszárból csinált térdpapucsokban a fűvön.

Ez egy szegény hadirokkant volt, akinek nem ítélték meg a százszázalékos rokkantságot, mert a bizottság azt mondta, hogy felső teste ép, s van két erős karja, avval még dolgozhat.

Hiába volt azonban ez az ítélet, ebben a mai világban még a jólábúak sem tudnak utánaszaladni a guruló garasnak, s a szegény ember előtt más kilátás nem volt, csak az, hogy utcai koldus legyen. S ez sem volt lehetséges, mert idevaló volt, itt született a tanyán, itt nőtt fel, s itt éltek az ősei is apáról apára, s itt hiába állott volna ki a sarokra, nem volt sarok, hacsak a görbe fákat ki nem választja annak.

A földesúrnak megesett rajta a szíve, s mivel ügyes kezű ember volt, azt mondta neki, hogy odaadja a kis kerti szerszámkunyhót. Lakjon el benne. Megadja neki a rendes cselédkomenciót is, erre az ember hamarosan megházasodott. Elvett egy csöndes, vékony kis öreglányt a faluból. Hozzáillő volt, zsellérek gyermeke, s nem voltak az élettől nagyobb kívánságai. Most már volt is nekik négy gyermekük, s ott laktak mindnyájan a régi halászkunyhóban, amelyet mikor a víz lement a lecsapolásnál, nem döntöttek le, hanem a kerti szerszámoknak használták raktárul.

Ide mászott a lábatlan, hazafelé, a holdfényben.

A felesége ott ült a ház előtt egy kiásott fűzfatókén, s csendesen ült magának, ahogy szokott. Nem tudott lefeküdni, míg az ura be nem jött, az pedig olyan éjszakázó bagoly volt, sose lehetett tudni, mikor kerül elő.

- Fenn vagy? - mondta az ember.

- Gyere mán, egyél valamit - felelt rá az asszony. - Meghalsz mán éhen.

Az ember nem szerette, hogy neki segítsenek, vagy rajta sajnálkozzanak. Saját erejéből egyre jobban közeledett. Az asszony tisztelettel állott felette, s csak nézte, ahogy az ura erős karjai segítségével előbb-előbb tette magát.

- Adj enni - mondta az ember, mikor a régi szűrdarabra ült, amely az ő pihenője, díványa, ágya volt. Mert idekint szokott aludni, míg a hó le nem esik, s egy ócska juhászbundával takarózott. Nem is fért volna odabent, mert a parányi házikóban a négy gyerek is alig fért el.

Az asszony hozta a cserépfazekat és egy darab kenyeret, s gyöngéden, esetlenül, odatette az ura elibe.

Ez hozzáfogott enni... Lassan evett, kényelmesen, ízlett neki az étel. Krumplileves volt.

Soká evett. Minden falat után letette a kanalat, s pihentette, csámcsogott.

Elnézett maga elé. Láttá a holdfényen a földet, a papsajtleveleket, amelyek kereken hallgattak az éjszakában. A madarak még mindig beszélgettek.

Az asszony sóhajtozott.

- Jaj istenem, istenem - mondta egyre.

Az ember nem szólt rá, csak újra belemerítette a kanalat a fazékba s evett egy falatot, aztán újra hallgatott.

- Jaj istenem - mondta az asszony -, jaj istenem.

Sírt. Csendesen, nesztelenül.

Az ember is nagyokat sóhajtott.

- Maris - mondta végre.

- Igen - mondta a felesége.

Újra hallgattak.

- Árvák lettünk.

- Jaj istenem, istenem - válaszolt az asszony, mert már tudta.

Újra csak hallgattak.

- Eredj aludni.

- Minek? - mondta az asszony.

S a nagy csöndben hallgatva ültek.

Most a házból gyereksírás hallatszott. Az asszony felállott, bement. Odabent a pici szobában két fekvőhely volt. Az ő helyén aludt a legnagyobb gyerek. Olyan nagy volt már, hogy alig fért a kis kuckóban. A másik oldalon deszkából csinált ládaforma vackon a másik három gyerek. A legkisebbre ráfeküdt egy nagyobbik, a kicsi sírt fel.

Megigazította őket, eligazította mind a hármat. Elrendezte, hogy jobban feküdjenek egymás mellett.

Akkor leült az ágy szélére, s nézte a gyenge holdvilágon a gyerekeket. Egészségesek voltak, egészségesen lélegzettek. Kis vékony gyerekek, de egészségesek. Elkezdett a könnye hullani. Nesztelenül, csak peregtek a könnyei.

Nagysokára felállott. Nézte a másik ágyon a nagy fiút. Oda szokott ő kuporodni emellé, csak úgy, alig fekve, míg a fáradtság s az álom el nem nyomja, de most nem bírt lefeküdni, s nem volt benne álmoság, csak borzasztó rémület és rettegés a holnaptól.

Már hallotta, hogy az úr meghalt. Öngyilkos lett. Ezt is hallotta. Egy béresasszony erre ment, a külső tanyára ment, megállott előttük, és elmondta mi történt.

Felállott, s mint egy kísértet, kitántorgott a házikóból a csillagos ég alá.

Az ember is ült, nem feküdt.

Soká állott az ajtóban, s maga elé nézett.

Végre megszólalt:

- Maris.

Megmozdult s odafigyelt, de nem szólt.

- Hallod...

- No.

- Ezt még a koporsó szájában se szabad elmondani - mondta az ember. - Esküdj meg.

- Hogy?

Az ember rekedten, csöndesen, előre mondta:

- Esküszöm...

- Esküszöm...

- Az élő Istenre...

- Az élő Istenre...

S az ember így keményen s nagyon megeskette.

Azután hallgatott. Hallgatott negyed óráig, fél óráig. Isten tudja, meddig.

Végre megszólalt:

- Láttam...

Újra nagy idő múlva, talán órák múlva szólott.

- A magam szemeivel láttam... A kert alatt... Valamit hallottam. Autót. Ott voltam a kastély előtt a gruppbá. Aludtam a bokor alatt. Elnyomott... az álom... Arra ébredtem fel, mikor messziről hallottam az autót. Csöndesen jött... Megállott, úgy számítottam a dülőúton, a gyűrőnél... A tornácon nagy nevetések voltak. A nagyságos asszony ott vót. Vendége is vót... Akkor jött egy magas úr... ott állott, hallod... Azután az úr... a túlsó oldalról gyűtt... A meg elővette a revolverét és rácélt a tornácre... Akkor ez is elő a maga revolverét és rá az úrra... Eccerre löttek... Akkor visszament a fák alatt a kertbe, amerre jött... Akkor a tornácon nagy sikótozás vót... Mikor csend lött, én elő, megkerestem az idegen uraságnak a lábnyomát. Megláttam tisztán egyet. A homokba. Arra ráborítottam a kosarat. Hogy el ne tapossák.

Reszketett minden csontja, ahogy maga elé görbedt, s olyan halkán beszélt, hogy alig lehetett hallani a szavát...

- Azután le a gyűrőhő. Megleltem az autó kerekeinek a vágását... van nyom elig. De ott már sok van eltapodva.

Hallgatott.

- De ha öngyilkos lett - mondta az asszony.

- Te avval ne törődj. Csak te senkinek a kerek világon erről egy hangot el ne mondj. Mert megöllek. Ha te arról egy hangot is elbeszélsz.

Az asszony leguggolt. Úgy ült a sarkán, a falnak támaszkodva. Nagyon sokáig.

Mikor feleszmélt, hallotta az ura lélegzetét. A szegény ember, hogy könnyített magán, elaludt.

S ő lassan megértette, amit az ember mesélt. És a béresasszonyra gondolt, aki mondta, hogy az úr öngyilkos lett. Lassan elkezdett tovább kúszni.

Maga sem tudta mit csinált, csak már messze járt a háztól, a forró szántóföldeken; ahol a tarló olyan volt, mint a gőzölgő, meleg kemence feneke, s ment, ment, hogy könnyítsen a maga lelkén...

A háznál három pap beszélt. A debreceni püspök maga is itt volt s gyönyörű imát mondott. Utána az esperes beszélt az Avaryakról, akik négy századon keresztül istápjai s gyámolói voltak a református ekléziának. Harmadiknak a debreceni kollégium rektora prédikált, s szívből elsíratta a jelest, aki mint diák díszje volt az iskolának, mint férfi méltó utóda a nagyoknak.

Olyan volt a temetés, mint a régi nagyurak utolsó útja. Véghetetlen beszédek és roppant tömeg, amely elkísérte a családi kriptáig az utolsó nagyurat.

Az úton tizenkét pap ment kettős sorban, s utánuk a megye nagynevű családjainak képviselői. A falu egész lakossága jelen volt, az uradalom személyzete s a környék falvainak népe igen nagy számban.

- Nagy emberek voltak ezek mind - mondta mesélve egy vastag papi ember az úton. - Milyen kár, hogy mégis mindig volt bennük valami gyöngeség. Amiatt nem emelkedhettek soha az ország színe elé, mert mindig megakadályozta őket az igazi nagyságban valami zökkenő a lelkük mélyén... Avary Pálra emlékezem - mondta -, aki az oporai templomot megmentette... Ez az Avary Pál Mária Terézia gárdakapitánya volt, s a királynő kedvence és belső titkosa... Egyszer csak megjelenik a faluban egy kanonok, hogy elfoglalja a templomot a királynő parancsára a katolikusok számára. Szaladtak a nép emberei hozzá: „Uram, mit tegyünk?” „Menjete a templom elé - mondta. - Ha ott leszek, küldjétek be hozzám a templomba, s hagyjatok egyedül velem.” Úgy is volt... Ő maga felöltözött vitézi ruhájába, kardot kötött az oldalára s lóháton ment a templom elé. Leszállott, bement, s megállott az úrvacsorai asztal előtt. Akkor bejött a kanonok. „Mit akarsz?” „Őfelsége a királynő parancsára a templom kulcsait.” „Ott vannak az asztalon, vedd el, ha mered.” A kanonok kinyújtotta a kezét, s rátette a kulcsokra, Avary Pál kihúzta a kardját, s levágta a kanonok kezét... Ebből nagy eset lett. Őt rögtön elfogták, s Bécsbe szállították a királyné elé. A királyné kihallgatta, s azt mondta: „A halálos ítéleted készen van. De adok huszonnégy órai gondolkodási időt. Ha holnap délig visszatérsz az egyedül üdvözítő egyház kebelébe, gróffá teszek. Ha nem, fejedet vétetem.” És Avary Pál kitért... Azontúl ide többet haza nem jött, a családnak ez az ága más fira szállt, ő viszont nagy uradalmakat nyert... Ilyen csodálatos volt mindig e család... Mártírt nem adott, de míg életüknek bőségében voltak, mindig hívek és jótékony urak maradtak... Csak a megpróbáltatások óráit nem bírták el...

Hallgattak, akik hallották s mindenkinek a lelkében megvolt az ítélet a díszes érckoporsó lakója felől, aki hidegen, elegánsan és még szótlanabban, mint életében, elment, s magával vitte a család minden titkát.

Az özvegy gyalog ment, mély fekete gyászban a koporsó után. Nővére karjába fogózva. A két nő olyan volt, mint két édes, szép mártírnő. A parasztasszonyok, akiknél még megvan az ősi temetési szertartási divat, hogy égre hasító jajszóval s roskadozva kell kísérni a koporsót, nem voltak megelégedve azzal, hogy oly egyenesen lép és semmi hangját nem lehet hallani.

A sírnál a helybeli lelkész fungált.

Ez egy magas, kövér fiatalember volt, aki megdöbbenetett a papokat azzal, hogy nem úgy, mint a nagy szónokok, nem az újtestamentumból vette a teksztust, hanem Jeremiás könyvéből ezt az ígét választotta:

„Én pedig olyan valék, mint a mészárszékre hurcolt szelíd bárány, és nem tudtam, hogy terveket szőttek ellenem, mondván: Pusztítsuk el e fát gyümölcsével együtt; irtsuk ki ezt az élők földéből, hogy még a nevét se emlegessék többé!”

A népek egymásra néztek. A parasztok mind összepillantottak, s egymás felé hajoltak. Köztük már suttogott a szó.

A pap nem tett semmiféle célzást arra, amit már hallott, hogy mit beszél a közönség, nagy általánosságban szólott s megengedte, hogy a legfelsőbb isteni akarat lett volna az, aki e név eloltására, e fa kivágására adott ítéletet. Mert az Isten utai bejárhatatlanok.

Míg a pap prédikált, az özvegy szeme rajta függött, s mintegy dermedten hallgatta a szavakat, amelyek az ő lelkének a hangjait érintették.

A pap mögött egy magas, fiatal férfi állott egyenesen s mereven, a főszolgabíró. Egész idő alatt ránézett, kitartó, magáról elfeledkezett pillantással s annak a szeme is egyszer csak rajta akadt, s rajta is maradt.

S itt, mialatt a pap beszélt, bár egyikük sem értett belőle semmit, mintha hármuk közt valami közösség támadt volna.

Fábián - mondta magában, könnyeiben ellankadva az özvegy, s úgy érezte, mintha az Isten segítséget küldött volna ebben a szörnyű éjszakában.

Aztán elveszett előtte megint minden. A tömeg hatása lenyűgözte. Mikor odavitték a koporsóhoz, hogy egy marék homokot vessen utána, oly nyugodtan tette, mintha az élet egyszerű cselekvése volna.

Ünnepélyes és leigázó hatást tett rá a részvétnek ez az áradata. Még sokan beszéltek a vármegye részéről, az egyházak részéről, a társadalmi egyesületek, a vitézi szék, a gazdasági egyesület, s még ki tudja kik. Ő már úgy hallgatta az egészet, mintha ez nem volna a végső ítélet, mintha volna még remény, fellebbezés...

Pedig jól tudta, hogy nincs. Hogy elveszett az eddigi élete. De valami oly rendkívüli teher volt rajta, büntudat és bánat. Nem bírta a terhet, nem bírta a lelkiismeretét. Olykor közel volt hozzá, hogy felkiált és elsikoltja magát, hogy:

Emberek! Idenézzetek! Megölték!... Megölték!...

A főszolgabíró nyugtalan lett az asszony pillantásának a hatása alatt. Olyan volt ez a nézés, mint valami segélykérés. Azok a nagy szemek a könnyeken s a fátyolon keresztül valami izgalmas nyugtalanságot ültettek belé, s mikor vége lett a szertartásnak s az özvegyet kocsira ültették és elvitték, ő úgy állott a megmozduló tömegben, mintha valamit elvesztett volna és azt most rögtön meg kellene találnia, s amellet nem tudta, mit veszett el.

Sokáig állott a temetőben a sírház mellett, amely egyszerű fehér épület volt, borostyán futotta be, s körülötte a falu temetőjének apró hantjai ákácok alatt. Az ákácokat nem gondozták, s számtalan hajtás volt minden fa körül; az egész temető az elhagyatottságnak, az elfeledettségnek szomorú kertje volt. A kálvinistáknak nincs halottak-napja, nincsen mindenszentekje, nincs az őszi szép temetői kultusza; akit egyszer ide elültettek, az többet, az az érzése az embernek, hogy fel nem ébred soha.

S folyton azt érezte, hogy a falusi emberek ránéznek. Ez is nyugtalanná tette.

Végre el kellett indulnia. Valóban azzal az érzéssel indult meg, mintha neki ide hamar vissza kellene jönnie.

- Hogy van, bíró úr - szólította meg a falu bíróját.

Ez egy sovány, fekete ember volt. Fiatal ember, katonaviselt, őrmester volt a háborúban, orosz fogságban is volt, s mivel a községnek okos emberre volt szüksége, őt választották meg legutóbb, s nem a kövér, tekintélyes gazdák valamelyikét. Harcolni kellett. Most folyt a község új berendezkedése, s ellenőrizni akarták a jegyzőt, aki tunya volt, s nagyon gyorsan költekezett. Mindenki előtt gyanús volt a szép, meddő feleség, s azért állították ezt a maguk emberét oda, bizalmi férfinak, hogy legyen valaki, aki a nép érdekeit képviselje.

- Főszolgabíró úr - mondta a bíró -, még nem hallott semmit?

- Mit?

Az ember gondolkozott. Megviaskodott magában, hogy beszéljen-e. Mert nagy felelősséget érzett, akár szól, akár hallgat.

És mégis arra döntött magában, hogy szól. Nem bírta el a felelősséget.

- Szegény nagyságos urunkról...

- Mit?

- A nép zúg, tekintetes főszolgabíró úr.

- Mért?

- A temetés miatt.

A főszolgabíró megállott s keményen nézett a parasztra.

Az egyenesen, nyíltan nézett a szemébe.

- Mit beszélnek?

- Hogy valami nincs rendbe.

- Mi nincs rendben? - mondta a főbíró, s érezte, hogy lassan elsápad.

Az ember elhallgatott.

- Szóbeszéd, ahogy ilyenkor szokott lenni - mondta kitérően, most már bánta, hogy szólt.

Már az úriemberek mind előrementek, a temetőben már csak falusiak ácsorogtak. A főbíró most még fokozottabban érezte azt a nyugtalanító kíváncsiságot, ahogy ránéznek. Gyana-kodást érzett a szemekben, az elkapott pillantásokban.

- Kérem, mondjon el mindent.

- Azt beszélnek, hogy nem úgy volt a haláleset, ahogy nyilvánosan tudják.

- Hát hogy?... Gyilkosság?

A főszolgabíró elhallgatott. Megnémult. Nem tudott volna számot adni róla, hogy miért mondta ki azt a szót. Szuggerálta neki ennek az embernek a gyanús pillantása.

Lassan megindultak ők is, mert már nagyon feltűnő volt, ahogy szemben állottak egymással.

A bíró lassan, a szavakat latolgatva, s kissé bonyolult mondatokba keveredve, kezdte elmondani, hogy mit beszéltek.

- Hogy a nagyságos úrnak eszeágába se volt, hogy magamagát megölje... Inkább, hogy ő akart volna... mást... Mert az emberek úgy mondják, hogy van itt valami, amiről senki se beszél... De hát ez olyan dolog, hogy a tyúk is kikaparja... Nem lehet az igazságot elfeledni, mert az Isten ujja megmutatja...

A főszolgabíró ismerte ezt a népet. Kemény és puritán emberek. Most már meg volt győződve, hogy valami komoly és fontos igazság van abban, amit ez az ember mond... Nem tudta miért, de teljesen átvette annak a hangulatát, s azzal a bizonyossággal várta a dolgot, hogy már semmi meglepetés sem érheti...

- Kit gyanúsítanak?

- Nem gyanúsítanak kérem senkit, csak beszélnek... Mert akkor este autóval jött meg egy úr, azaz hogy két fiatalúr... Az egyik bement a nagyságos asszonyhoz... a másik pedig kint maradt az autóban. És a nagyságos úr mikor megjött a másik autóval, hátulról ment a kertbe. Megkerülte a kastélyt, úgy ért a veranda alá, és onnan lőtt rá a tornácon arra a fiatalúrra, aki benn vót, a vendégre. De mikor ő lútt, akkor, abba a pillanatba, valaki más is lútt, s az őtet lútt le.

A főszolgabíró homlokán verejték ütött ki. Annyira izzadt, hogy le is kellett törölnie.

- Láttá valaki?

- Láttá.

- Kicsoda?

- Egy kertészember a kertben.

- Ha láttá, mért nem jelentkezett?

- Félt.

Hallgatva mentek egymás mellett.

- Lehet annak az embernek a szavára adni?

- Lehet, tekintetes főszolgabíró úr.

- S ha maga erről tud, mért nem tett jelentést.

- Én csak ma tudtam meg. Hát a temetést nem volt jogom semmiféle pletykára megzavarni. Igaz?

A főszolgabíró hallgatott.

- Pletykára bizony nem.

A bíró a csizmája orrára nézett, ahogy lépett. Fejét lehajtotta, s gondolkodott.

- Nemcsak pletyka - mondta aztán.

- Hát mi?

- Bizonyoságot is adott az ember.

- Milyen bizonyoságot?

- Nyomot. Megtalálta a gyilkosnak a lábanyomát a homokban. Leöntötte mézstejjel. Úgy hogy az megkeményedett, mint a malter.

A főbíró megállott. Az egész teste remegett.

- Megvan a nyom?

- Meg.

- Hol van?

- A jegyző úrnál van.

- Hogy került oda?

- Úgy, hogy nekem Sári húgom mondta, Feketéné, hogy mit beszélnek az asszonyok. Én osztán, hogy elnémitsam az asszonybeszédet, utánajártam. Az az érdekes, tekintetes főszolgabíró úr, hogy a jegyző úr jegyzőkönyvet vett fel az eset napján, akkor este a cselédekkel, és az a jegyzőkönyv szóról szóra egybevág avval, amit az emberek beszélnek.

A főszolgabíró a jegyző után nézett. De már nem látta. Még arra is emlékezett, hogy a jegyző milyen idegenül állott a felesége mellett, úgyszólván az asszony feltűnt a szépségével, azért is nézett rá, mert az első percben azt hitte, pesti vendég ez a dáma, s csak azután látta, hogy a jegyzőné. Még sértette is ennek a falusi asszonynak az eleganciája és az őszinte megrendültsége.

Hallgatva mentek egymás mellett.

Eljáratta az esztét, ki volt ellensége szegény Avarynak.

Nem tudott senkire gondolni.

- Milyen a nyom?

- Úriember - mondta csöndesen a bíró.

A főszolgabíró hallgatott. Mikor már bent voltak a faluban, a bíró el akart köszönni.

- Gyerünk a község házára - mondta a főszolgabíró.

A község háza nagy új épület volt. Rideg nagy épület. Elöl az utca felől volt a község háza; nagy tágas folyosó volt előtte. Az épület kertre néző része volt a jegyzői lakás.

A község háza nagy szobájában világosság volt, s a bíró odament.

- Ilyenkor ki van itt?

- A jegyző úr. Most itt lakik - mondta csöndesen a bíró. - Valami van köztük. Közte meg a tekintetes asszony közt. Itt is hál.

Már egészen bealkonyodott. A temetés nagyon a késő estébe nyúlt be a sok szónoklat miatt. Utána hideg büfé volt a kastélyban.

A jegyző egyedül volt a község házában a nagy teremben s nagy léptekkel járkált le s fel. Lámpa nem volt. Úgy tűnt fel, mintha a jegyző rejtőzködött volna.

A főszolgabíró, aki a falu bíróját is magával hozta, bekopogtatott.

- Ki az? - kiáltott a jegyző ijedten.

- Én vagyok - mondta a főbíró s belépett.

A jegyző komolyan sietett elébe.

- Jóestét kívánok, főszolgabíró úr.

- Jóestét, jegyző úr.

- Tessék helyet foglalni.

A jegyző felgyújtotta a villanylámpát. A főszolgabíró körülnézett. Mintha most mindenütt, a házakban, a falakban, a bútorokban bűnyomok lappanganának.

- Parancsol rágyújtani? - mondta a jegyző.

- Köszönöm - mondta a főbíró.

Ráfüggesztette a szemét a jegyzőre.

- Mondja, jegyző úr, mióta tud a dolgról?

- Kérem - mondta zavartan a jegyző -, úgy egy óra tájban hozta be a bíró úr a nyomot.

- Mondjon el mindent.

A jegyző erőltette a főbíró, hogy üljön le, nem tudott beszélni, míg ő maga is le nem nyugtatta magát. Letette a két kezét az asztalra, szinte belefogózott. A tárgyaktól kért segítséget, s nagy szemekkel meredt a főszolgabíróra, aki az ő minden-tehető felettes hatósága volt.

Elmondta ami történt. Hogy hívták akkor este a kastélyba. Egy cselédember jött érte. Elmondta a jegyzőkönyv felvételét, s megmutatta magát az eredeti ceruzairást.

Nagyon röviden beszélt s kedvetlenül.

A főbíró szintén kedvetlenül hallgatta.

- Hol van a nyom?

A bíró megmozdult. Felállott, kinyitotta a község szekrényét, s kivett belőle egy kis személapátot, olyat, amit a konyhában szoktak használni. Ócska volt a lapát, amit már kidobtak az uradalmi konyhából, s úgy szedte fel a kertész.

A lámpafényen a meszes homok tisztán és sértetlenül mutatta a nyomot.

- Gumitalp - mondta a főbíró.

- Igen - mondta a jegyző. - Avary úr nem viselt ilyet.

- Biztos?

- Igen. Egyszer szó volt róla, s azt mondta, hogy a gumitalp égeti a lábát.

Nézték a nyomot. Párhuzamos vonalak barázdája volt. Mintha géppel nyomták volna bele a masszába. Kemény volt és finom.

- Vigyázni kell rá - mondta a főbíró -, mert ez azért törik. Ha nem elég óvatos az ember, rögtön széthull...

A jegyző visszaült a székbe, s cigarettára gyújtott.

A szolgabíró szivart vett elő. Lassan rágyújtott.

A bíró, aki nem vett részt a társalgásban, rákönyökölt az asztalra s egyre nézte, keményen nézte a nyomot.

- Új cipő.

A jegyző oda sem pillantott.

A főbíró is alig nézett oda.

Mind a ketten felzúdult érzéseikkel voltak elfoglalva.

- Miért nem tett jelentést erről, jegyző úr? - mondta a főbíró.

A jegyző hallgatott. Aztán azt mondta:

- Nem tartom időszerűnek. Bocsásson meg, főszolgabíró úr, de lehetetlennek tartottam, hogy ünneprontó legyek.

A főbíró hallgatott.

- A halottnak már úgyis nagyon mindegy.

Ezt oly különös, megvető, keserű hangon mondta, hogy a főbíró megborzongott.

- Nem a halottról van szó - mondta szárazon -, hanem az igazságról.

Hallgattak.

Úgy ültek ott, szinte lesújtva, összetörve. A jegyző nagy szippantásokat szívott a cigarettából, s a füstöt az orrán eregette. A szemét lehunyta. Rossz színben volt, s nagyon kedvetlen. A főbíró egy pillantást vetett rá, aztán elfordította a szemét.

- A sarka le van törve - mondta a bíró, aki kitartóan vizsgálta a cipőnyomot -, valahol kőbe vagy vasba lépett, s levágta a sarkának a szélit.

A főbíró ráhajlott a nyomra s nézte. A parasztnak igaza volt. Tisztán lehetett látni, hogy a cipő sarkának a belső szélén rojtos gyűrődés volt. Valami éles tárgy felhasította, s rajta maradt még a gumi rongya a sarkon.

- Látni a gyár védjegyét is egy kicsit - mondta a főbíró. - Az ott a gyári jegy helye. Ovális körben betűk vannak, de a betűket nem lehet kivenni... Nincs egy nagyítója, jegyző úr?

- Van - mondta a jegyző.

Előkereste a fiókból a celluloidkeretbe foglalt lupát, s a főbíró kezébe adta.

Ez ráhajolt a nyomra s végigvizsgálta.

- A talpat is végigmetszette az a kő vagy vas, ahogy maga mondja - mondta a bírónak.

Odaadta a nagyítót, s a bíró is nézte.

Ő visszaült a helyére, s szívta a szivarját.

Hallgattak. A jegyző nem érdeklődött a vizsgálat iránt, nem volt kíváncsi a nyomra.

- Új - mondta a bíró -, még ebben a cipőben keveset jártak... És egybe van a sarok, meg a talp... Egy darabból...

- Igen, az úgy szokott lenni - mondta a főbíró. - Nekem is van ilyen cipóm.

- Az is ilyen rovátkás?

- Igen, azt hiszem.

- Az is új?

- Új. Nem szeretem, mert nem lehet benne jól lépni. Puha. Olyan puha a lépés, mintha az ember sárban járna.

- Mikor ránehezedett, az egész teste ezen az egy lábon volt. Alighanem ebben a pillanatban adta le a lövést - szólt a bíró.

A főbíró megborzongott. Szinte ijedten nézett a nyomra. Úgy érezte, mintha e pillanatban találkozott volna a merénylettel. Vajon miért lőtt az illető?...

Hangosan is kimondta:

- De vajon miért lőtt?

- Bosszú - mondta a bíró.

Erre hallgattak.

A jegyző azt mondta:

- Meg lehet érteni. Voltak emberek, akik nem sajnáltak volna tőle egy golyót.

- Rossz ember volt?

A bíró szólt. Egyszerű parasztszóval:

- Rossz. Nem rossz. Nem volt rossz ember. Aki gyerekvékát ad, az jó ember...

Hallgattak.

- Van is gyerek! - folytatta. - Az uradalomba. Sok. Egyiknél öt-hat, nyolc is. Szerette a gyereket. Nem sajnálta. A rozst. És mindegy volt, akár fiú, akár lány. Mind után kiadta. A vékát.

- Mégis volt ellensége.

A jegyző szünet után nyögött.

- Volt.

A főbíró ránézett a jegyzőre. Az komoran ült, s maga elé meredt.

- Magának nincs ilyen cipője, jegyző úr? - kérdezte.

- Nincs. A feleségem mondta, hogy vegyek, éppen azért beszéltünk erről a gumitalpas cipőről a... az Avary úrral... De ő leintett, s nem vettem.

Újra hallgattak.

- Pedig jó cipő lehet - mondta a bíró. - Nem megy bele a víz. A gumin.

- Itt homokon jó, de ahol sár van, ott nem jó - mondta a főbíró -, nagyon ragad rá a sár.

- Lehet, mert széles a széle - mondta a bíró.

Újra hallgattak.

- Mért mondja jegyző úr - szólt a főbíró -, hogy sokan vannak ellenségei?

- Már nincsenek... Halottnak nem lehet az ember ellensége.

- Maguk jó viszonyban voltak?

- Igen.

- Még mikor legutóbb itt voltam?

- Még akkor igen.

- Történt valami?

- Á, dehogy. Mi történt volna.

- Hogy így megfordult a véleménye.

- Bocsánatot kérek, főbíró úr, engem tetszik gyanúsítani? - kiáltott fel a jegyző megremegve.

- Én?!...

- Semmi részem benne! Ha én akkor tudok mindent, én nem orvul, hátulról lövöm le. Rejtekből. Hanem másképp!

A főbíró hallgatott, s figyelte a jegyzőt.

Annak fel volt dülva az arca, és egész testében reszketett.

- Történt valami? - mondta aztán.

A jegyző hallgatott.

- Nem beszélhetek róla... Halála után hallottam valamit... Gazember volt...

Ezzel megtörülte a szemét. A szemében könnycsepp volt, aztán az orrát fuvogatta sokáig.

A bíró úgy nézett, mint aki nem figyel az urak beszédére. Nem tartozik rá.

- Azért ügyes ember ez a lábatlan - mondta csöndesen. - Igen ügyes volt, hogy volt neki annyi esze, hogy mésztejjel öntötte le a nyomot még akkor éccaka. Mert én ma elmentem, megnéztem a helyet. Nem látszik már ott semmi. A gyűrőnél is voltam. Ott sincs már semmi. A homok olyan, az szétfolyik. Azért egy kicsit látni vót még az autó kerekének a nyoma.

- Mit nevez maga „gyűrő”-nek? A kis földvárnál?

- Azt... Meg lehetett látni, hogy belement a tarlóba. Nem ment körül, hanem át a lucernáson. Az olyan sarjú, alig takarja a homokot, lehetett látni, hogy egy vadkörtefánál kiment az ország-útra.

- Akkor az ismerte itt a járást.

- Hajazott hozzá.

Hallgattak.

- Mégis csak ismerős lehetett.

- Biztosan olyan úr volt, aki valaha járt a házhoz.

- Mért valaha?

- Nem volt biztos az útba. Még máskor nemigen járt erre kocsival, ezen az úton. Csak úgy gondolomra jött. Mert nekiment a buckának. A gépje alig bír benne menni. Pedig ha ismerte volna, könnyű lett volna neki kikerülni.

A főbíró nézte a bíró arcát.

- Maga mit csinált a harctéren? Milyen szolgálatban volt?

- Én leginkább a telefonosoknál voltam.

- Az nehéz volt.

- Bizony nehéz. Kivált mikor tizenötben Szurmaynál. Mikor oda beosztottak. Iszonyatos nagy hó volt Kalniaticénél. Az Ikva mellett is voltam. Olyan hó volt kérem, hogy ha az ember ott esteledett, ne adj isten, nem lehetett reggelig eligazodni. Volt, hogy egyhelybe jártunk egész éccaka, csak reggel láttuk, hogy mindig egy kiserdőt kerülgettünk. De egész éccaka nem volt megállás.

- Hát az a kertész hol volt?

- Az felderítő-szolgálaton volt. Éppen akkor, ott velem együtt, egyszer össze is tanálkoztunk. Ő mondta meg, hogy merre menjünk.

- Az Avary úr is ott volt?

- Igen, de ő bent volt a főhadiszálláson mindig. Negyven kilométer a fronttól.

S ott ültek a nyom mellett és az, akiről beszéltek, már beérkezett a családi kriptába.

A főbíró csodálatosnak érezte, hogy nekik kell itt hármuknak, akik egyikük sem kedvelte, akik talán mind a hárman csak szenvedtek az elmúlnak az élete miatt, itt kell tűnődni, s öntudatlan eszközei lenni az igazság kiderítésének.

Mintha mindnyájuk felett ott ülne s nézné apró, szenvedő mozgásaikat az Igazság.

Az ablakok nyitva voltak a roppant hőség miatt, s az utcán egyre-másra zörögtek a kocsik. Az autók bűgva mentek el, s a kis falu kezdett szokott csöndjébe merülni.

- Kérem, bíró úr, hozassa be azt a kertészt.

- Igen. Tekintetes főszolgabíró úr. De a maga lábán nem tud bejönni, mert nincs neki, hanem majd szekeret küldök érte.

- Feleségével együtt.

- Igenis.

A bíró vette a kalapját, s elment.

- Bíró úr - szólt utána a főszolgabíró -, a kastélyból a személyzetet rögtön be kell rendelni, mielőtt a nagyságos asszony elmegy. Tudja meg, hogy itt van-e még, de vigyázzon, hogy addig semmi zavaró ne történjen.

Felállott s közelebb ment a bíróhoz. Halkan beszélt, mint az összeesküvők.

- Ezt magának személyesen kell megcsinálni; menjen be a kastélyba s nézzen szét és - jól figyelje meg - mindenkit, aki akkor este részt vett a dologban, rendeljen ide. De nagyon vigyázni kell. Csendőröket láttam a temetésen, valahogy meg ne szimatoljanak valamit. Isten őrizzen, hogy idő előtt csendőrök avatkozzanak a dologba.

- A csendőrök már elmentek.

Ebben a pillanatban kinyílt a terem belső ajtaja, az, amely a lakásba visz, s belépett rajta feldúlt arccal és magából kikelve a jegyzőné.

- Tartóztassanak le, tartóztassanak le - mondta -, én ezt nem bírom tovább, én ezt nem bírom, nem bírom tovább!

Rémülten néztek rá mindnyájan. Az asszony ki volt fordulva szokott hűvös elegáns formájából, haja szétdúlva, a szeme szárazan égett, s a kezzeit tördelte.

- Nagyságos asszony - szólott a főbíró.

A jegyző elfordult, nem akart a feleségéről tudomást venni.

- Én mindent tudok - mondta az asszony -, itt volt nálam délután szegény, én mindent láttam, s nekem szólni kellett volna, ez lehetetlen, ez borzasztó, ez borzasztó...

- Parancsoljon helyet, nagyságos asszony.

De az asszony nem bírt magával, nem tudott leülni, nem tudott uralkodni szörnyű ideg-rohamán.

- Megölték, megölték! Egy gazember ölte meg, egy alávaló gyilkos, és én tűröm, hogy menekülhessen... jaj, miért nem szólottam a legelső percben... de el voltam kábítva, meg voltam félemlítve, én szerencsétlen vagyok!

- Ki az, akire gyanakodik, nagyságos asszony?

- Láttam, láttam, ahogy a szeme villogott, már akkor figyelmeztetni akartam Lászlót, hogy vigyázzon kedves...

Most lerogyott egy székbe, s az arca elernyed, és mélyen lihegve lélegzett. Már úgy látszott, zokogásba fog kitörni, de újra magához tért, s beszélni kezdett.

- Délután itt volt László, s az az ember az utcán ment, s ő bekiáltotta. Bejött. Olyan volt, mint egy hiéna. Úgy nézett, mint egy állat, aki rögtön a lábába harap az embernek. Jaj, rettenetes volt. Az úr megszidta valamiért, a tehen, egy tehenet levágott a pásztorral, mert azt mondta, hogy már nem bírt járni, és nem is várták az állatorvost, széthordták a darabjait. Ezért nagyon leszidta.

- Pofonütötte?

- Igen... Nagyon... Akkor is gondoltam, hogy hogy meri. Hogy mer ilyenekkel így szembe szállni. Hisz ez gyilkos, csak rá kell nézni az arcára, csak látni kell, milyen alattomosan és ellenségesen áll. Hát az istenért, hogy meri magára uszítani, hiszen ez a legelső pillanatot felhasználja, hogy lelője... jaj... jaj...

S elkezdett kiáltani, úgy szakadt ki belőle a sikoltás, már alig volt önuralma, hogy visszafojtsa a hangot.

- Jaj szegény - tördelte a kezét -, jaj szegénykém, jaj én ártatlanom!

A gyöngéd szavak áradata indult meg, s a jegyző az ablakba ment, s betette az ablaktáblákat, hogy szégyene és gyalázata legalább ne jusson el az utcán csoportosuló, szájtátó parasztok közé.

De még mindig nem sírt a nő, egyetlen könnycsepp nem jelent meg a szemében, fuldokolva s fulladtan zuhogtak belőle a szavak, de könnyet nem bírt ontani. Szívtépően, fájdalomdúltan ott ült s érezni lehetett, hogy szégyelli magát a nagy odaadásért s nem bír uralkodni magán, sőt még az is benne volt, hogy szinte dicsekszik a boldogtalanságával.

Mint a halottsirató parasztasszonyok, jajveszékelt:

- Tegyétek a koszorúmat a lábához a drágámnak, én mindig a lábánál állhattam csupán. Pedig én voltam a szívében. Május 26. Május 26! Én voltam az egyetlen. Május 26! Ó, vigyetek tömlöcbe, én öltem meg, vegyétek fel a jegyzőkönyvet, hogy én engedtem rá a halált! Követelem a büntetést, gondatlanságból okozott halál. Május 26. kötelez: több gondosságot kellett volna tanúsítanom!

Mikor végre megcsillapodott, a főszolgabíró nyugodt és tárgyilagos hangon mondta:

- Nagyságos asszony, kiről beszél?

- Anton, Anton... Így mondta... Anton.

A bíró megszólalt:

- A vadász? Aki megszökött? Az úr mindig Antonnak mondta.

- Megszökött? - mondta a főbíró elámulva - erről még senki sem szólott.

Most a jegyző lépett közelebb s hevesen:

- A sok fordulat miatt elfelejtettem. Mikor felvettem a jegyzőkönyvet, ez a vadász volt az, aki a testet bevitte, s mikor megsejtette, hogy a gyanú ráterelődhetik, abban a pillanatban, ott, míg én a jegyzőkönyvet írtam, megszökött. Hazafutott, átöltözött, s nem mondott a feleségének semmit, csak elszökött.

A főszolgabíró konsternálva nézett rá. A jegyzőben is elveszett minden önuralom, úgy fel volt dűlva, hogy elvesztette a józan eszt.

Ő is csak nézett, s most nem tudott átlépni ezen a váratlan akadályon.

De a parasztbíró megszólalt:

- Engedelmet főszolgabíró úr, szabad egy kérdést tenni a nagyságos asszonyhoz?... - s választ se várva, azt kérdezte a jegyzőnétől: - Milyen cipő volt a vadászon, mikor itt volt?

A jegyzőné kábultan nézett a bíróra.

Nem felelt.

- Nem tetszett meglátni, milyen cipő volt a lábán?

- Nem. Mért?

- Nagyságos asszony - mondta a főbíró -, megvan a gyilkosnak a nyoma... Mondja nagyságos asszony, volt Avary úrnak valaha gumitalpú cipője?

- Volt.

- Nem volt - kiáltotta a jegyző.

- Volt - mondta a jegyzőné s didergett. - Volt neki, de nem szerette, égette a lábát.

- Ezt kell megnézni, hogy ma is megvan-e - mondta a bíró. - Mert az is lehet, hogy ahogy szokta, odaadta a cselédek közül valamelyiknek. A vadásznak jó lehetett, mert az egy olyan hitvány ember, az el tudta volna viselni.

Ezzel megint kátyúba jutottak.

- Bíró úr - mondta a főszolgabíró -, maga menjen rögtön, s vigyázzon, hogy még valaki meg ne szökjön, mert ez egészen összekuszálja a dolgot. A lábatlant rögtön hozassa be, maga pedig örködjön a kastélyban.

- Igenis - mondta a bíró s elment.

Most hárman maradtak, s mind a hárman zavarban és ijedten néztek maguk elé.

A főbíró élesen nézte a jegyzőt, aztán az asszonyt, aztán újra a jegyzőt.

- Mért volt itt délután Avary úr?

A jegyzőből kitört valami állati vadság.

- Mért volt? - mondta szinte röfögve. - Azért volt, mert én a mezőn voltam, s ő olyankor idejött, ha én nem voltam itthon.

A főszolgabíró nagy szemet meresztett. S újra az asszonyt nézte.

- Igen - kiáltotta az asszony -, én vagyok az egyetlen a világon, aki mindent tud. Én mindent tudok, mindent tudok, mindent tudok! Jaj a boldogtalan, jaj a boldogtalan, jaj jaj...

És szinte hörgött.

- Én engedtem eltemetni! Engedtem, hogy a hazugság betakarja. Pedig elmondtam a papnak is, ő is felelős, ő is hazudott, ő is mindent tud, ő is gazember, mindenki gazember, de én vagyok a legnagyobb bűnös.

- Az igazságot nem lehet eltemetni - mondta a főszolgabíró -, nyugodjon meg, nagyságos asszony, az igazság napfényre kerül...

Erre az asszony összeomlott s most megindult szeméből a könny.

S elkezdett sírni. Zokogni, fuldokolva, és vadul.

Soká ültek így. A főszolgabíró nem tudott mit csinálni. Próbálta fejében összevetni a lehetőségeket. Hátha csakugyan a vadász az urasága cipőjében volt... Aztán eszébe jutott az autó, amely megállott a kis földvárnál, amely a kastély kertje mellett a dűlőútnál van s nem látott semmit... Hátha az csak hallucináció volt a lábatlantól, hátha annak semmi köze; az autónyomoknak... Hátha csak vendégek nézték meg a földvárat. Turisták sokszor szoktak erre járni, s megnézik az ősi földváraknak ezt a ritka maradványát... Ez sokkal egyszerűbb magyarázat, hogy egy felbőszült cseléd állott bosszút az éj leple alatt...

Most nyílt az ajtó, s egy kastélybeli ember jött be.

- Tekintetes főszolgabíró úr, a nagyságos asszony tisztelteti a tekintetes főszolgabíró urat, tessék szíves lenni egy percre eljönni, mert a nagyságos asszony el akar menni, és beszélni szeretne a tekintetes főszolgabíró úrral.

- Igen, megyek - mondta a főbíró, s már fel is állott.

- Kérem, jegyző úr, én most felmegyek a kastélyba, de azonnal jövök, mihelyt lehet. Legyen szíves addig lehetőleg az összes tanúkat behozatni.

Ezzel felállott, meghajtotta magát a jegyzőné felé, s megrendülten és zúgó lélekkel elment.

A kastély udvarán még két autó állott, s a cselédek a kis ház előtt ácsorogtak.

Ahogy a főszolgabíró az utcán ment, itt is, ott is emberek ácsorogtak. Érezte, hogy mindenki utána néz, s szinte úgy volt, mintha az egész világ ellenőrzése mellett vinné az igazság fáklyáját.

Egy öreg ember állott egy kerítésen belül. Megemelte a kalapját.

- Jóestét - mondta s ő szórakozottan odapillantott.

Az öreg ember szeme égett a sötétben, mint egy állaté.

A kastélyban a cselédek szótlanul ácsorogtak a konyhaépület eresze alatt. Már az udvar üres volt a sok kocsni után s félelmes csöndet lehetett érezni.

Az ebédlőben ott ültek, az asztal mellett a háziasszony. A fején nem volt kalap s egészen erőtlenül s kimerülten ült.

Mellette a nővére állott, aki simogatta a fejét, csókolgatta a homlokát. Néhány úr volt még ott. Bátky dr. a sógor s a vármegyei főjegyző, aki szintén a családhoz tartozott, egy fiatalember, az alispán testvéröccse, aki vőlegénye volt Avary unokahúgának.

Szóval csak szorosán családhoz tartozók voltak.

Avaryné felállott, amint a főbíró belépett, de rögtön visszaroskadt a székére.

- Maradj nyugodtan, maradj szívecském, maradj - csillapította a nővére, Bátkyné.

A főszolgabíró kezét csókolt. Érezte, hogy az asszony megszorítja a kezét, szinte görcsösen kapaszkodik bele.

- Fábján - mondta -, jaj, Fábján...

Ő nem tudott egy hangot se szólani, oly mélyen lesújtotta a szegény asszony bánata.

- Mi történt, Fábján? - mondta az asszony.

- Maradj csak, szívecském - mondta Bátkyné -, majd István elmondja.

Bátky előbbre lépett, s kezét fogott a főszolgabíróval.

- Parancsolj helyet.

A főbíró leült.

- Kérlek, itten valami rettenetes dolog, valami rettenetes gyanú van, s Vilma nem bírja... Belementünk mindnyájan abba, hogy a botrányt elkerüljük... Hogy az a látszat legyen, hogy véletlenség volt az oka szegény Laci halálának... Csak így lehetett megmenteni a külszint... Csak úgy lehetett biztosítani a temetést... De szegény Vilmának valami rettenetes gyanúja van, s nem bírja elviselni...

A főbíró:

- Igen. Parancsolj.

- Az a gyanúja - mondta Bátky -, hogy nem véletlenség történt, hanem valami gázság.

- Igen.

- Gyilkosság, orgyilkosság.

Az asszony fuldokló sírásba tört ki.

- Az, az! - kiáltotta könnyei közt.

- Most kellene valami bizonyosság, hogy ő téved... - folytatta Bátky. - Mert hiszen az előzményeket jól ismerjük. Mikor szegény Laci bejött a városba, biztos, hogy könnyelműség történt, valaki a megyei asztalnál könnyedén valami gyanút ültetett szegénynek a fejébe, s ő azonnal autót vett s visszajött... Most az a kérdés, hogy mi történt... Elképzelhetetlen, hogy ő arra a szegény Baltazár Pistára rálőjön. Ez tisztára örülség. Semmi oka nem volt rá. De az még inkább elképzelhetetlen, hogy saját magára... Ez egyszerűen nonszensz... Hát mi történt itt?!... Mégse lehetett egyéb, csak véletlen szerencsétlenség. Talán mikor a fegyverrel babrált, valami abszurdum történt vele... De hiába magyarázzuk, most már napok óta, szegény Vilma nem bír megnyugodni, nem tud aludni, s nem tudja elviselni azt a lehetetlen gondolatot, hogy ő a felelős... Hát kedves barátom, te vagy itt a főszolgabíró, neked kell itt világosságot deríteni a dologra, s megnyugtatni ezt a szegényt.

A főbíró hallgatott. Most megint új színben tűnt fel előtte a kötelesség. Itt valóban az látszik a legfontosabbnak, hogy ez a szegény teremtés megnyugodjon.

Mindenki rémülten nézett rá, mintha tőle várnák az utolsó szót.

- Igen... - mondta ő - igen. Értem.

- Nekem ahhoz a szegény fiúhoz semmi közöm - kiáltotta Vilma -, mi közöm nekem ahhoz a szegény fiúhoz?... Én szerettem az uramat... - s újra zokogásban tört ki - és most itt vagyok, megfosztva az uramtól... És én ebbe beleörülök...

- Igen - mondta a főszolgabíró -, nyugodjon meg nagyságos asszony; kedves Vilma, nyugodjon meg. Én már nyomozok is, én már talán látom is a dolgot...

- Ugye, hogy csak valami rettenetes véletlenség játszott itt össze? - mondta Bátky. - Másképp emberi agy el nem képzelheti a dolgot.

- Úgy van - mondta a főbíró -, énnekem is az a meggyőződés.

- Ugye, hogy véletlenség?

A főbíró hallgatott, s maga elé nézett.

- Drága Vilma, én nem akarom magát kínozni, de el tudná mondani annak az utolsó estének a történetét? Csak pár szóval.

- Hogyne, én nem is tudok egyébről beszélni. Szegény Lacit - s újra zokogott - délután valaki felhívta telefonon, erre ő nagyon rosszkedvű lett.

- Telefon? - mondta a főbíró.

- Igen. Telefon volt; akkor ő igen elkedvetlenedett, s mindjárt kiadta a parancsot, hogy fogjanak be. Hova megy, kedves, kérdeztem, de ő nem felelt. Úgyhogy én azt hittem, valakihez megy át, nekem fogalmam se volt, hogy ő a városba ment be, hiszen mindig sajnálta a lovait... Még azokhoz is jó volt a drága lélek... De hát mindegy, én egyedül maradtam.

- Hogy búcsúzott, mikor elment?

- Ahogy szokott, ő nem volt egy érzelgős ember. Megcsókolta a homlokomat s azt mondta: estére jó bezárasson mindent, szívem.

- Azt mondta?

- Igen.

- Azt hangsúlyozta, hogy jól bezárasson mindent?

- Igen.

Az asszony megzavarodott, s ő is eltűnődött egy percre azon, hogy mért is mondta ezt, van-e ennek valami külön jelentősége... Aztán elbeszélte, kapkodva, s kissé össze-vissza a Baltazár Pista megérkezését. Nem volt semmi; azt mondta, hogy erre járt, s Laci után kérdezősködött... Aztán hozták a vacsorát... S abban a percben, mikor ő kilépett a tornácra, akkor hallotta a rettenetes csattanást. Valami iszonyú nagy dördülés volt, amit most is hall, amitől azóta egy percre sem bírt aludni. Aztán látta az urát a kavicsra feküdni, s felhozatta s lefektette az ágyába. S ott az ő keze közt halt meg. Egyszer sem nézett rá, nem ismerte meg, nem látott az arcán semmi haragot.

- Ki hozta fel?

- Anton. A vadász.

- Egyedül?

- Nem. A vadász abban a pillanatban ott volt, aztán elfutott, s valakit hozott magával. Ketten hozták fel, de ő nem emlékszik semmire, mert ő meg volt rémülve. Csak arra emlékszik, hogy mikor bement a városba, az autón, az ura autóján akart bemenni, amivel a szegény kijött, de nem mert beleülni a piros autóba, visszariadt, a másikba, a szürkébe ült.

Csönd volt, mindenki várakozással nézett a főszolgabíróra.

- Mondja Vilma, kérem, milyen ember volt az a vadász?

Az asszony, mintha új gondolat termelt volna ki előtte, elhallgatott s gondolkozott.

- Nem tudom - mondta.

- Nem volt valami baja vele?

- Nem. Dehogy. Mért?

- Nem panaszkodott rá Laci valami tehénügy miatt?

- Nem. Ő nem szokott szólni a gazdasági dolgok felől. Ő nagyon kedves volt, nagyon gyöngéd, nagyon jó.

- Még valami nagyon furcsát kérdek. Volt Lacinak olyan gumitalpú cipője?

Az asszony gondolkozott.

- Igen, tavaly vett. De nem használta. Én kinevettem, s többet nem húzta fel.

- Megvan az a cipő?

- Nem tudom.

Ez olyan tárgyilagos és jelentőségteljes kérdésnek látszott, hogy mindnyájan rémülten figyeltek rá.

- Rögtön megnézem - mondta Bátkyné, mintha ettől függene minden. S már szaladt is. Átszaladt a hálósobába, mindnyájan utána mentek. Kinyitotta a Laci szekrényét, ahol az alsó fűzőben rengeteg cipő volt. Csizma, cipők, egész tömeg s szépen, tökéletesen rendben, sorban egymás mellett.

De a gumitalpú cipő nem volt köztük.

A főszolgabíró most megijedt, hogy egyenesbe igazította a gondolatokat.

- Mért kérdezed ezeket? - kérdezte Bátky csöndesen.

- Ezek a bolond parasztok. Olyan gumitalpú cipőnyomot láttak, s mindjárt jár a szájuk. Biztos, hogy valamelyik cselédnek ajándékozta.

Most hirtelen elhatározta, hogy visszaviszi a dolgot eredeti állapotra.

- Mondja Vilma, gondoljon vissza jól. Egy lövés volt, vagy kettő?

- Hát persze hogy egy.

- Egy?

- Hogyne. Tisztán emlékszem.

- Akkor csak véletlenség lehetett. Egy rettenetes, fatális, iszonyú véletlenség.

Mindnyájan fellélegzettek.

- Itt nincs más, drága Vilma, meg kell nyugodni az Isten akaratában.

- Én nem vagyok felelős semmiért - mondta az asszony, s ráborult a Bátkyné vállára, és újra sírt.

- Nem, nem. Maga nem felelős semmiért. Itt senki sem felelős semmiért.

Ezzel visszamentek az ebédlőbe.

Az ajtóból visszanézett az asszony a tornácra, a rettenetes helyre, s azt mondta:

- Soha többet, soha ide nem jövök többet!

Már késő éjjel volt, de az egész falu ébren volt. Nem bírtak megnyugodni. Minden házban csak ültek s beszélgettek. Gyilkosságról s kísérteties történetekről. Régi betyárhistóriákat elevenítettek fel, s boszorkányokról, akik egy helyen több alakban tudnak jelen lenni, s viszont egyszerre több helyen képesek megjelenni. Az utca két oldalán minden házban ugyanaz. Az egész falu gyászol, minden család az uraságból élt.

Az az öregember, akinek a szolgabíró köszönt, soká állott még a kerítésnél, nézte a falut, a csöndet. Semmit se nézett, csak maga elé meredt, mint egy fából faragott fekete szobor, mint egy megbarnult síremlék a temetőben; szinte úgy látszott, mintha sohase akarna elmozdulni.

Végre sarkon fordult, s bement a bogárhátú kis házba.

Odabent égett a nagy petróleumlámpa. Ez egy körégős lámpa volt, az ő személyes ellensége, mert igen sok petróleumot fogyasztott. Ezt a lámpát a veje kapta a nagyságos úrtól, ez a haszontalan ember, aki ott ül a kemence mellett kis utazósapkában.

Azt is az úrtól kapta.

Ahogy az öregember belépett, hirtelen nagy izgalom fogta el. Düh. Véreres szemmel nézett körül a kis házban, a nagy fényességben. Hirtelen úgy érezte, hogy most itt van megint az ő ideje. Mert eddig nem volt szava, a veje mindig letorkolta, hogy nem az övét fogyasztja. Minden az uraságtól. Onnan jött a petróleum! Hogy olyan ugrifüles színeskedő fickó volt, nagyon be tudta magát hízelegni az uraságnál, s úgy fejte, mint egy fejőstehenet.

- No - mordult el, s szétnézett bús bikatekintettel.

Akkor a helyére ment. A karos lócának a felső sarkába, az ablaknál. Ott szokott ő üldögélni, mióta az apja meghalt. Azóta az volt az ő helye.

Mindenki elhallgatott s félve néztek rá. Mintha megérezték volna, hogy az öreg új erővel s hatalommal jelent meg köztük.

Az öreg krárogott egyet, s odaköpött a ház közepére.

Most nem szólt neki a lánya, hogy ne köpködjön. A ház az övé. Az ő nevéen van! A föld is; minden! Itt ő az úr!

- No - mondta aztán -, hát eltemettétek.

Nagy sóhajtás volt. A felesége nagyot nyögött, felállott, odajött hozzá, meg visszament a kemencéhez, s a kezét tördelte. Nem ült le, csak sóhajtozott. A lánya is maga elé hajtotta le a fejét, az is csak sóhajtott.

- Urak - mondta az öregember.

Soká hallgattak. Tudták, hogy az öreg mit gondol. Nem tartja istenes dolognak, hogy egy öngyilkos embert úgy temettek el, mint egy valóságos keresztyén halandót, aki becsületben s istenfélelemben magától dőglött el.

- Én meg már éhes vagyok - mondta a veje.

Senki se felelt. Illetlennek látszott a szó. Pedig valóban senki sem evett egy falatot se vacsorára. A gyerekek ott feküdtek a megvetett ágyban. Hárman. Azok ettek.

- Mit ennél? - szólt a fiatalasszony.

- Mi van?

- Hozhatok be szalonnát, kenyeret.

A vő hallgatott. Jó húsban volt, szőke ember, kék szemű; úgy könyökölt, mint egy úr.

- Üss egy kis rántottát.

Erre a szóra dermedt csönd lett. Várták, hogy az öregember nem csap-e közéjük. Az meg se mozdult, de mindnyájan érezték, hogy valami rettenetes a levegő; vihar előtt.

Most kint sietős asszonyléptek hallatszottak. Valaki nyitotta a külső ajtót, s a sötétben kereste a kilincset.

Az öregasszony, aki ott állott az ajtónál, kinyitotta.

- Ki az?... Te vagy, Mári?

Egy feketekendős, fekete ruhás fiatalasszony jött be.

- Hallották? - mondta izgatottan.

Senki sem felelt, csak ránéztek.

- A jegyzőné is benne van.

Mindenki ijedten nézett rá.

A fiatalasszony ott maradt az ajtóban.

- Maga megvallotta. Mindent elbeszélte. Nem bírta a lelkén viselni.

- A jegyzőné?

- Igen.

Hallgattak. Az óra a falon ijedten tiktakkozott.

- Egyék meg egymást - mondta az öregember. - Az urak. Falják fel egymást!

- Hát ezt nem csinálta szegény ember mondta a nő. - Ezt nem csinálta se cseléd, se más.

- Azt a jó embert - csattant fel a fiatalasszony, mintha megnyitják a zsilipet, s zuhog a szennyes ár. - Nem, azt a jó embert. Azt nem bántotta senki. Senki se olyan buta, hogy a jó uraságra vesse magát. Hogy lehet olyat gondolni, hogy akinek öt gyereke van, az bántsa azt a jó uraságot, amek gyerekvékát mér.

Elhallgattak. Ez bizonyos. Ebben megnyugodhattak. Avary a forradalom után kihirdette, pedig akkor még ő maga is legényember volt, hogy minden cselédjének minden komenciófizetéskor minden gyerek után egy véka külön búzáat mér. S ezt azóta hűségesen, állandóan. Fel is szaporodott a gyerek az uradalomban.

- Mennyi puja volt ott, jóisten - mondta a fiatalasszony. - Kinek hét, kinek nyóc. Vót ott vagy ötven gyerek. Hogy bántotta volna azoknak az apja azt a jó urat!

- Az urak - mondta csöndesen a vénasszony. - Csak az urak. Azok emésztették el, hogy ne fizessen tovább.

Hallgattak. A vendégasszony elmondta, kitől mit hallott. Úgy hallgatták mindnyájan lehangoltan, összetörve, búsulva.

- Úgy kell - morgott az öregember, s körülhordozta a tekintetét, aztán a lámpához nyúlt s lejjebb csavarta.

Senki se mert neki szólani. Fogynak a petróleum. Már nem szerez többet a fiatal gazda. Már ezután venni kell. Már előre látták, hogy most utoljára ég a nagylámpa. Ránéztek a lámpának a tarka majolika korsójára, ahogy ott áll az asztalon. Ezt a lámpát is onnan hozta el a fiatal ember a kastélyból.

A vendég elköszönt, s ment tovább, még ide is, oda is benéz az újságjával.

- No, mi lesz? - mondta a fiatal gazda a feleségének.

Ez tudta, hogy a vacsorára szól.

- Haggyad má no - mondta puszogva, mérgesen, csöndesen, az öreg miatt. - Nincsen semmi tűzrevalóm.

Az öreg úgy ült odafent az ablaknál, mint valami vészfelhő. Ők is összebújva hárman. A két asszony meg a fiatalember.

Az öreg elvárta a csöndet, érezte, hogy győzött, erre kicsit enyhült a feszültsége.

- Elótották - mondta csöndesen. - Én is láttam az autókocsinyomot a kisvárnál. Vótam a gyűrőnél, ott ment keresztül a kocsí a lucernáson. Urak vótak.

Aztán megint hallgattak.

Most a vő felállott s kiment.

Mindnyájan ijedten figyelték, hova megy. Nem mertek az asszonyok mozdulni se. Félték. Félték az öregtől, hogy valami baj lesz.

Ez meg is szólalt. Gúnyosan:

- Petróleum.

Hallgattak az asszonyok. Erre nem volt mit mondani. Az bizony nem jön többet a kastélyból. Pedig alig van itthon. Már hetek óta mindig mondták a fiatal gazdának, hogy menjen már, hozzon. De az könnyelmű volt. Nem ment. Most már nem is mehet többet.

Hosszú csönd volt; az asszonyok úgy ültek, mint a szárnyavágott tyúkok.

- Majd jó lesz még az olajmécses is - szólt az öregember, s felállott.

Csöndes, húzott, vont, lomha léptekkel kiment.

- Jaj istenem - motyogta az öregasszony, s a szemét törülgette. - Vajjon hova megy? Minek megy? Vajjon hol van az urad? Vajjon nem az után megy-é?

Mióta az vette át a házban a parancsot, azóta könnyebb volt itt az élet. Mindig könnyebb. Vő volt a háznál, vidám, nevetős ember. Nem volt olyan fekete és zsugori, mint az öreg. Mindig hozott valamit. Múlt pénteken is egy tehéncombot hozott haza. Azóta azt ették. Meg is ették. A vadással volt a legjobb barát. Mikor az levágta a tehenet, ő hozta el belőle a legnagyobb darabot. Este, setétbe. Már akkor az úr nem volt itthon. Mikor elment a kocsival, akkor merték csak széthordani, addig el volt dugva. Azóta azt ették. Meg is ették.

Hirtelen kint lárma volt s mind a ketten kiszaladtak.

Az öreg ott állott szemben a vejével.

- Mit csinálsz te - ordította az öreg -, mit csinálsz, te gazember!... Az én keritésemet töröd, te gazember!

A ház végében, az utca felől, egy régi, elnyűtt sövénykerítés volt. Harmincesztendős régi kerítés, amit még abban az időben font az öreg, mikor vizek voltak a kertek alatt, a víz partján fűzfabokrok nőttek. De azóta lecsapolták a vizeket, kihaltak a fűzfák, de ezt a kerítést nem volt szabad bántani, ez itt állott. S a fiatalember most ennek ment neki, s egy öltre valót kitördelt belőle. Ezen a vidéken nincs semmi tüzelőszer, csak szalma. De most aratás előtt még az se volt, mert a jószág fölette, alomnak elhasználták.

- Az én keritésemet töröd, te tolvaj! - ordította az öregember. - Mán én leszek neked az uraság! Engem fogsz te húzkodni!

Csak azt látták, hogy valamit fölemel; azt nem is látták először, hogy az ásót lelte meg, s avval vágott le a vejére.

De a fiatalember elkapta az ásót, s a másik percben mint egy kuvasz ugrott az apósa torkának.

Rettenetesen káromkodott:

- Azt a vénlelkit - üvöltötte -, engem merészel maga megütni!...

Leteperte a földre s ütötte, vágta, ütötte, vágta. Követ lelt. Avval csapkodta.

A szolgabíró ebben a percben ment el a ház előtt. Hallotta a dulakodást, a fojtott szavakat, az asszonyok riadt sikoltozását, s benyitott a kiskapun.

- Mi van itt? - kiáltott harsányan.

Erre a férfiak eleresztették egymást.

A fiatalember visszább húzódott, az öreg feltápászkodott.

- Tekintetes főszolgabíró úr, tessék már nézni kicsinál! - mondta kimerülten, lihegve. - A vőm... az én vőm...! Megtorkolt!... - s véresen köpte ki egyik utolsó rossz fogát.

- Ásóval vág énreám!... Nagyságos uram, ásóval támadott rám a vén...

A szolgabíró nézte őket.

- Jöjjenek rögtön a községházára - kiáltott -, vagy azonnal csendőrökért küldök.

Az emberek hallgattak. Aztán megmozdultak. Az öreg gazda felvette a földről a kalapját. A fiatal a sapkáját egészen a szeméig lehúzta.

S az asszonyok jajveszékelő, de egészen a szívükig leszorított rémülettel kísérték távolról őket a községháza felé.

A főszolgabíró álmélkodva nézett a verekedőkre, s érezte, hogy ez mind a rettenetes fojtó gyanú miatti izgalom. Mi lesz még itt - mondta magában.

Másnap, szerdán délelőtt Bányák senkit sem engedtek be a lakásba. Be volt zárva a kapu s ha valaki jött, azt a választ kapta, senki sincsen itthon. Még az alispán is ezt a választ kapta, aki eljött, hogy részvétét fejezze ki.

Mikor telefonon felhívta őket, mélyen megilletődve kértek bocsánatot tőle, hogy ez történt, s megmagyarázták, hogy a Vilma állapota miatt kénytelenek voltak ezzel az elővigyázattal élni.

Vilma úgy feküdt az ágyban, mint egy halott.

A sok sírástól a szeme fel volt dagadva. A szemek alatt puffedség volt, és sápadt volt. S mivel nem is nézett tükörbe, halvány bőre olyan volt, mint egy viaszbabé.

Ebédre sem evett semmit, s szinte eszelősen nézett maga elé.

Aztán bement a kis szalonba, amely az épület utcai részén a belső sarokszoza volt, s hozzáfogott cigarettázni.

Egyik cigarettát a másik után gyújtotta meg s dobta el. Blanka, a nővére, aggódva nézte s minden pillanatban odament hozzá, és csókolta a homlokát, a haját és szólított:

- Kicsim, kicsin, édes kis babám...

Senkit sem akart látni.

Végre megszólalt Vilma:

- Csak azt tudnám, miért ment be kocsin. Ebéd után volt, mikor szólott a telefon. Ő ment oda. Jaj, csak én mentem volna! Csak én mentem volna! Csak azt tudnám, kivel beszélt, akkor minden rendben volna. Hát nem lehet azt megtudni, ki hívta fel telefonon?

- Minden ki fog derülni, majd Fábján...

A fiatalasszony megborzongott.

- Fábjának ott kellett volna lenni, délután nálam... Ha ő ott lett volna, semmi baj se lett volna.

- Ezt még eddig nem mondtad.

- Nem jutott eszembe... Azaz eszembe jutott, de nem akartam őt is belekeverni... Az úgy volt, hogy múlt vasárnap unatkoztam s átmentem Málcsi nénihez Cserepesre. Ott volt Pétery, Péteryné. Azután jöttek Vándory Pityi és Balla Zsuzsi, azután Fábján. Felmentünk a várat megnézni s akkor Fábján megígérte, hogy pénteken délután nálunk lesz. Én csütörtökön felhívtam Fábját s kérdeztem tőle, másnap este eljön-e... Azt mondta, igen... De mikor Laci elment, csakúgy odavetve azt mondta: „Fábján pedig nem jön.” Nem is kérdeztem, miért nem. Azóta nem láttam Fábját, csak a temetésen... Nem tudok semmit, nem fogok megtudni semmit... Mért nem kérdeztem meg Lacit, mért nem jön Fábján?...

Olyan mozdulatot tett, mintha mindjárt sírni kezdene, de csak száraz szemmel nézett maga elé, kiapadt szemmel. Már nem volt könnye, nem tudott sírni.

Ebben a percben berohant a szobába Bányák, mint akit valami igen fontos dolog zaklat, de megtorpant, s nem szólt. Csak ránézett Vilmára s azt mondta:

- Hogy vagy?

- Jól - mondta önkéntelen Vilma, s mereven tovább fújta a füstöt.

Bátky sétálni kezdett a szobában, ahogy szokott. Nem bírt leülni, folyton szaladt.

Később intett a feleségének titokban s kiment.

Blanka, akit házi néven Cicának hívtak, nyugtalan lett, s nemsokára minden ürügy nélkül utána sietett.

Az urát az utcai front másik sarokszobájában találta, ez volt az ügyvédi iroda.

- Mi az?

- Te, megtaláltam a biztosítási kötvényt. Tudod, mit csinált az a marha Papp Béni?...

Az asszonyka remegni kezdett, nem bírt állani, leült. Az ura elébe állott.

- Nézd.

Elébe tett egy nagy iratot.

Blanka csak annyit látott, hogy egy szinte pergamenszerűen vastag papír, nagy ívpapír, amelyre lila színnel van nyomtatva sok-sok írás és szintén lila tintával kézírás. Hiába nézte, egyebet nem látott, csak hogy nagy betűkkel az van írva-nyomtatva fent a címer alatt: „Isten nevében.”

Bátky suttogva mondta:

- Húszezer dollár!

S úgy nézett rá rémülten és kétségbeesve.

- Mi ez?

- Az életbiztosítás.

- És?

Bátky szinte dühösen mondta:

- Október hetedikén!...

- Nem értem.

- Október hetedikén kötötte. Most október hetedikén járt volna le... S az eset június huszonkettődikén történt!...

- Hát aztán!

Bátky rábökött egy mondatra.

- Olvasd el.

- Mi az?

„Öngyilkosság esetén csak két év lefolyása után válik érvényessé”.

Az asszony felsikoltott.

- Rettenetes!

- Rettenetes... Rettenetes! - kiáltotta Bátky. - Ezt köszönhetjük Papp Béninek!...

Elkezdett futkosni a szobában. Halkan beszélt, mert a másik szobában ott volt az ügyvédsegéd s bár az ajtó tapétázva volt, mégis önkéntelenül halkította a hangját, hogy meg ne hallja valaki.

- Már telefonáltam neki, de nem találják sehol. Se a hivatalában nincs, se a lakásán, nem lehet vele beszélni.

Tovább folytatta a futását.

- Húszezer dollárt csak úgy kidob a család zsebéből, azzal a buta ötletével, hogy öngyilkosnak állítja be szegény Lacit... Több mint Százezer Pengő!

Érezni lehetett a felkiáltásából, hogy sír.

- Baba teljesen meg volna mentve!... Minden adósságtól menekül. Így pedig elvész az egész birtok!

Az asszony oly rémulten nézett, lassan remegni kezdett.

- Most mit lehet csinálni?

- Mit tudom én... Már én semmit se tudok... Éppen próbáltam összeállítani az adósságokat. Rettenetes, ami itt van.

Sokáig hallgattak. Akkor az asszony felállott.

- Megyek Babához.

De csak állva maradt, s nem tudott elmenni.

- És ha mégis kiderülne? - mondta csöndesen.

Bátky hallgatott.

- Az most már Babától fog függeni.

Az asszony tétován nézett.

- Ő folyton azon gondolkozik.

- Hogy... igen?

- Igen... Ő meg van győződve felőle.

Bátky gondolkozott.

- Számításom szerint lesz vagy százötvenezer pengő adósság. Abban az esetben, ha a biztosító megtagadja a fizetést, akkor bizony Vilma egy fillér nélkül marad. De ha kifizetik, akkor a fennmaradó adósság nem is számít. Azazhogy még akkor is roppant teher, s nem tudjuk, nincse még azon felül is... Szegény Lacival egy ötvenezerpengős kölcsön után jártunk, nem is tudtam, hogy itt ilyen roppant terhek vannak, ma beszéltem Verebélyivel, aki az ő ügyésze, ő adta az adatokat, hogy itt bizony sokkal nagyobb összegre kell elkészülni... Elöttem leplezte szegény a dolgot...

Elfordult s azt mondta:

- Úgy éltek, mintha ötezer holdjuk lett volna tehermentesen.

Az asszony összehúzta a szemét, s józanul azt mondta:

- Nem.

- Nem tudom, isten ments, én nem akarok kritizálni, én segíteni akarok.

Most hogy közölte feleségével, amit tudott, egész meg volt pihelve. Mintha letette volna magáról a felelősséget.

Az asszony lassan megfordult, ő is megnyugtatta magát azzal, hogy a nővérenek pártjára kelt.

A férfi még azt mondta:

- Én azt hiszem, ezzel a száz-százötvenezer pengővel teljesen szanálni lehetett volna a birtokot.

- Kell is - mondta Blanka, és visszaszaladt a nővéréhez.

Vilma ugyanabban a helyzetben ült, álmatagon, s fújta a füstöt.

- Kis fiam, édes kis bogaram - ment hozzá Blanka, s megcsókolta a homlokát.

- Mi van? - kérdezte Vilma.

- Semmi. Semmi fontos - mondta kitérően Blanka.

S leült a szék támlájára.

- Mondd babuskám, miért hivattad Fábját?

Vilma hallgatott. Csak nézett maga elé.

- A bécsi dologról akartam veled beszélni - szólt egyszerűen.

Blanka rémülten nézett rá.

- Írt a nő?

Vilma intett.

- Nem mondtad.

- Fényképet küldött.

- A gyerekről?

- Igen.

Hallgattak.

- Tudod, hogy Lacinak egyetlen vágya volt a gyerek... Én nem tehetek róla... Hogy nekünk nem volt... Neki ez volt a rögeszméje... Meg is mondta nyíltan, neki gyerek kell... Ezzel lehetett őt törbe csalni... Volt ott egy alkalmazott, annak volt egy fia, arról azt hitte, hogy az övé, s most éppen Debrecenbe akarta küldeni gimnáziumba. Tényleg nagyon hasonlított. Én is elfogadtam, hogy hasonlít. Különösen a szemén lehetett megismerni, hogy ugyanúgy néz, mint ő nézett... Ez egy szent dolog volt nála, hogy így vágyott a gyerek után... Olyan büszke volt a családjára, a nevére... Én mondtam neki, hogy váljunk el... De nem akart... Óriásként szerelmes volt, s azt kívánta, hogy operációnak vessem alá magam. De én ettől nagyon féltem. Tudod, hogy még foghúzást se bírtam el soha... biztatott, hogy nem reménytelen. Még csak öt éves házasságunk voltunk. Van eset rá, hogy tizenöt év múlva jön az első... Én is azt mondtam neki, hogy vegye magához azt a kisfiút. Nagyon kedves gyerek, igen csinos. Szerettem őmiatta, és sajnáltam, hogy cselédsorban éljen, és főgomb is taníthatni, azt nem tudom, hogy lehet az ő nevét ráruházni...

- Na, de hát a bécsi, az csak nem komoly?

- Nem - mondta Vilma elszántan -, az nem. Most is néztem a fényképet, idegen... esküszöm neked, hogy idegen... De az a zsaroló bestia, az nagyon sok pénzébe került... Erről akartam Fábjával beszélni, mert a nő fenyeget. Nem tudom, milyen írások vannak a kezében. Az még legénykori dolog...

Jaj, oly fáradtan hajlott le, úgy unta az életét.

- Fábján nagyon derék fiú - mondta később. - Az egy tiszta derék ember. Ő az egyetlen, akiben bízom.

Összeborzongott, összerázkódott.

- Papp Béni az egy sötét...

- Drágám, édesem - csókolta meg a haját Blanka.

- Nem lett volna szabad... - mondta Vilma -, de nem tudtam. Nem voltam ura magamnak... Akkor éjjel... Borzasztó, amit láttam... Úgy tűnt fel nekem, mintha...

Elhallgatott, aztán kimondta:

- Le akart tartóztatni. Lehet az?

- Kicsoda? Papp Béni?

- Igen.

- Rettenetes!

Blankán oly heves főfájás tört ki, hogy nem bírt ülni, az ablakhoz szaladt, s az üvegtáblához nyomta a fejét.

Sokáig volt ott, akkor hirtelen kicsit felsikoltott. Papp Béni ment az ablak alatt, s felköszönt. Látni lehetett, hogy idejön.

Visszatántorodott az ablaktól.

Most Vilma nézett rá ijedten.

- Mi az?

- Jön.

- Papp?

Blanka csak intett. S erre mindkettőjükön valami remegés volt.

Aztán Vilma azt mondta:

- Nagyon helyes. Beszélni akarok veled.

S hideg volt és nyugodt, s azonnal felállott. Nem akarta, hogy idejöjjön; arra gondolt, hogy az ügyvédi irodába mennek, s ott találkozik vele a sógora jelenlétében. Férfi védelme alá menekült.

Vilma előrement, egyenesen, egyszerűen, s benyitott a Bátky irodájába. Blanka utána.

Bátky, aki még mindig az életbiztosítási kötvény tanulmányozásába volt belemerülve, ijedten nézett fel, s elfordította a papírt, aztán sebtiben rátett egy rakás aktát, hogy eltakarja; pedig Vilma ugyan fel nem ismerte volna, mi az, ami előtte van.

- Kedves - mondta, s eléjük sietett.

Blanka szólott sietve:

- Láttam az ablakból, hogy Papp Béni jön, s Vilma beszélni akar veled.

Bátky rémulten nézett Vilmára.

- Ne tedd azt, szívem, kíméld magad az izgalmaktól. Az istenért, ne csinálj ilyeneket.

Vilma nyugodtan mondta:

- Nem, ez elkerülhetetlen, nekem beszélni kell veled.

S már le is ült egy fotelbe, amely az asztal mellett volt, s a kliensek számára volt kikészítve.

Bátky szorgoskodott.

- Ne ide, inkább oda az asztalka mellé.

A belső sarokban kis asztal volt bőrdívánnyal s bőrfotelekkel.

Vilma megingatta a fejét, s ülve maradt. Látni lehetett, hogy tárgyalást akar.

Ebben a pillanatban már kopogás is volt az ajtón. Bátky odasietett. A segédje állott ott s jelentette, hogy itt van a főkapitány úr.

- Kérem - mondta neki Bátky -, maga most menjen el - s kereste az ürügyet. - Menjen el az alispán úr öméltóságához és azonnal mentse ki azt a hallatlan dolgot, ami történt, hogy elküldték őt a kaputól, s nagyon kérje meg öméltóságát, hogy ne vegye rossz néven, s kérje meg, hogy én mikor tehetném nála tiszteletemet.

- Igenis - mondta a segéd, aki maga is távoli rokona volt az alispánnak s az ő külön ajánlatára került Bátkyhoz. Azzal visszahúzódott.

A következő percben belépett Papp Benjámín civil ruhában, nagyon kivasaltan, nagyon udvariasan s túlzott könnyedséggel.

Mikor meglátta a hölgyeket, mély bókot csapott, s igyekezett az arcával fejezni ki, amit szóval lehetetlen, a teljes odaadást és részvétet.

- Parancsoljon helyet - mondta hirtelen magázva Bátky, s még hozzátette: - Parancsolj, kérlek...

A főkapitány összeütötte katonásan a bokáját, fogott egy széket s leült az íróasztal mellett, szemben Vilmával.

- Többször kerestelek telefonon ma - mondta Bátky roppant zavarban s egészen piros volt a felindulástól, mert nem tudta, mit mondjon a hölgyek előtt. - Rendkívüli dolgok vannak itt, amikről beszélni akartam veled, kérlek...

Csönd lett. Nem is tudta folytatni.

Vilma ránézett a főkapitányra s tiszta, egyszerű hangon, oly tisztán, mint egy üvegpohár csengése, azt mondta:

- Nézze Papp, énnekem beszélnem kell magával...

S oly élesen és nyugodtan nézett rá, hogy a férfinak elkezdett remegni a szempillája.

- Mikor utoljára beszéltünk, maga engem el akart fogatni.

- Vilma!

Mindenkiben megfagyott a vér. A főkapitány egészen sápadt lett, s azt mondta:

- Téved, Vilma - s mereven mosolygott.

- De igen... Maga nekem azt mondta, magának az volna a kötelessége, hogy engem elfogasson és börtönbe zárjon.

Hallgatott, s nyugodtan nézte tovább a férfit, de a szeme a távolba meredt, túlnézett az előtte ülő alakon, szemgolyói párhuzamosan állottak. A végtelenbe nézett. Aztán felriadt:

- Mért nem tette?

- De drága, aranyos, jó, szent Vilma! - mondta a főkapitány.

Vilma halkán szólt:

- Ha maga azt mondta, akkor magának arra igen fontos okai lehettek... nagyon sajnálom, hogy akkor oly gyáva voltam... a maga érzése biztos volt... Engem akkor magának el kellett volna fogatni, s börtönbe csukatni.

- Ne mondjon ilyet...

- Nekem az volt a sorsom, s nem volt szabad az alól kibújni...

Bátky felkiáltott:

- Miket beszélsz, Vilma!

- Megérdemeltem - mondta az asszony. - Én nem öltem embert. A saját kezemmel. De talán a lelkeimmel megtettem... Nem tudom... Ezt most már nem lehet kivizsgálni... A börtönben rájöttem volna...

Érzelmi örvénybe került; tele lett a szeme könnyel.

A főkapitány lehajlott, s megmozdult, hogy megcsókolja Vilma kezét. Blanka annyira sírt, hogy elfordult, s Bátky is küzdött a könnyeivel.

De Vilma felijedt, észrevette a főkapitány mozdulatát, s visszakapta magát. Rémulten húzódott hátra, úgyhogy Papp kétségbeesve maradt a megkezdett mozdulatban, s visszaült a helyére.

- Így mindenki gyilkos - mondta tompán -, így én is az vagyok...

Mély csönd lett.

Vilma, erre a szóra összeroskadt. Már nem gyűlölte többet a főkapitányt. Már megint semmit sem tudott, semmit sem akart. Már sajnálta, hogy bejött, már menekülni szeretett volna.

- Tehettem én mást? - mondta Papp Béni, s Bátkyra nézett. - Most mondd meg, hogy mi lett volna, milyen botrány, ha nyilvánosságra kerül, hogy Avary László gyilkosság áldozata...

Bátky konokul nézett maga elé:

- Mást is megöltek. Mindnyájunkat megölhetnek...

- Szóval helytelen volt - mondta megütődve, s rögtön indulatosan a főkapitány.

- Bizony, nagyon helytelen - mondta élesen Bátky.

- Helytelen?!... Mért?...

- Nem adtad vissza ezzel a halottat.

A főkapitány mereven nézett Bátkyra, aki kövéren, csökönyösen, ellenségesen s szemébe nem nézve pattogott.

- Sőt a legnagyobb zavarokat csináltad.

Ezzel odalesett a feleségére, hogy vajon elmondta-e Vilmának a biztosítási dolgot.

S most hogy bele volt zavarodva a beszédbe, elkezdte indokolni, amit mond.

- Elvetted a szegény özvegytől az urát és a nemes bosszú lehetőségét... Megszökött a vadász, akiről máris kiderült, hogy gyilkos... Most nem lehet nyomozni... Azonfelül tönkretetted ennek a szegény asszonynak a jövőjét...

Vilma lassan értette meg a szavakat, de a könnye már elmúlt, s megint értelmesen kezdett nézni a sógorára, aki magánkívül s tehetetlenül beszélt:

- Elvesztette a biztosítási összeget. Húszezer dollárt, amit csak két évi biztosítás után fizetnek ki. Most aztán elvesz az egész birtok... Száztizennégyezer pengővel rendezni lehetett volna az egész adósságot, s a biztosítás csak október hetedikén járt volna le, s így a társaság egy fillért se fizet, legfeljebb visszatéríti a befizetett díjakat... Tessék. Ez volt a te nagyszerű gavallérságod.

A főkapitány krétafehér volt. Üveges szemekkel nézett Vilmára.

- Pardon - mondta Vilma különös éles hangon, azon a hangon, ahogy a fiatal nő élete kritikus pillanatában öregkori hangját találja meg -, mi az a dollár?... Mit mondasz?

A sógora ijedten nézett rá.

- Tudsz róla, hogy Laci körülbelül két év előtt, mikor a szőlőtelepítéssel foglalkozott a Homoki Szőlőtermelővel, akkor kívánták tőle, hogy biztosítsa magát, emlékszel?

- Nem. Én az ő üzleti ügyeiről semmit se tudok. Ő engem mindig kisbabának tekintett, és nem beszélt soha ilyen dolgokról.

Bátky a feleségére nézett, hogy micsoda dolog ez... Abszurdum. Laci nem szólott.

Blanka szemrehányóan pillantott az urára: minek hozakodik elő ilyen dolgokkal?

- Csak mondjad, mondjad - szólott Vilma komolyan -, nagyon érdekel.

- Mondjam?

- Nekem mindent meg kell tudni, ami az urammal történt!... Jaj! most akarom megismerni őt...

Bátky kicsit hallgatott.

- Ez egy nagyon helyes dolog volt, s mikor ő kiesett a Homokiból, rábeszéltem, hogy a biztosítást tartsa fenn. Ki tudja, mondtam neki, mi történik. Jó lesz neked tizenöt év múlva is az a pénz. Bizony elég nehezen tudtam behajtani rajta a negyedévi részleteket, de már elő is van jegyezve július hetedikére a befizetés. Éppen erről jutott eszembe, mikor ma az előjegyzési naptárt néztem... Előkerestem a biztosító társaság iratát s itt van...

Az akták alól előkereste az iratot s kiterítette.

- Mondhatom, oly szórakozott voltam, hogy alig találtam meg a sűrű apró betűkkel nyomott szabályzatban ezt a pontot. El lehetett volna érní, hogy ez a pont le legyen szállítva két évről egy évre; de kinek volt álma is arról, hogy ilyen eset előfordulhat!

Homályosan beszélt az öngyilkosságról, a szót a viláért ki nem mondta volna.

- Szóval itt van.

S rámutatott arra a pontra, s fel is olvasta, hogy abban az esetben, ha két éven túl áll elő öngyilkosság akár beszámítható, akár beszámíthatatlan állapotban, a szerződés teljes érvényben marad s a biztosított összeg kifizetetik.

- Több mint egy negyedév kellett volna még. Akkor a húszezer dollárt szó nélkül kifizetik, így azonban csak a befizetett összeg visszakövetelésére van jogunk.

Hallgatták. Megértették.

- Ki állította ki a halott haláleset-felvételét?

A főkapitány felriadt, csak ismételt kérdésre válaszolt:

- Az az orvos, aki akkor este ott jelen volt.

- No, köszönöm - mondta Bátky -, abban biztosan az van, hogy...

A főkapitány bólintott. Akkor este még ez volt a szuppozíció.

- Ez már azóta be van vezetve az anyakönyvbe - morogta Bátky.

Hallgattak.

- Baleset - kiáltott fel Bátky, aki a biztosítási iratot nézte!... - Baleset!... Ha legalább ez lett volna beírva...

- Persze - mondta a főkapitány. - De hisz ezt meg lehet csinálni.

Bátky Vilmára nézett.

- Csak bíróság útján... Ahhoz pedig egy boncolási jegyzőkönyv szükséges.

Vilma megdermedt.

- Hogy képzeled azt - mondta sápadtan.

- Exhumálás - dünnyögte Bátky.

- Soha! - kiáltott Vilma.

Felállott s újra kiáltotta:

- Soha!...

Némán néztek rá.

- Ha a világ minden pénzéről volna szó, akkor sem egyezem bele. Hogy én, az én drágámat... Ah...

Két kis kezét az arcára szorította.

Bátky csöndesen szólt:

- Nem is tanácsos... Úgyis suttognak az emberek. Ma már azt senki sem hinné el. Borzasztó dologról suttognak. Hallottam a temetésen egy-két szót... A vadász is megszökött...

Vilma megszédült, leült. Hanyatt ejtette a fejét, s úgy lélegzett, ahogy sírás előtt a nők.

A főkapitány megszólalt:

- Miféle vadász?

Bátky félt beszélni. Vilma rászólt:

- Mindent mondjatok el.

- Volt egy vadásza szegény Lacinak, az volt jelen legelőször az esetről, s mire kihallgatták volna, eltűnt.

- Ja, igen - mondta a főkapitány -, tudom. Hisz ez akkor történt, mikor ott voltam.

- Jaj, mért volt maga ott!... - mondta Vilma - mért kellett magának beleavatkozni! Jaj, mért mentem én magához... Az a szerencsétlen óra...

Papp Benjámin kiegyenesedett.

- Nagyságos asszony, engedje meg, hogy jóvátegyem, amit vétettem.

- Mit tehet maga jóvá?
- Mindenekelőtt el kell fogatni a vadászt.
- Hisz akkor újra kezdődik az egész...
- Nem. Más ürüggyel. Körözőlevelet bocsáttatok ki ellene, lopás, vagy ilyen címen.
- Elég volt, elég volt - kiáltotta az asszony -, elég volt az igazságtalanságból. Mi köze volt annak a szegény Antonnak ehhez... Az egy olyan derék jó ember volt, s olyan hűséges embere az uramnak... Mi oka lett volna... Ah, ezt nem is akarom hallani... Más volt itt, más. Egészen más dolog, s én nem akarom, nem akarom.
- Van valakire gyanúja? - kérdezte a főkapitány.
- Nekem senkire sincs gyanúm. Én nem bántok senkit - mondta a szegény asszony.

Kis hallgatás múlva felkiáltott:

- Csak azt akarom tudni, ki telefonált neki délután. Hát nem lehet azt megtudni, hogy ki telefonált neki délután?
- De igen - mondta Bátky -, az ki fog derülni. De az is csak nyomozás útján. A posta nyilvántartja a telefonállomásokat, azt meg lehet tudni.
- Ha valamit akar tenni - mondta Vilma s szembenézett Papp Bénivel -, ezt tudja meg nekem. Ki telefonált az uramnak délután? Mi volt az a telefon, hogy amiatt ő azonnal kocsiba ült, bejött s nem a sógorához szállott, ahogy szokott, hanem a vendéglőbe.
- Meg fogom tudni - mondta a főkapitány.
- Nem fogja megtudni - mondta Vilma, s a fejét rázta bánatosan.
- Mért ne tudná meg? - mondta Bátky csillapítva. - Ez Béninek nem lesz nehéz.
- Nem fogja megtudni...

Ebben a pillanatban szólt a telefon. Mindnyájan összerezzenek. Bátky felvette a kagylót.

- Halló.

Egy pillanat múlva Vilmához fordult.

- Fábján van itt, azt kérdezi, mikor fogadnád.
- Rögtön, rögtön... De azonnal...

Bátky beszélt a telefonba. Mikor letette a hallgatót, mély csönd borult a szobára. Mindnyájan el voltak merülve a nyomasztó csöndbe, mintha elsüllyedt volna a világ, s ők valahol az élet tengerének a fenekén ülnének, megdermedve, s hallgatnák a titokzatos mormolást a mérhetetlen távolból.

- Ő meg fogja tudni - mondta halkán Vilma, s lehunyt szemeiből egy könnycsepp szivárgott le.

Negyedóráig ültek szótlánul s bánatba merülve. Vártak. Mint ahogy a vonatra vár az ember, s ahogy a ravatal mellett vár az élő, aki oly idegen a megszűnés örökkétartó csendjével szemben. De belezsibbadva az életbe vár, vár, várja a percek múlását, várja, míg megmozdul egy szikra a reménységből.

Hallották a csengőt a kapu felől, hallották a cseléd lépteit, ahogy ment kaput nyitni. Bátky felállott, s fáradtan, egészen kimerülten, elernyedve elébe ment.

Az új ember új izgalmat hoz.

Fábján nagyon elegáns volt s könnyű léptekkel jött. Kezet csókolt Vilmának, aki egy picit megszorította a kezét.

A főkapitány látta ezt s vértódulást kapott.

Blankának is kezet csókolt, aztán kezet nyújtott Papp Béninek.

Úgy fogtak kezet, hogy egyik se nézett a másikra. Úgy fogtak kezet, mint a párbajozók, mikor a kardot először összeérintik.

- Üljön le Fábján - mondta a háziasszony, s Fábján fogott egy széket s odahozta, hogy a szoba közepén maradtak körben, mint ahogy az ügyvédi irodában szokott valami ügy megtárgyalására kialakulni a csoport.

- Mondjon valami jót - szólt Blanka háziasszonyi érzéssel.

- Jót? nagyságos asszony - mondta Fábján, aztán kisvártatva hozzátette: - Nem is mernék jót mondani...

Csak most látták, hogy az arca milyen halvány, a szemei milyen fáradtak s gyűröttek. A hangja olyan lágy volt és kellemes, hogy a Bátky egészséges ki-kirobbanó hangja s a Papp Béni fojtottan dörgő, az indulat tüzeiben rikácsoló hangja után úgy hatott, mint egy langyos zuhany.

- Hogy van, kedves Vilma? - fordult hozzá. - Él?... - mondta halkán.

- Élek - szólt sóhajtva a fiatal nő.

Ez nagyon kedves volt neki, ez a szó. Hogy valaki így megleli az egyetlen hangot, amely még az életet elhitei vele.

Hallgattak.

Akkor Vilma ránézett Fábjánra s teljes szível mondta neki:

- Mindent mondjon el Fábján, mindent. Én, nagyon csodálatos, de már én mindent tudok, és mindent tudni akarok. Nézze, énnekem már oly tisztán van, mit kell tennem... Semmi egyebet nem akarok többet, csak mindent tudni...

A főkapitány picit összehúzta a szemét. Megfigyelte, hogy Vilma, aki eddig nyíltan s határozottan beszélt, most valahogy ugyanolyan hangsúllyal, hangszínnel szólott, mint ez a Fábján, aki alattomosan s ravaszul besurrant ide, mint valami egér...

Fábján előrehajolt s előbbi szelíd hangján azt mondta:

- Igaza van, Vilma. A tudás: az elintézés.

A főkapitány megmozdult. Valami vad és kirobbanó mozdulattal, aztán lebírta magát. Nyugodtan maradt.

- Az az én édesem - mondta Vilma s egészen beleringatózott a szavakba. - ...Csak most tudom, ki volt ő nekem... Úgy sajnálom, hogy nem voltam jó... Nem voltam az, akinek kellett volna lennem... Én egy elkényeztetett kisbaba voltam, aki elvárta, hogy csak ő körülötte járjak, hogy csak őt becézzék... Én nem tettem semmit... Én nem tudok semmit... Én úgy állok itt, hogy minden szó, amit hallok, úgy hat rám, mint a mennykőcsapás... Oly egyszerű és igazságos dolgokat hallok... S nekem az mind érthetetlen... Én semmit se tudok az uram dolgairól... Mintha nem is lettek volna azelőtt dolgai... Hogy lehet ez?...

Hallgattak. Ő is csak magának mondta a szavakat. Nem is vallomás volt az, csak keresés. Mintha most jutott volna el először életében az igazság útjára.

- Asszony volt, Vilma - mondta Fábján.

- Asszony?... Mi az, hogy asszony... Ez valami helytelen, egészségtelen dolog... Nem voltam én asszony... Én egy elkényeztetett macska voltam valakinek a háztartásában... Most a Valaki itthagyt... s a macska elpusztul...

- Az élet nagyon hosszú - mondta egyre halkabban Fábján - és nagyon furcsa... Aki így tudja érezni a dolgokat, annak meg van adva a lehetőség, hogy megtalálja önmagát...

Nem mertek beleszólani.

- Hol volt Laci csütörtökön délután? - szólt hirtelen Papp Béni.

Vilma felrezzent, egy pillanatra ránézett mint valami szentségtörőre, aztán elfordította a szemét. Soká hallgatott.

- Csütörtökön... - mondta -, nem is tudom a napokat... Nem tudom, hol volt.

Dacosan megrázta a fejét, érezni lehetett, hogy boldog volt, hogy pár pillanatig nem kell a valósággal, a tényekkel foglalkoznia. Most ez a kegyetlen ember visszaráncigálja a rettenetes valóságba.

- Hiszen az nem fontos - mondta Fábján. - Ne fárasztja magát az emlékezéssel. Mindennek eljön a maga ideje... a maga módján...

- Nagyon fontos - mondta Papp.

- Mért? Te tudsz valamit?

- Nem. De tudni kell, hogy az ember lászon.

- Nem kell látni. Érezni kell - mondta Fábján.

Vilma most váratlanul felemelte a fejét.

- Pappnak igaza van. Csütörtökön, az előtte való nap?... Akkor nem volt otthon az uram... Hódon volt Aranyossyéknál... Ezt onnan tudom, hogy hazajött, nagyon jókedvű volt, s azt mondta: „Az Aranyossyék bérlője megbízható ember.” Kérdeztem tőle: „Maga Aranyossyéknál volt?” Nevetett, s azt mondta: „Igen.”

- Rendben van - mondta a főkapitány.

Vilma rádermedt.

- Maga tud valamit?

- Nekem mindent tudni kell - mondta a főkapitány.

- Nahát Aranyossyéknál volt. És?

- Semmi - mondta a főkapitány. - Most csak Fábján tud új dolgokat mondani. Találtak valami nyomot? - fordult hirtelen Fábjánhoz gúnyosan.

- Igen - vágott ez vissza ellenségesen.

- Mindent mondjon el Fábján.

- Egy cipőnyomot találtak - mondta Fábján, s ahogy kimondta, már utálta magát, hogy ki tudta mondani. Ő is olyan, mint a parasztok: nem bírja magában tartani a dolgot.

A főkapitány nevetve nézett rá:

- Milyen nyomot?

- Úri cipő.

- Nahát akkor! - kiáltott izgatottan a főkapitány.

- Gumitalpas, gumisarkas cipőnyom volt a veranda előtt, bal oldalt a grupp előtt.

- A kavicsban?

- Nem, a homokban.

- Homok! s még megvan?

- Meg. - S Vilmához fordult. - A maguk kertészsegédje, tudja, az a lábatlan, látta az esetet. A nyomot azonnal leöntötte mésztejjel, s az megkeményedett, s most bent van a községházán.

A főkapitány túl izgatottan ugrott fel.

- De hisz akkor nagyszerű! - kiáltotta. - De hisz akkor megvan!

- Ez megvan - mondta Fábján. - Minden ki fog derülni a maga idején...

Most Bátky ugrott fel újra.

- De hisz akkor megvan a húszezer dollár!

- Milyen dollár? - kérdezte Fábján.

Bátky néhány szóval elmondta a biztosítás dolgát.

Fábján gondolkodva nézett maga elé.

Most Vilma felállott. Egyenesen és mereven állott.

- Jaj - kiáltotta. - Nem akarom, nem akarom! Jaj, csak ne nyomozzanak. Én ezt nem bírom. Nem akarom, és vége.

Mindnyájan ránéztek.

- Én vagyok a bűnös - mondta Fábján sápadtan. - Nem kellett volna.

- Nem kellett volna, de nem maga a felelős - kiáltotta Vilma -, ő a felelős. Ő provokálta. Nekem már elég volt. Hagyjanak engem. Én ezt nem bírom el.

- Hát bizony ez nagyon csúnya dolog lesz, és én előre láttam - kiáltotta a főkapitány -, s ettől akartam megkímélni ezt a szegény teremtést. Mire az? Firtatni, kutatni. Nyomot keresni. És azt a szegény halottat bolygatni. Exhumálás. Új exhumálás. Ki tudja hányszor? Hagyjátok az élőket élni. Nem a halott a fontos, mert annak már mindegy. De mire az, felforgatni az egész társadalmat? A megyét? Az országot? Jönnek a lapok. Kiteregetik a szennyest. Ezt is már egy újságírótól tudtam meg, hogy hol volt Laci csütörtökön. Minden tekintélyemet össze kellett szednem, hogy leszereljem. De tudom-e holnap? Holnapután? Ma még itt van a kezünkben a dolog. Ma még legfeljebb a parasztok szája jár... Meg kell állapodni, hogy mit akarunk... Vagy vizsgálat, s akkor első dolog telefonálni a csendőrségnek, vagy abban, hogy ami történt: megtörtént, s akkor eltussolni.

Valami oly bárdolatlanság volt benne, hogy megfagyott a vér a szívekben, de azt el kellett ismerni, hogy igaza van s jót akar.

- Elég volt! - kiáltott Vilma. - Igaza van, elég volt. Hagyjatok mindent, hacsak azt nem akarjátok, hogy én is... én is...

Ezzel elrohant.

A férfiak ottmaradtak, s feldúltan néztek egymásra.

- Ezt akartam - mondta a főkapitány. - Ki kellett próbálni, hogy bírja-e idegekkel, vagy nem. Nem lehet ezt a szegény nőt a vérpadra állítani. Ez nem bírja azt. Mit értek el ilyen féldolgokkal. Izgatni valami megtalált nyommal, s nem hajtani végre. Ez nem megy babra!... Itt valakinek az életéről van szó s az is védekezni fog. Mi az a nyom?... Milyen cipő?... Gumitalpú cipő száz is van a megyében.

- Ilyen nincs - mondta Fábján -, ez egyéni nyom. A talpán keresztül vassal valami éles vágás van. A sarka lemetszve, s a vágás ferdén keresztülmegy a talpon.

A főkapitány komoran nézett. A szája megnyílt s újra becsukódott. Ekkor energikusan szólalt meg:

- Akartok nyomozást, vagy nem, az a kérdés. Én magam a presztizsemmel, az állásommal, vagy az életemmel játszom... De ha azt mondjátok, hogy igen, akkor más. Akkor könyörtelenül keresztülvizsem a dolgot... Nem lehet ezt így: akarom, nem akarom... Tessék feljelentést tenni... Várom a hivatalban a döntést. Szervusztok.

Ezzel kézfogas nélkül, csak épp a fejét megbiccentve, elment.

A két férfi kétségbeesetten nézett egymásra.

- Igaza van - mondta Bátky.

Fábján összehúzta a szemöldökét, s magas, domború homlokán egy ferdén futó vastag ér rohamosan lüktetett.

Hosszú ideig csönd volt. Nehéz csönd. Az ablakok a meleg ellen zárva voltak, s úgy ültek, mint a fulladt kriptában.

Fuldokló meleg volt.

Pállott, sűrű meleg, amely lassan olvasztja az embert apró gyöngyökbe a homlokon, undorodó bódult meleg, hogy lihegve keres gutaütéstől menekvést nagy lélegzetekben a szív, de akkor is csak újabb forró hullámok tódulnak belé. Lassú tűzön pirított emberi testek pörzsölt szaga árad, kavarog, s minden hulladék foszlik, erjed, gőzölög. Még a vétek is rosszabb szagú ebben a bódult nyárban, mint az országúton heverő hulla.

S a napfényben apró aranyszínű porszemecskék nyüzsögtek. Ezek most élnek. Vigan. Le, föl, lassan, mint a káprázó sorok, aztán egyet perdülnek s valamitől fürge táncba kezdenek. Az ember, ha ránéz, tehetetlenül érzi, hogy vágatnak ezek át a lélegzettel a tüdőkön s újra ki s újra tovább. S a láthatatlan bacilusok ezredei masíroznak jobbnál jobb helyet keresni.

A két férfi ott ült a porködben, amely a becsukott ablakon vastagon tódult be, úgyhogy szinte egy egységes anyaggá változtatták az iroda levegőjét. Persze, az előbb itt lefolyt vita, a lábak dobogása, a kezek mozgása, a testek dübörgése verte így fel a könnyű porszemek miriádjait. Csak elnyúlni ebben a melegben, s kilógatott nyelvvel heverni, mint a kutya. És semmit se tenni, semmit se cselekedni. Most lekókkad a gondolat s csak éppen a szervezet működik automatikus gép módjára.

Az Alföld nehéz levegője, az égett sertézsírszagú levegő szuszogott, fortyogott körülöttük s bennük. Nemcsak a szobában, a lelkekben is.

Hogy tudjon az ember logikusan gondolkozni ebben a nyári aszályban, ebben a tikkasztó dunsztban, amely leborítja, mint a méhkast a kénes gáz, az egész várost valami krómsárga légkörrel, ciángázok alvó vad gyilkával? Tunyán, bután, izzadtan mered maga elé az ember s nincs fontossága a legfontosabb dolgoknak sem, s emiatt vagy hirtelen tragikusra fordul minden, vagy maga a szent tragédia is kopár unalommá perzselődik. Porrá züllik itt minden, ennek a homoktengernek a levegőjében kavarnak a sziklák, a szirtek, görcső alatt szörnyű s ormótlan borzalmak, bár por, csak por, csak por.

- Így nem lehet - mondta Fábján.

Bátky megriadt.

Míntha meg akarna kapaszkodni valamiben, felvett az asztról egy kicsi fekete deszkadara-bocskát, kis ébenfa-szeletet, amelyből valaki türelme medalliont fűrészelt. Az ovális keret közepén gólya-figura állott féllábon, körülötte sáslevelek. Ez a kicsi embléma valami üdítő emléket, a drága és édes vizet juttatta eszébe, a szőke Tiszát, amely a fűzek alatt kanyarog, valóban csak az az egy jó és elviselhető e nyárban, s már röpi gondolatban a kocsin a Tisza-part felé, s belevetette magát a hús hullámokba, nyakig, s érezte, hogy ott jó... Vadmadár repült fel s szellő jött, mert a szabadban mindig ott van a nagy mezők áldásos szellője, amely letörli a verejtékes homlokot...

- Én nem tehetek semmit - mondta -, mert nem érzett erőt még a megmozdulásra sem. A szót magát sziszifuszi erővel lökte ki, mint a súlyemelésnél az utolsó erőfeszítést.

Aztán tovább hallgattak. Itt senki sem tehet semmit. Itt csak várni kell, amit az ismeretlen cselekvő, a fáradhatatlan, az örökkévaló tesz, az Élet.

Az Élet, amely oly különösen halad és zakatol és dübörög, s nincs aki megindítsa, és még kevésbé van, aki megállítja. S mily furcsa, egy darabig szédületesen rohannak egymás hegyin-hátán az események, mint a torlasz a vizen, fagerendák, tutajok halmaza, aztán megáll a zátonyon, s megint semmi sem történik, csak ülepedve hever minden, forró mezőkön. A cséplőgépek világa ez, ahol két hónapig dolgozik csattogva a gép, s aztán, tíz hónapig pihen.

Hogy lehet ezt szabályozni, mivel lehet fűteni s mit lehet vele dolgoztatni?

Az Élet is mint egy bomlott gép jár a mezőkön.

- Így nem maradhat.

- Nem.

- Így nem, s akkor mi lesz?

- Akkor másképp lesz.

- Bizonyosan.

- Úgy-e?

Egy-egy szót kellett szólaniok, mert érezték a cselekvés kényszerét, de nem volt bennük gőz, nem volt elektromos áram, amely a kereket továbblendítse. Csak egy-egy szót pöfentettek, mint a gép a gőzt kidobja a szelepen, hogy könnyítsen magán.

- Nem szabad bevárni.

- Mit?

- Hogy más tegye meg.

- Mit?

- A feljelentést!
- Ki?... más!?...
- Egy más asszony.
- Más asszony?... Mi köze hozzá más asszonynak?
- Van.
- Van?
- Van. Sajnos, van. Van egy másik nő, aki jogot érez, hogy az özvegyet játssza.

Az ügyvéd felugrott.

Fábján hallgatott. Összevonta a szemöldökét s a homlokán a dagadt ér egyenletesen lüktetett.

- Ki az, ki az? - kiáltott Bátky, s nem tudta volna megmondani, az ügyvéd vagy a sógor rémülete volt-e ez az izgalom, amely benne felzúdult.
- Ne beszélj ilyeneket - kiáltotta -, hisz ez örülség. Ki az? Ki az?

Fábján hallgatott, aztán csendesen mondta:

- A jegyzőné.
- Milyen jegyzőné?
- Az oporai.
- De hisz az lehetetlen!

De máris elhalkult. Eszébe jutott a fiatal, fess, kissé erőszakos nő, mint valami félelmes jelenség, s megijedt.

- Ismered? - kérdezte Fábján.
- Ismerem.
- S mit tudsz róla?
- Én?... semmit.
- Laci sose beszélt róla?
- Soha.

Kisvártatva ő kérdezte Fábjánt:

- Beszélt? Az asszony!
- Beszélt.
- Mit?
- Sokat beszélt, elmondta az egész ismeretségüket. Kénytelen vagyok hinni neki. Nagyon intim dolgokat mondott el... Ez az asszony volt, akihez Laci eljárt, hogy kibeszélje magát. Ez volt a bizalmasa. Ez mindent tud, mindenről és mindenkiről. S meg van örülve.

Az ügyvéd járkálni kezdett a szobában. Erősen izzadt és lihegett. Törülgette magát. Keservesen nyöszörgött.

- Jaj, de sok zavaros dolog van itt!
- Van.

Mikor az ügyvéd kissé kijárta magát, a melegben rohamosan fáradt, s újra levetette magát a székébe.

- Pénzt akar?

Fábján gondolkodott. Ez még nem jutott eszébe.

- Nem. Egy elhibázott élet kapcsolódott egy üres és elhibázott élethez... Az asszony meg van örülve.

- Akkor a bolondok házába vele!

- Csak a bíróság küldheti oda...

Blanka szólott be.

- Fábján, kérem.

- Parancs!

- Baba egy nagyon fontos dologra emlékeztet... Mikor Laci délután elment, a zöldköves gyűrű az ujján volt... Mikor megjött: *nem volt az ujján...*

Mind a hárman dermedten néztek össze a suttató szavakra.

- Itt a titok nyitja! - mondta az ügyvéd.

Az egész megyében mindenki ismerte a zöldköves gyűrű legendáját. Török gyűrű volt. Itt ugyan keresztes gyűrűnek hívták, s állították, hogy egy ős Avary, vagy ahogy akkor mondták: *Opor vitéz*, a szentföldről hozta volna. Valami históriára támaszkodott Laci, mikor már legénykorában felújította félig tréfás formában, hogy a gyűrűt folyton elajándékozta. S házassal is megtartotta ezt a szokást.

A gyűrű ugyanis szerencsétlenséget hoz minden Oporra, s csak úgy lehet megváltani magukat a balesettől, ha koronként nőekkel viseltetik.

Már aztán, hogy szerelem szokott-e a gyűrűajándékozás mögött lappangani, azt senki sem tudta, mert az állítólag két ember titka szokott lenni: de maga a gyűrűviselés némileg kompromittáló volt, ezért, a hölgy, aki kapta, nem szokott vele dicsekedni... hacsak nem színésznő volt, mint a társulat divatos naivája, aki szintén két hétig szerencsés volt a gyűrű birtokában lenni, s azért kellett elvenni tőle, mert az egész vármegye fellázadt, oly tüntetően viselte, még a sóstói halvacsorákon is. Valósággal feltartott kézzel ette a rántott pontyot.

Így nem is volt tragikus mellékíze a gyűrű viselésének, csak pont ebben az egy esetben. A nők sem féltek a gyűrűtől, mert az senki másra nem hozhat babonás varázst, szerencsétlenséget, csak az Oporokra, tehát a vérbeli Avaryakra. Vilma sem tulajdonított fontosságot a gyűrű vándorlásának, de azért szerette számon tartani, hogy mikor kinél van, sőt ha már nagyon sokáig otthon volt a gyűrű, ő tett rá célzásokat, hogy ideje volna már egy kicsit babonáskodni...

Mindenesetre az életüket valósággal felfrissítette s szinte törvényes izgalommal töltötte be, hogy a gyűrű szakadatlanul új s újabb nőket kapcsol be a családi életbe.

Most azonban igazán rettenetes volt a helyzet. Ha délután még megvolt a gyűrű s oly rendkívül rövid idő alatt, szinte percek alatt elmúlt onnan s ami a legszörnyűbb: a baleset akkor következett be, mikor a gyűrű nem volt a Laci kezén...

De Fábján és Bátky összenéztek. Mind a ketten Penészleghy Lenkére gondoltak, mert Kakas-láb útba esik Oporától a székvárosig. S Lenkével Laci oly intim barátságban van már gyermekkora óta, hogy a gyűrű szinte mindig nála szokott lenni, ha depóba került... ha nem

volt senki, aki méltó s érdemes legyen rá, akkor Lenke viselte néhány hétig. Ebben nem volt semmi, sőt Lenke legtöbbször meg is szokta telefonálni Vilmának, hogy: „Baba, törvényes concubinátusban vagyok az uraddal.” Tudniillik Lenke így beszél. De hát, amelyik kutya ugat, az nem harap.

- Elkérem az autót - mondta Fábján -, s elmegyek a gyűrűért.

- Lenkéhez.

- Lenkéhez.

- Nem kérded meg telefonon?

- Nem illik... Két óra múlva itt vagyok...

Felhívta az alispánt, és a megyei autót kérte el. Nem csinált belőle titkot, azt is megmondta mire kell.

- Ahogy visszaér kedves, azonnal jöjjön be. Vilma csak magában bíz. Csak maga tudja megnyugtatni. Maga, Fábján, igen jótekingony hatással van rá.

Fábján melegen megcsókolta a kezét, s már távozott is. Egy perc vesztegetni való sincs.

Blanka kikísérte a folyosóra, mintha a család fia volna.

Bátky tétovázva nézett utánuk. Aztán levetette magát székébe, s továbbra is átadta magát ennek a rettenetes lankadtságnak, ennek a délutáni hőségnek.

A főkapitány befejezte a detektív kioktatását:

- Figyelmeztetem magát Makkos - mondta keményen -, *öngyilkosság történt.*

- Igenis.

- Semminek *sem szabad* előfordulni, ami ezt a véleményt *mezavarhatja.*

- Igenis.

- Mindenki, aki okkal vagy ok nélkül a tettel gyanúsítható, *tűnjön el az útból.*

- Igenis.

- Minden jel, nyom, adat, ami abban az irányban vezethetné félre a vizsgálatot, hogy nem öngyilkosság esete foroghat fenn, idejében *megsemmisítendő.*

- Igenis.

- Motorbiciklije jó karban van?

- Igenis.

- Semmi akadály, hogy azonnal induljon.

- Semmi.

- Akkor indulás.

- Igenis, csak...

- Mi az a csak?

- Kérek egy nyílparancsot minden hatósági személyhez, hogy rendelkezésemre álljon.

A főkapitány bólintott, leült és megírta.

- Vigye ezt az irodába, írassa le s hozza vissza aláírásra. Egy pillanat alatt.

- Igenis.

A detektív már tíz perc múlva a motorbiciklijén ült és begyújtotta a motort.

Dörmögve, felzúdulva indult el a motor.

Mint valami okos ló, a kerekek is felhányták lábukat s farukat a kegyetlen úton. Minden mintha tiltakoznék az expedíció ellen. De a detektív ügyet sem vetett a titokzatos ellenszegülésre, nekieresztette a gépet, s nemsokára bölgve rohant az országúton.

Igazán percek alatt ért Bódvásra.

A falu sötéten, ellenségesen fogadta. Már a házak és a fák és a por. Ez a község mintha valami eredendő bűne volna, mogorvának látszott a nyírségi világos és derült falvak között.

A detektív a község ház előtt állott meg.

A motort a falnak támasztotta s odaintett egy suhancot.

- Állj ide és vigyázz a gépre.

A legényke megszeppenve s öröm nélkül engedelmeskedett.

- Főjegyző úr - jelentkezett le a detektív -, Makkos detektív vagyok - s elébe tette a főkapitány parancsát.

- Van itt a községben egy család, akit meg kell keresnem, a nevét nem tudom, csak azt, hogy néhány év előtt itt megvett egy kastélyt, kupec létére.

- Karanka János.

- Lakik?

- Majd a kisbíró elvezeti.

- Megbízhatósága?

- Elég haszontalan fráter. Kupec, tehát hivatásszerűen hazudik.

- Köszönöm.

Már ment is. Mikor odaért a Vállaj-kastélyhoz, nagyot nézett, s nem akart a szemének hinni. Már tudott erről a kastélyról, de ahogy most áll, borzalmas volt. Régi kis nyírségi kúria inkább, mint kastély. Tágas park közepén állott, a kerítéstől is jelentékenyen beljebb, erről lehetett megismerni, hogy nem parasztház. Úri önállóság volt benne.

A régi fákból és díszbokrokból már semmi sem volt a hatalmas udvaron, csak egy megkopott öreg lucfenyő, csüngő mohás ágakkal, mint valami öreg varjú, s egy óriási nagy fagyalbokor, amely alatt pulykák tanyáztak és klúgattak a melegben.

A többi minden ki volt vágva; kukorica dagadozott a hajdani díszvirágok helyén.

A ház tornácát csak bent az udvarról lehetett látni. A tágas és kedves kúriából már csak az első két szoba, az utcai szobák lakottak, a többi mind istállónak, baromfiólnak volt átalakítva. Kotlós tyúk sétált a kopott s törött téglákkal kirakott tornácon. Hátral egy rúgott bornyú csámpáskodott ki az udvarra a régi biliárdszobából.

Sehol élőlény. Hiába kiáltott ő is meg a kisbíró is, senki se válaszolt. Hé, hé.

A detektív benézett az üveges ajtón az első szobába, s vetetlen ágyat látott odabent, rózsaszínű szennyes huzattal s mindenféle bútor, edény, kerti és gazdasági szerszám. Itt nem sepernek, legfeljebb háromszor egy évben, ha nem három évben egyszer.

Megrázta az ajtót, be volt zárva, nem engedett, és nem is volt odabenn senki.

- No, ezek jól néznek ki - mosolygott kajánul, s arra gondolt, hogy az oporai kastély is csak erre a sorsra jut hamarosan. Milyen hűhót csapnak, hogy egy embert agyonpukkantottak benne -, de nézzék meg majd tíz esztendő múlva, gondolta -, a Vállajok még nagyobb urak voltak, mint az Avarok, minden harmadik faluban volt egy kastélya a családnak: már itt tart.

Végre a kisbíró előkerült egy kékfestő ruhába öltözött szennyes asszonnyal, akinek az arcába lógott a haja.

- Maga Karankáné?

- Én.

- Hol az ura?

- Lent van, kukoricát kapál.

- No, akkor lódulj utána - intett a kisbírónak -, mondd meg, hogy ebbe a percbe itt legyen. A rendőrségtől vagyok.

A fiú már futott is. Leventeköteles. Még ennek van bokája a futásra.

- Maga pedig adjon valami ennivalót, míg az ura megjön, mert olyan éhes vagyok, mint a medve.

Az asszony nagy szemeket meresztett. Ennivalót?

- Ne töltsd az időt; üssön oda tizenkét tojást, vágjon bele kolbászt vagy sonkát. Főzzön teát is.

- Teám nincs.

- Akkor feketekávét. De ne töltsd az időt; nekem rohanni kell. Én nem lophatom itt a napot a maga sógora miatt, vagy mije magának az Anton?

- Anton? - sápadt el az asszony. - Anton? Ammer Anton?

- Mije magának?

- A bátyám... mi van vele?

- Azt majd én akarom megtudni magától. Meg az urától. Úgy viseljék magukat, hogy ha nem felel meg a vallomás, azonnal jönnek velem a főkapitányságra.

Az asszony azt sem tudta, melyik lábára álljon; egyszerre oly szíves lett, mintha vendége érkezett volna. Pedig szemmel látható volt, hogy fősvénységre született e világra. Más célja egyáltalán nincs az ilyen sovány, mérges, gyomorbeteg asszonynak.

- Kérem szépen, én nem tudok róla semmit, az uram sem tud felőle semmit húsvét óta. Akkor voltunk nála, székérrel, Oporán, azóta semmit se tudunk egymásról, pedig annak már több mint két hónapja...

- Ne beszéljen annyit, majd a kérdésre válaszoljon, most pedig igyekezzen az étellel. Ma még folyton inspekción vagyok éjjel óta és egy falatot sem ettem.

Azt nem vallotta, hogy mennyi sört, sós kiflit és ringlit kebelezett be. De most tényleg éhes volt; éppen egy zónapörköltre készült, mikor a főkapitány úr ráparancsolt.

Az asszony bukácsolva futott a kamrába, ez valamikor, még most is meglátni rajta, a kisasszonyok hálószobája volt, a selyemkárpit még ott volt nyomokban a falon.

A detektív utánament a konyhába, széket vett és leült. Ez a konyha se volt soha konyha, ennek a falai is rózsaszín papírkárpittal vannak borítva, csak éppen már tíz év óta mindig lehasogatták, ha feltáskásodott a kárpit. Csikótűzhely volt beállítva a sarokba, s gazdag volt a szemét az egész helyiségben.

- Nem tartunk mink cselédet, kérem, az embernek meg mindenképpen jó - mentette magát az asszony -, hát mért tetszik az én Anton bátyám után érdeklődni, én istenem, teremtőm.

- Előbb megvárom, míg itt lesz az ura. Nincs valami innivalója?

- Rögtön hozok, kérem - s abbahagyta a tűz fűjkálását. Felállott guggoltából, és a kamara felé ment, s nemsokára kihozott egy félig telt palackot. Poharakat vett elő, kitörülgette egy szennyes kendővel, s letette a detektív elé, és a palackot rábízta:

- Tessék, tés úr. Én istenem, csak nincs rá valami gyanóság.

- Miben lenne? - kérdezte a detektív. S durván, élesen rikácsolta: - no csak mondja meg, miben lehetne rá gyanóság?

- Én semmit sem tudok, kérem alássan, én semmit sem tudok, csak amit az újságban olvastam. De az újságban nem olvastam a bátyám, Anton nevét.

- Még akkor nem tudta senki, hogy elmenekült... A nem lehetetlen, hogy nem kell messze menni érte? Mi?

Az asszony úgy megijedt, éppen a tojást verte oda a lábasba, hogy azt a tojást, ami éppen a kezében volt, mindenestül belepottyantotta a zsírba, úgy kellett aztán a mocskos tojánhéjat kihalászni a rántottából.

- Nem tudom, mit tetszik gondolni, de könnyű a szegény embert gyanúba venni, ez a legkönnyebb, mindig csak ezt csinálják: mért nem keresik a tettest a feljebbvalók között; már ha valaki szegény és puskája van, akkor arra irányul?

A detektív nagyon figyelt, az asszony már úgy szólt, hogy nagyon közel volt, hogy gyanúba lehessen venni. Hiszen csak ne éppen az volna a megbízatása, hogy *a gyanút kell kikerülni!*... Mennyivel könnyebb valakit gyanúba venni, mint az ártatlanságára figyelni.

- Szóval maga tud valamit.

- Én semmit, vágják el a fejemtől a nyakamat, akkor se mondhatok mást, csak azt, hogy én a bátyámról húsvét óta még csak hírt se hallottam, nem szoktunk mink levelezni kérem, drága a levélpapír, a posta is nagyon rosszul csinálja, szegény embereknek olcsóbban kellene vinni a levelét, mint az uraknak. Akkor mi is tudnánk levelezni, ha szegényjogon kapnánk a levélpapírost, s azt olcsón szállítaná a posta. De hogy énnékem annyiba kerüljön egy izenetet küldeni a bátyámnak, mint a méltóságos uraknak, ez kérem mégiscsak pogányság, emiatt nem tud a szegény ember semmit a családjáról, mert nekünk az a tíz fillér is sok. Tíz fillérért egy félliter petróleumot adnak a bótba.

- Ne povedáljon, nem ezt akarom tudni, hanem azt, hogy... de várjunk, míg megjön az ura...

- Tessék parancsolni - mondta az asszony, s elébe tette a megsült tojást, ami már éppen füstölni kezdett, mert észre se vette, hogy odakapta a törött mázú lábas az oldalán.

A detektív belenyúlt a villával a lábasba.

- Mi ez? - mordult fel. - Hol van a sonka?

- Sonka? - kérdezte az asszony.

- Száraz kolbász?

- Hát hiszen mi szegények vagyunk.

A detektív visszatolta a vasedényt, meg a csorba porcelántányért.

- Engem nem lehet megvesztegetni mondta. - Csak hozza le azt a sonkát a pallásrul.

Az asszony a kendője csücskével elkezdte a szemét törölgetni. Nem szólt semmit, a padlás-létrát odatámasztotta a nyíláshoz, felment, a padlás csapóajtáját felnyitotta, s felment a sötét, óriási emeletre. Felülről por és padlásszag áradt le a konyhába, melegen; füst- és koromszag.

A detektív felkiáltott:

- De ne valami nyavalyás lapockát, hallja-e!

Az asszony nemsokára lejött, és meglehetősen sonkát hozott magával.

- Rekvirálás is van? - kérdezte csöndesen.

- Majd meglátom, mit vall az ura.

- Az uram se mondhat többet, mint én. Ő se látta, se nem hallotta, mi volt, hogy volt.

Akkor bejött Karanka, egyedül. A kisbíró tudta a kötelességét, az ajtó előtt maradt őrnek. Sovány, nagy orrú, igazi spekuláns pofa, ravasz szemekkel, leskelődve nézte a detektívet és a sonkát, amire ugyancsak nagyot bámult.

A detektív éppen azon pörölt:

- Láss-e, egy ilyen sonkát kár megbontani. Aggya csak ide. Tegye le az asztalra...

Most meglátta az embert:

- Karanka úr? akkor jó... Jöjjön csak ide... Államrendőrségi detektív vagyok - s felhajtotta a gallérját, s alatta megmutatta a sárga gombot, amin rajta volt a felirat, hogy „Kir. Államrendőrségi detektív”.

- Mit akar?

- Mit akarok? azt mingyárt megtudja... Hol rejtegetik maguk Antont, a sógorát?

- A valagámba. Vagy tán itt van a nadrágom zsebibe, balról. Hun rejtegetem.

- Igen? - mondta a detektív, s vadmacskaügyességgel kapta el az ember két csuklóját, s már rajta is volt a patent bilincs.

- Mit akar maga? - ordított fel Karanka, de már hiába rázta a két öklét. Csak a bilincsben rázhatta.

- Most felvesszük a jegyzőkönyvet... Üjjön le - ordított az emberre a detektív. - Üjj le az anyád...

Karanka mogorván leült.

- Felveszem a jegyzőkönyvet - mondta újra a detektív -, hogy maguk mind a ketten gyanúsak abban, hogy tudnak a sógoruk tettéről...

- Micsoda tettéről?

- Az úr azt mondja, hogy a bátyám ölte meg az urat.

- Felőlem megölhette... sok úrnak kívánom.

- Nem baj, ez mind jegyzőkönyvbe megy - szólt a detektív.

Nyálazta a plajbászt, hogy ír, de aztán egyrészt újra rájött, hogy nincs mit írnia, hiszen ő valahogy mentőtánút keres, ahhoz pedig nem kell jegyzőkönyv, másrészt az orrát csiklandozta a rántotta szaga. Belenyúlt azért a vasvillával a tálba, s enni kezdett.

- No, asszonyság - mondta viccesen -, hát mér sajnálja tőlem azt a kis száraz kolbászt... Én nem sajnálnám magától...

- Nem sajnálom, de hát nincs...

- Hozzál - mondta az ura.

Az asszony újra felment a padlásra, és míg lehozta a kolbászt, azalatt a detektív kényelmesen ette a rántottát kenyérrel, s bort ivott hozzá.

Aztán az asszony porcelántányérra tette a kolbászt, s odaállította a detektív elébe.

- Folyton a maguk dolgába futok egész nap, egész éccaka, a fene egye meg, még csak meg se kínálják az embert? Én nem kérem, én nem kívánom... de azt elvárom, hogy megkínáljanak... de még azt is, hogy felajánlják, hogy ezt a sonkát e - s kézbe vette a sonkát, és belevágta a monogramját *M.J.* -, hogy ezt pedig elvigyék minden kérés nélkül és minden tiltakozásom

ellenére is a lakásomra, a feleségemnek; igenis; be a városba, Türr István utca 187. Makkos detektív. Én erről semmi tudomással sem bírok...

Evvel hozzáfogott a jó száraz kolbászt enni s bort hozzá.

Mikor pedig jóllakott, a gazdának is töltött egy pohár bort, koccintott és azt mondta:

- Egészségére... Igyék maga is...

- Nem iszom én. Vigyen engem ahova akar.

- El is viszem. De nagy legény. Majd kisebb lesz a hullakamrába.

Kicsit hallgatott, hogy a szó hadd járja át a szíveket, s magában nevetett: ő a kórházi hullakamarára gondolt. Akkor azt mondta:

- Nézze csak, maguk énhozzám nagyon gorombák voltak. Igen csudálkozom is rajta, mert egy államrendőrségi emberrel nem tanácsos ilyen nyersen foglalkozni. Lássá, akinek hatalom van a kezében - s megsimogatta a bilincset az ember csuklóján -, annak kijár a tisztességes jónapot. Nem?

- Mit akar maga?

- Micsoda maga?! Már megint kezdi?

- Mit akar velem a detektív úr?

A detektív gyufaszálat vett elő, azt a körmével vékony hegyűre tépte, s elkezdte a foga közül piszkálni a húst.

- Én magának csak jót akarok. Énnem semmi kedvem az egész vármegyét bekujtorogni egy Anton nevű vadász után... Meg aztán én megvallom, nem is nagyon hiszek az egész dologban... Én úgy gondolom, az Anton, a maguk sógora, csak éppen megijedt. Begyulladt és meglógott. De én nem hiszem, hogy ő volna a tettes. Pedig ha én azt mondom, hogy nem hiszem, akkor az nagy szó, az megér maguknak egy sonkát... No.

- Nem értem a detektív urat - morogta az ember, aki már kezdte látni, hogy itt egyszerűen egy detektívnek a kis üzletével találkozott... s ha üzlet, akkor ő már otthon van. - Nem értem a detektív urat, mert ha kérem, maga, ténylegesen valamit tud, és nekünk nem kívánja kárunkat, az természetszerűlegesen nagyon jó...

- Ide figyeljen - mondta a detektív -, sógora magának Ammer Anton?

- Sógorom! Hát osztán?

- Ne pattogjon már, az istenit magának. Mi az a „hát osztán?” Még mindig nem tud tisztességesen beszélni hivatalos hatósággal?... No... Ha magának sógora, akkor mondja meg, hogy hol van? Azért mondja meg, hogy értesíthessem, hogy illa berek... lóf... fusson amerre akar...

A gazda mogorván nézett maga elé. A detektív az asszonyhoz fordult:

- Maguk hányan vannak testvérek?

- Nyolcan.

- Sok - morogta a detektív. - Hány él belőle?

- Csak hárman.

- No, ez már elviselhetőbb... A másik kettő hol van?

- Klári húgom Kuszto Károlyné, a tyúkász felesége a kakaslábi uradalomban. Mari húgom szegény ember felesége, Csepen.

- Akkor négyen vannak?

- Hárman vannak.

- Jól van - s a detektív feljegyezte a neveket. - Fene ákációzus emberek maguk. Nem hiába, hogy kupecsek, vagy mi... de nagyon beletanultak az önértetbe.

A két ember, a férj és a feleség hallgatott. Itt éltek összezárva, s az egész életüket arra szánták, hogy vagyont gyűjtsenek. Nem tudták más módját, csak azt, hogy másokat meg kell rövidíteni, s amit valahogy elszedtek valakitől, azt meg kell őrizni.

- A sonkát köszönöm - szólt a detektív, összecsomagolva holmiját. - Ha a feleségem nem volna otthon, odaadhatják annak az öregasszonynak is, aki ott lesz. Mondják meg, hogy lehet, hogy csak reggel érek haza.

- Hát velem mi lesz? - emelte fel a két összeláncolt kezét a gazda.

A detektív felnevetett.

- No, süsse meg. Jól járt volna, ha az urát így felejem. Nem tudta volna magát megölelni az éccaka, vagy megrakni, amér engem megraktált mi?

- Ide tud ez gyünni? - morogta a gazda. - Még van neki pofája, idegyünni... egy sonkáért gyütt... Nem is hiszek én ennek egy bötüt se... Akkor gyünnék, ha gyanúsítanak: nem akkor, ha menteni akarnak... De így akarta belőled kiszedni a sonkát meg a testvéreidnek a nevit. Most te leszel az oka, hogyha megfogják valahol az Antont.

- Jaj istenem, istenem, jaj teremő szent atyám, most mit tegyek?

- De ezeknek jó: el tudták adni a becsületet... Én is el tudnám... csak nem veszi meg senki... én is tudnék így fickándozni a világba, de nekem itt kell robotolni, a fene ette vóna meg... még nyugdíja is van, azír, hogy semmit se csinál... csak bicikliz... motorbicikli... a rossz nehézség gyünne rá...

A csepi kaptatón, ahogy felhúzta az autó saját magát s megnyílt a kilátás, Fábján felcsillanó tekintettel nézett le a kakaslábi síkra.

Ott volt előtte, kiterítve a kastély egész parkjával. Húszholdas park, sötét sűrű fáival. Az egészen uralkodott elöl a kastély, omega alaprajza s mögötte a lovagló allé, másfélkilométeres nyárfá dupla sorával. A kettős nyárfasor nyílegyenesen volt belelőve a mezőkbe. Fábján azon mosolyodott el, hogy a régi kakaslábi grófoknak úribb és nagyobb élvezet volt ezen az unalmas fasonon lovagolni, mint a gyönyörű hepehupás szántókkal és legelőkkel borított mezei utakon.

Mintha valami fekete fátyol lebegne az egész táj fölött. A Penészlegyek névéhez egy szörnyű családi gyilkosság szenzációja még frissen fűződik. Minden kastély, minden családi név egy-egy családi vérfürdőbe torkollik. Most már az Avary-família is így fog megmaradni az egész világ emlékében: „az, akit olyan titokzatosan öltek meg?”

Szinte nem volt kedve bemenni Penészlegy Lenkéhez. Milyen különös, az ember azt hinné, hogy egy ilyen kellemetlen emlék után nem tud valaki megmaradni a házban. Ennek a szegény nőnek folyton eszébe kell tartania, hogy: itt lopózkodott be a férjem... ott meg a bátyám... hogy felfeszítsék az apám ajtaját... mikor mentek be, a híres, zöldre festett középkori tölgyajtón, hogy közönséges favágófejszével széthasogassák a fejét.

Örökség. Furcsa, ha az embernek van valamije, folyton arra gondolhat, hogy a gyerekei - ha vannak gyerekei - az ő halála után hogy fognak összeveszni, civódni, gyűlölködni minden darab rongyért, minden rossz bútorért... Az a legokosabb ember, aki elkölti az egész vagyont, és nem teremt ilyen pestisfészkeket. Az öreg Penészleghy nem akart s nem akart meghalni, holott már nyolcvanéves volt, s nagyon aktuális lett volna már a halála.

Az öregúr nem akart kiadni semmit a kezéből. Még apanázst sem akart adni. Minden hiányzott neki: kézből tartotta el a fiait s lányait, vagyis mindenre adott, de folyton be kellett számolni, hogy mire kell. Ennél utálatosabbat. Ötven éves embernek szakadatlanul meg kell magyaráznia a papának, hogy: papa kérlek, nekem van most egy kis tyúkom, s annak nagy igényei vannak... S akkor az öregúr belement, hogy megtanítsa a fiatalokat, hogy a hatvanas években Bécsben...

De az autó olyan közlekedési eszköz, hogy az ember még végig sem gondolhat egy gondolatot, már helyben van a kocsiban.

Berobogtak az udvarra, mely téglával volt borítva; élére rakott régi téglával, mely már darabonként egyénileg lekopott, s a közeiken fű nőtt ki, már a fű is leszáradt, s az autó úgy rezgett, mintha villamos áram érte volna, mikor a téglalapokra futott.

- A méltóságos asszony?

Az öreg inas kék kötényben, mely háromszorosan meg volt már foldva, mindig újabb kék foltokkal, rossz magyarsággal mondta, hogy a méltóságos asszony kint van a parkban. Itt a ház előtt, a kastély előtt. Ott, ahol bejöttek, éppen ott, éppen egy zsidóval tárgyalt.

Talán el akarja adni a kastélyt? - gondolta Fábján.

Sietve, gyalog ment ki abba az irányba. A sofőrnek meghagyta, hogy kövesse.

Feltűnt neki egy poros motorbicikli, odatámasztva a lépcső korlátjához. Nem kérdezte meg kié, biztosan a zsidóé. Ezek nem járnak gyalog: kultúremberek.

Lenke, mint egy kamasz fiú kacsintgatott már feléje. Egy fiatal úrral tárgyalt, de már nem figyelt rá - a vendéget várta.

- Maga úgy futott el előttem, Dezsőke - mondta nevetve -, mintha puskából lötték volna. Mondtam az izé úrnak, hogy: ez engem keres, és ahelyett, hogy odanézne, ahol vagyok, s esetleg elgázolna, inkább bemegy az udvarra. Ugyan ki szokott nyáron az udvaron s a házban tartózkodni?

Olyan furcsa volt ez a vékony, eszes, hunyorító szemű dáma: minden pillanatban, mintha rájönne, hogy mégis van valami szép és mulatságos ebben az életben: folyton kiokoskodott valamit, s ránevetett az emberre. Az arca hűsvörös volt, szélkifűtta, napégette, s ebből valósággal kultuszt csinált, semmi kozmetika! Szemei mint apró darazsak futkostak, és beleszurkáltak mindenbe. A nevetése úgy világított, s amellet oly cinikus volt, nem a kedélynek, hanem az intelligenciának a vidámsága szikrázott benne.

- Magával beszélnem kell, Lenke, rögtön.

- Jól van, Dezsőke, rögtön beszélhet velem. Hát izé úr, kedves, tudja, maga csak menjen ki a gulyákhoz. Én is ott leszek. Válassza ki, amit akar, de előre megmondom, hogy a kegyenceket nem adom el.

- A Becskereken van a cifra gulya, méltóságos asszony?

- Stimmt.

Ezzel vidáman intett a vevőnek, aki mélyen meghajolva, kifogástalan úri mozdulattal, mégis kifogástalan szögletességgel, mert ezt meg kell tanulni, hogy a kastély előtt egészen más a táncmozdulat, mint bent a szalonban... elment. A bricskája ott várt a fenyők alatt, beült, s utasítást adott a kocsisának.

- Hol van a zöldköves gyűrű? - kérdezte Fábján.

Lenke felhúzta a homlokráncait: nem törődött vele, a homlokán bármilyen ráncok gyűrődnek is.

- A zöldköves... Aha... teljesen értem... Várjon csak... Mikor is láttam én azt utoljára Lacin?... Nézd csak: Damján! - kiáltott fel hirtelen. Két vasderes pompás lóval délről jött egy bricska. Damján Pali maga hajtott, nagyon legényesen és akkurátusan, mint aki maga tanulta meg a hajtást. - Gondolkozni kell egy kicsit. Mingyár megmondom magának Dezsőke... Baba szenved szegény.

- Nagyon. Nagyon.

- Kiheverhetetlen. Nem?... A csapás... Én nagyon vele érzek... Majdnem annyira, mint: utóvégre én is vesztettem annyit, mint ő, no nem?

De már Damján Pali megállott előttük:

- Kisztihand, üljenek fel. Nem? Akkor leszállok.

Már lent is volt. A kocsis átvette a lovakat, s ő avval a mulatságos kitömött vállú snájdigsággal nyújtott előre kezét, előbb Lenkének, aztán Fábjának.

- Tudja, Lenke, csak azért jöttem át, mert van ám benzin. Már intézkedtem, hogy magának is küldjenek át két hordóval.

- Kettővel? Maga pazar ember, Damján.

- Pazar ló. He? Kezít csókolom. Éppen itt tartják a trafikát? a legnagyobb melegben? a városháza sarkán?

Nevettek, eredeti volt: a debreceni városháza?

- Akarnak egy pohár bort? - vágott rá Lenke - úgy-e nem? Nekem tudniillik ki kell mennem a gulyára. Ez a Schön volt itt, a szolnoki Schönökből, vagy Schwartz? Aki a Málinka uradalmat bérelte ki, most állítja össze a törzsállományát, s remélem, húsz-huszonöt darabot rá tudok sózni. Maga most kivihet engem Damján a Becskerekre, nem akarom, hogy soká ott törje a fejét a szegény ember: csak hadd vegyen ő kapásra, egy-kettő, gyerünk. Maga ott nekem jó szolgálatokat tehet, Damján.

- Tartom szerencsémnek.

Lenke nevetett:

- Tudja mi az újság? A gyermekeim kapnak egy új kapust a MOVE-től. Ezek az ostobák már egészen elbázzák magukat, hogy a téglási sportklubban oly szerencsésen megverekedtek, s pazar 1:0-ra győztek, mondhatom, agyongyőzték magukat. Most meghívták a téglásiakat *reváncs* mérkőzésre...

Csillogó szemmel és nagyon nevetett, túlzottan.

- Azt mondja az én Miskám, tizenhét éves kölök, méltóságos asszony, csak eljőnnének az anyjuk istenit, lerúgom a sípcsontot a lábaszárárúl...

Harsányan nevetett. Akartak, nem, kénytelenek voltak vele nevetni.

- Meg azt mondják, roppant helyesek, csak gyünnének el, nagyon erős csapat az is... de ha ott meg tudtuk őket verni, itt úgy megrakjuk, hogy seggen csúszva másznak haza... így mondta „seggen csúszva”... a bitangok: effélékkel szedik ki belőlem a pénzt... Nevetek, hát nem tudok ellenállani, mint az ecceri lány...

Kedves volt, ahogy rakétázott. Fábján főbíró szinte kiesett a hajsza feszültségéből. A régi családok fáradt, nyírségi önzése előtt nincs más, csak a saját pillanatnyi szórakozásuk. Ezt a dzsenti örömvadászatot semmi sem akaszthatja meg. Különös volt, hogy ez az öregedő nagyúri nő úgy kiszolgáltatta magát, mint egy királynő. Az urak le voltak kötelezve, hogy itt a mezők közepén méltóztatik velük tréfálni, csaknem összekacagták magukat.

- Ez a Weisz vagy micsoda, nagyon jókat mondott itt az elébb... Ezt magának meg kellene márványban örökíteni Damján, mint a szabolcsi pap a Szózatot: hogy az utókor el ne felejtse -, de komolyan, felvéselte sírkőmárványlapra az ebédlőben... Szóval, azt mondom neki: hogy mer maga hatezer holdat kivenni? Ért maga ahhoz?... Azt mondja rá: „Nézze méltóságos asszony, annyihoz értek, hogy nekem elég egy gazdasszony meg egy kocsis. De a gróf úrnak volt a kastélyban négy inasa, a lóistállóban a parádés lovak mellett hatan, a kertészetben, amit a gazdaság művelt meg s aminek a termését a méltóságos asszonynak ajándékozta a méltóságos úr, voltak öten, volt tyúkász, volt motoros, mind a méltóságosok kedvét szolgálták - szóval, huszonnégy éves-állás volt, ezenkívül tizenkét szobalány, mosogatólány volt berendelve külön komenciával a cselédség gyerekeiből. Harminnégyen szolgálták az urakat, akik az uradalomnak egy fillér hasznot nem hoztak...”

Nagyon nevetett s még hozzátette:

- Ebbe nincs benne az udvari káplán, az biztos, s persze nincs benne a gyerek nevelése és az élet... Ez, igaz van, tisztán üzemi tehertétel... Nem?

- Azt mondja ez a Klein izé... hogy a zsidók a bérleten azt az összeget, amit így meg tudnak takarítani: mind tovább befektetik a gazdaságba. Amit mi kiveszünk, azt ők beleteszik.

- Rettenetes! - mordult fel a szép Daniján Pali, és villogott a szeme. - Akárhogy csinálják, azt már megcsinálták, hogy a megyének nagyobbik fele az övék. Kérem, már nem lehet végigmenni a megyén, minden faluban minden kastély az övék...

- Igen, és ha az ember a földeket nézi - szólt bele Fábján -, ahol elhanyagolt, pipacsos, régimódi művelés, öreg viskók vannak, az mind magyar uraké még... ahol belterjes gazdálkodás, vadonatúj cseréptetős gazdasági épületek... az mind a zsidóké.

- Na, ne politizáljanak - kiáltott fel Lenke, s kezet nyújtott Fábjának: - Menjen el Zizyhez... - mondta neki, megismételte a szót: Zizy... Isten vele.

Evvel fellépett a Damján kocsijára, egészen elfelejtette, hogy tulajdonképpen ő a vendéglátó gazda.

- No, Damján, gyerünk, gyerünk.

Damján Pali kézbe vette a gyeplőszárat, csettintett, és a tüzes, gyönyörű lovak táncolva indultak el.

Fábján soká nézett utánuk, s nem tudta volna megmondani, min tünődött: a magyar sorson.

Akkor beült az autóba, s azt mondta: *Csep.*

Éppen eszébe jutott, hogy kié lehetett az a motorbicikli a kakaslábi udvaron? nem volt a „zsidóé”, az a saját bricskáján távozott el. S már arra gondolt, hogy mi köze neki a motorhoz, mikor észrevette, hogy annak a bűgását hallotta az imént, s most látja is, ahogy az országútról bekanyarodott a mezőre.

- Hova megy ez?

A sofőrre is rászólt:

- Jenő? mi keresnivalója van ennek a motorosnak a csepi mezőn?

- Valami vigéc - szólt vissza a sofőr, aki a maga nyugdíjas állásában, pláne az alispán úr által úgy elkényeztetve, egyáltalán nem tartotta már szükségesnek, hogy megerőltesse az agyát.

A motor csakugyan megállott nem messze az úttesttől.

Fábján felemelkedett a kocsiban s látta, hogy egy vaskos ember száll le a kocsiról, s lemegy a föld alá.

El nem tudta képzelni mi az? Van ott valami völgy?

De nem volt ideje a saját személyes érdeklődésével foglalkozni, már bent is volt a faluban.

A falu tágas utcájú homoktalaj. Szélvájta partok az út két felén, mert a szél hol innen csavarog, hol onnan s mindenütt kotor. Szerbtövis veri fel a szigeteket az út közepén, s mint közigazgatási felső hatóság nagyon mérges lett ettől: hiába doboltatja folyton, hogy irtsák.

A kis házak nagy része még most is gatzetős. De már oly kopottak, mint akik bennük laknak. Szomorú, de talán az egész országban ez a vidék a legszegényebb és a legelmaradottabb. Hol vegyen annyi erőt, hogy ezen segítsen. A legbabonásabb is. Csak legalább bábát tudna eleget szerezni a falvainak, de még az sincs. A szegény asszonyok egymásnak segítenek a szülésnél. És a temetésnél is. Sok a gyerek, és kevés velük szemben az irgalom. „Tedd rá a dunnát fiam - tanítja az öregasszony a fiatait -, én még a lábomat is rátettem.”

Pedig milyen kedvesek ezek a magyar falvak. Oly derültek, szinte mosolyognak. Kivált az ákácvirágzaskor. Ha a japánok világreklámot tudnak csinálni a cseresznyevirágzásnak, ami csak pár napig tart: mit lehetne ezekből az ákácok falvakból kitenyészteni. Két egész héten át vastag illatárban úsznak a falvak és a határutak mindenfelé. A mély öblösödésű különös nyírségi utak, ahogy a dús, kövér, araszos ákácvirágfürtök hihetetlen tömegben hullanak le rájuk; vasboronával szántják fel az utakat simára, egyenesre: az ákácvirágzás ünnepét semmihez sem lehet hasonlítani.

S mintha kriptaszagot érezne, ezek a modernizált kastélyok csak egészségtelen erőlködést árulnak el, a régi kedves vidám úri élet hangulatának nyoma sincs.

- Egyszer egy nagyúr - mesélte a főispán az autóverseny vezetőinek - Angliából hozatott kertépítő mestert, mert új divatú kertet akart. Ő maga elutazott külföldre, s mikor megjött, a guta majd megütötte: a bolond ánglus kivágatta a régi szép fáit, és helyükre ákácfaakat ültetett. Az angolnak az volt a legszebb, s ahogy magyarázta nekik, az a legnagyobb látványosság: ha egy-egy ákácfa van valahol s virágzik, az elemi iskolás gyerekeket hosszú sorban viszik el oda, hogy megbámulják s szeressék a világ legszebb virágú fáját.

No, itt az egész homokvármegye evvel van tele. Olyan is, az igaz, virágzaskor, mint valami tündérvilág.

Az autó megállott a híres Igalölky kastély előtt. Fáján kiszállott, s bement a vasrácskapun, amelyen át látni lehetett a furcsa, suta, parasztgöggű épületet a nagy, malter homlokzatával és öt oszlopával. Milyen szépeket tudtak építeni a régiek a vályogból, a zömök gömbölyű oszlopokkal, szép arányú tetőzetekkel. Ez valami kétségbeejtő, ez a pallérizlésű modern átalakítás.

Tudta, hogy a főbejárat mindig zárva van, s jobbra hátra kell menni, körül az épületben, s a hátsó tornácon megtalálja Zizyt, aki mint rendesen, most is cigarettatöltéssel foglalkozott.

- Maga hol jár itt? - kérdezte az úrasszony, s oly nyugodtan, halkán és indulattalanul, ahogy a társadalmi szokás, a vérmérséklete és az izgalommentes úrisága megszoktatta.

Fáján mély tisztelettel csókolt kezét. Örömmel emelte fel a fejét: a zöldköves gyűrű ott volt a szépasszony gyűrűs ujján.

A kisbíró hamarabb odaért, mint a motor.

A detektív nem akart a szemének hinni, ahogy a földalatti sötétbe belenézett:

- Itt emberek laknak?

- Itt-e.

- Lehetetlen.

A falutól egy kilométernyire, nem messze az országúttól, néhány bokor védelme alatt, hatalmas ürgelyukhoz hasonló vágás volt a földben. Verem-istálló bejárata volt.

A detektív lekiáltott, de senki sem felelt.

- Hé, van itt valaki? - kiáltott újra.

Nem feleltek.

A csepi kisbíró mulatságos fickó volt, nagyokat nevetett és a tenyerével csapkodta a szárát.

- Mennyik le. Nem jönnek azok fel, mert szígyellik. Nagyon szígyellősek.

- Lehetnek is, az anyjuk mindenit. Főd alatt kell nekik lakni. Hogy a fenébe találták ki, hogy így építsenek?

- Á, nem ük. Van még ilyen istálló sok a faluba. Azelőtt így építettek. Főd alá. Még a házakat is. Még nekem a nagyapám aszonta, hogy ez az igazi.

- Én ilyet sose láttam.

Evvel megindult a detektív a főd alá. Lejtősen volt lefaragva a mélyedés, hogy a ló fel tudjon jönni. Amint a sötétbe mentek lefelé, trágyaszag áradt fel a gödörből.

Nem barlanglakás volt, hanem veremlakás, mint a cigányok földalatti putrija. De a teteje vaskos gerendákból állott, mint a bányautakon s még deszkával megfedve, s ennek a tetején homok volt. Fent kihajtott a fű, a bokor, meg az akáccserje a ház fölött. Télen jó meleg lehet. De most erősen lóistálló szaga van.

- Hátsz istálló - mondta a kisbíró.

A detektív villanylámpát vett elő s avval beelölt a sötétbe. Nagy fény kutatta körül a helyiséget. Jobbról nyitott ajtót látott.

- Van ott valaki?

Semmi válasz.

A lovak nem voltak a helyükön, de látni lehetett, hogy itt laknak, friss alom volt, de nem szalmából, hanem levélből, gazból, mindenféle avarból. A lócitromok még frissek voltak.

A detektív bement jobbra az ajtónyíláson, amely ajtószárny is volt, csak nem volt beakasztva. Biztosan azért, hogy hadd szellőzzön. A szomszéd hajlékban disznóólat s tyúkólat talált. Ez is mind üres volt. Jó meleg lehet télen. Itt bizonyosan hamarabb tojnak a tyúkok, mint az államilag szubvencionált tyúkászatokban.

Még tovább akart menni, de ott már be volt zárva az ajtó.

A detektívnek az jutott az eszébe, hogy talán a domb túlsó oldalára is van kijárás, és most megszökött előle, aki odabent lappang.

Pillanatig sem habozott, nekivetette a vállát az ajtónak, s azt csakugyan ajtófélfástól együtt kiemelte a legnagyobb könnyűséggel.

A homokfal egyáltalán nem tartotta az ajtó fáját.

Ahogy betört, abban a pillahátban tápázkodott fel egy alak a szalmában.

Anton - gondolta a detektív, s revolveréhez nyúlt, elővette, ráfogta:

- Kezeket fel. Vagy lövök.

De az ember nem emelte fel a kezét. Csak nézett.

- Lövök - ismételte a detektív.

- Lűjjön - mondta az ember.

Erre óvatosan leeresztette a fegyverét.

Soká néztek szembe egymással a villanylámpa fényén.

- Maga Ammer Anton?

- Mit akar?

- Az vagy nem az?

- Mit akar tüllem?

A detektívnek igazán kedve lett volna beleereszteni egy golyót a gazemberbe, aki éppen úgy viseli magát a hivatalos hatalommal szemben, mint a többi magyar ezen a vidéken. Hát nem félnek ezek a hatalomtól? Még csak meg sem lehet őket ijeszteni? Ne adj isten, hogy elváltoznék a színük, hogy belesápadva remegjenek... Nem féltik az életüket?

- Államrendőrségi detektív vagyok.

- Akkor jó helyre gyüött. Itt jó helyen van.

S csak nem akar megijedni.

A detektív a fegyverét mozdította.

- Nézze, barátom, szabadulást hozok magának, ha maga Ammer Anton.

- Én az vagyok, de mire nekem a szabadulás. Nem csináltam én semmit.

- Akkor minek van itt?

- Híves van. Lehet ebéd után aludni.

- Mit csinált délelőtt?

- Kapáltam.
- Kinek?
- A sógoromnak.
- MÉR laknak ezek itt?
- Hát... szívesebben lagnának a kastélyba.
- Oszt jó itt lakni?
- Nem kerül sokba.
- Gyerek van?
- Gyerek a van elég. MÉR ne vóna?... Szegények!
- Magának is van?
- Van, nekem is van.
- Hány?
- Hát még csak három, de lehet, hogy kettő meg hasba. Nagyon nagy az asszony.
- Vegyen neki posztópapucsot. Magának micsoda cipője van?

Az ember most először mozdult úgy, mint akinek mégsem tanácsos detektívvel találkozni.

De azért meggondolta s kivetette a jobblábát. Gumitalpú, meglehetősen elnyűtt *sárgacipő* volt a lábán.

- Hun vesz maga ilyen cipőt?
- A feleségem kapta.
- Kitől?
- Az úrtul. Mosáson vót bent az udvarban, oszt mondta az úr: Nesze Mari, vidd el, a méltóságos asszony úgyse szereti.

Tehát a cipő már megvan.

A detektív leguggolt az ember mellé, önkéntelenül azért, hogy megfigyelje a cipőt. Kivette a cigarettatárcáját s sodort egyet. Akkor megkínálta az embert is:

- Tőtsön rá.
- Nem pipázok.
- Pödörjön.
- Azt szívesen.

Szakértelemmel sodort egy cigarettát.

- Hol vágta el a cipőtalpat? - kérdezte a detektív.
- Kovácsnál vótam. Most a tavaszon. Vasba léptem. Gondolom ekevasba. Végighasította.
- Tartsa csak így... Északról keletre... kanyarodik a vágás... Jobbkéztül van kelet. Mi?
- Magának igen.
- Osztán minek vette fel maga ezt a cipőt? Hogy lehet ilyen marha. Éppen az uraságtól lopottba menni el.

- Nem lopott.

- Nem lopott! A körözésben benne lesz, hogy egy pár cipő hiányzik az úréból, gumitalpú. A talpon erős vágás van keresztül... keletre...

Anton egyet billentett a fejével.

- Tudja kérem: én nem menekülök. Úgyis meglelik az embert. Úgyis megmondják.

- Mégis elmenekült.

- Az első ijedségbe az ember beleszalad a nádasba, mint a farkas az erdőbe... De lássa, én eljöttem a testvéremhez, azóta itt fekszek... Várom, hogy értem jöjjenek.

- Tudta?

- Persze, hogy tudtam. Az emberek elől nem lehet elbújni. A rendőrség elől lehetne: de az emberek elől nem... Biztos, hogy már az egész falu megszagolta, hogy itt vagyok... Felforr a falu, hogy a föld alatt lappang a gyilkos... Még ha gyilkos vónék... de nem vagyok, csak ők azt hiszik... Hát hova menjek, mongya... Legjobb, hogy vigyenek el... Hova bújhatok itt a földbe? Vakondok nem vagyok, hogy beássam magam... De meg akkor is meglelnének, mer a földet ki kell háyni a vakondoknak is, ha el akar férni...

- No, ide figyeljen Anton. Magának el kell tűnni... Ne ugráljon... Én tudom, mit kell magának csinálni... Nem a magam kedvéért vagyok itt, és semmi hasznom sincs belőle, kivéve, hogy a sógorát megkopasztottam egy sonka erejéig.

Anton felnézett rá.

- Igen, igen. Azt hiszem kevesen mondhatják el, hogy Karankáéktól sonkát kaptak nyár derekán. Hát én kaptam. Muszáj volt nekik leadni egyet a pallásrul. Azóta már el is vitték, vagy most viszi a maga sovány húga, Anna, ha jól emlékszek... Nohát, azért kaptam, mert én magát nem akarom elfogni, hanem *el akarom küldeni ebből a megyéből* más vidékre... mindegy hogy hova, akárhova, csak tűnjön el, menjen el. Még útiköltséget is kaphat tőlem, csak ne zavarja itt a levegőt...

- A bizony nem vána rossz - morogta Anton -, mert nekem egy vasam sincs.

- Kap húsz pengőt, s váltson jegyet Budapestig. Ha majd lecsillapodnak az emberek, hazajön.

- Húsz pengő. Avval nem sokra megyek.

A detektív megcsóválta a fejét.

- Még tíz pengőt kaphat, hogy körülnézhessen munka után: de rögtön mennie kell, rögtön... Én elvinném magát a legközelebbi állomásig, de hát motorbiciklin mégse szállíthatom a gyilkost. Mi?

- De ha nem vagyok gyilkos?

- Az nincs ráírva az orrára. Inkább az van ráírva, hogy ha meglátják velem együtt, cifra hírek kerekednének. No, itt a pénz... Nekem most menni kell... Mit szól hozzá, hogy megbízok egy gyilkosban?

- Mit kell nekem ezer csinálni?

- Akárhol szóba kerül a dolog, magának azt kell mondani, hogy Avary méltóságos úr öngyilkos lett... Megértette?... Hogy maga látta is, mikor maga ellen fordította a fegyverét. Ott lent a veranda előtt, mikor látta, hogy a felesége megcsalja, föbe lőtte magát. Rendben van?

- Nem láttam. Nem is lőtte fübe magát. A barátja lútte meg.

- De értetlen ember. Ne hozzon ki a sodrombul. Akár látta, akár nem látta: így vót. Akkor megesküdhetik rá. Ha én mondom, hogy így vót... Nincs magába annyi becsület, hogy megmentse a jó gazdája hírét?... Ha a méltóságos asszony így akarja, akkor magának is így kell mondani.

Anton lehajtotta a fejét, s mogorván nézte a villanyfény mellett a sárga cipő orrát.

- Nem is vót méltóságos - morogta csöndesen. - Naccságos vót.

Fábján örült, hogy legalább a ház hátulsó partjához nem nyúlt hozzá az építő szellem. Valószínűleg elfogyott a pénz, s így a régi enyhely megmaradt vadszőlővel befutott, igazi hűvös, árnyékos fészernak.

Kicsit zsúfolt volt, a foghíjas, csorba, de kitűnő bútorok egy-két japán fonott székkal nagyon kedvesen tömték meg a helyiséget. Kitűnően lehetett benne beszélgetni.

- Azért telefonáltam Lacinak délben - mondta Zizy, aki végtelenül halk, végtelenül szomorú fiatal asszony volt -, mert meg vagyok ijedve emiatt a Krajzler miatt.

- Szóval maga telefonált.

- Én, igen, rögtön ebéd után, úgy egy óra tájban. Nagyon meg vagyok ijedve, hogy ebből a Krajzler esetből valami roppant nagy kellemetlenségünk lesz még. Holnap nevezik ki a csődtömeggondnokot s nincs senkim, aki egy lépést is tenne értünk... Tudja, az uramra effélékben nemigen lehet számítani, már emberileg kiszámíthatatlan, hogy...

Fábján egy arcizmának sem engedte meg, hogy jelezze, hogy „tökéletesen érti”. A Zizy ura bizonyosan most is itthon van, reggel az ébredéskor megiszik egy liter pálinkát: egész napra elintézi a lelki egyensúlyát.

- S elfogott a rémület - folytatta halkan, cigarettázva Zizy, ernyedttartással, beesett mellel, apatikusan -, mi lesz, ha nélkülünk rendelkeznek velünk... Tudja, kedves, én igazán az egész világon a legkevésbé vagyok alkalmas arra, hogy a család anyagi ügyeit kezeljem - s fájdalmasan mosolygott, szinte humoros volt, hogy egyáltalán ez a feladat vár rá, annyira gyámoltalan és az élet ügyeiben annyira járatlan volt egész életében, azért is lett Zizy a neve, mert már kicsi korában csak egy kis zizegő hangot adott s rajta maradt ez a becenév, holott még csak Elisabeth sem volt, bár ebben a világban még mindig nagyon divatos volt Erzsébet királyné szépsége és neve.

Fábján máris hatása alá került. Emlékeztetett az ő anyjára, aki ugyanilyen filozofáló és álmodozó széplélek volt: eszméknek élt s „az egész emberiséget” szerette, sőt imádta s rajongott érte, de az egyesektől, az egyénektől rettegett, s azt lehetne mondani, iszonyodott.

Az egész megye ismerte a bajukat a bérlőjükkel Krajzlerrel, aki Amerikába szökött. Úton-útfélen, kávéházban, zsidók és keresztények csak erről beszéltek. Fábjánnak úgy tűnt fel, mintha bárhová megy, olyan sűrű bűnügyekbe lépne bele, hogy itt egészen lehalványodik az, amelyben nyomoz. Itt is, ha összehasonlítja, ez a Zizy éppannyira részvétre szorul, mint Vilma.

- De hogy is kerültek maguk a Krajzler-ügybe, Zizy?

- Hogy kerültünk? Egyik ügy szüli a másikat. Minket a Bedekovich-ügy kergetett a Krajzler markába. Tudja, kedves, bemegy az ember a bankba, s megkérdi, ha már bent van a városban, a lejárat napját...

Fábján nevetett; ez a legbiztosabb módszer: a bankban csak tudják. Nagyon rávallott a szép Zizy férjére.

Zizy szarkasztikus humorral folytatta:

- Mondja a Bankigazgató Bede: „Milyen jó neked, hogy vehetsz fel pénzt. De nekem milyen rossz, hogy nem tehetem. A saját bankomnál lehetetlen. Nem írhatok alá váltót. Saját magamnak. Idegen bankhoz meg pláne nem fordulhatok, még azt mondják, micsoda bank lehet az, amelyiknek az igazgatója idegen banktól kér kölcsönt.” Az uram nem felelt. Hazajött s elmondta nekem. „Lelkem, mondtam neki, ne menjen maga többet a bankba. Én majd felírom magának a lejáratok napját.” Igen, de százötvenezer pengő adósság volt ott, és a legközelebbi lejáratkor nem kellett nekem szólni, idejében értesítették az uramat, hogy nincs hosszabbítás, csak ha bizonyos összeget lefizet...

Fábján megdöbrent, de most Zizy mosolygott. Most ő kezdett mosolyogni. A halál mosolya volt.

- Eredj be, mondtam neki, és az uram úgy vette, hogy megadtam a szankciót arra, hogy aláírjon Bede barátunknak egy tízezer pengős váltót. Pedig én csak annyit mondtam neki:

- Tudd meg legalább, mit akar.

A körmeire nézett, vagy a gyűrűre a középujján?

- Bedekovich kiállított egy váltót tízezer pengőről, és ad egy levelet, hogy ez az összeg nem az aláíró terheli, hanem őt, s ő ezt az összeget a birtokába fektette be. Az uram hazahozta az egészet, s kezembe adta. Én természetesen kétségbe estem, s a magam szerény kis átkait is elrebegetem, hogy: „lehetséges ez!” „emberi dolog ez?” „felfoghatatlan!” De közben szédültem és éreztem, hogy most aztán el vagyunk veszve. Veszettül éreztem a bajt. Két nap múlva meglátogatott Bedekovich. Megnézte az istállót. Rettenetesen beleszeretett az egyik lóba, amelyik olyan jó pár lenne az övéhez. Ellenben iszonyúan rábeszélte bennünket egy pár ökröre, ami éppen nagyon jó lenne szerinte nekünk, az egész gazdaságot fellendítené. „Csak vissza a természetes gazdálkodáshoz.”

- Mit mondjak, kedves. Az uram potom áron eladta a lovat, és rettenetes áron megvette a két ökröt. A váltóról egy szó sem esett. Lejáratkor értesít, hogy jöjjön be. Bemegy. Hogyne menne. Ijedten ment be szegény.

- Pajtás - azt mondja az igazgató -, az aláírtakból egy váltót elhasználtam, adjál másikat. Ezen már aztán az én szegény jó uram is felháborodott, s az asztalra csapott.

- Jelents fel - mondja az igazgató -, én nem tehetek mást.

- Hát így kezdődött, és így folytatódott. Az uram néha megmondta, néha nem mondta. A váltók egyre szaporodtak, s aztán jött a bankbukás, Bedekovich úr föbe lőtte magát, nyugodjon szegény: kár volt gazembernek lennie, semmi haszna nem volt belőle. Nekünk sem.

- Akkor gyorsan segítség után kellett nézni. A segítség itt kopogtatott. Úgy hívták, hogy Kraizler úr.

- Nagyon rendes zsidó volt. Egy költő! Vagy álmodozó. Szinte rokonszenves volt, ahogy bebizonyította „svarc auf vejsz”, hogy ő itt a mi birtokunkon, ha kellő időben bérbe adjuk neki, középeurópai sertésgőcspontot létesít... Neki ehhez hét millió pengőre van szüksége, de az éppen rendelkezésére áll. Vasúti állomásunk van, azt ő azonnal megnagyobbítja, a vonal, a csatlakozás mind rendelkezésére állott. A megye kitűnő erre a célra, mert az országban a

legjobb kukoricatermő vidék. Már fel is vásárolta az egész évi termést. Már építették a betonistállókat, higiénia, racionalizmus, minden pompásan...

- Igazán fantasztikus, hogy mi ketten, gyermektelenül képtelenek voltunk a legszerényebben megélni ebből a hatszáz holdból. Ezek előre lefizették az ötévi bérletet, azonfelül pontosan és elsőrangú minőségben szállították, ami természetbeni járandóság volt. Tizenegy család megélt, s egy olyan tömeg embert tudtak foglalkoztatni, amit én be sem láthattam mekkora... Valóságos Amerika volt: építettek, teherautók szállították a cementet, téglát, fát, vasat és a kukoricát...

- No látja, s most hol vagyunk?

- Beütött a krach: a kukorica ára leszállott a felére, s ő szerződéssel kötötte le az idén is az egész termést, ezer meg ezer vagont, s tessék átvenni...

- Mondhatom szívemből sajnáltam, mikor legutoljára itt volt nálam: napok alatt megöszült, tudja mit: napok alatt rongyos lett. Nem tudom hogy csinálta, de valósággal toprongyos szegényember benyomását keltette, pedig odáig csak Bécsben rendelt ruhái voltak, s hogy tudta viselni!

- Én nem hiszem, hogy pénzt vitt volna el. Nem volt neki. Azért mégis ki tudta csinálni, hogy mire az első följelentést megtették volna ellene, már Amerika felé hajókázott. Vagy Afrika, vagy isten tudja, milyen földrész felé. Itthagya a feleségét, a gyerekeit, a sógorokat, az egész brancsot. Az ő számára ez az öngyilkosság. De ebből van feltámadás, mert szentül hiszem, hogy a legrövidebb idő alatt pénzt és hajójegyet fog küldeni a családjának. Tudja, a felesége az nem is volt kétségbeesve. Nekem mindig az volt a meggyőződésem, hogy ez az asszony egyáltalán nincs megrendülve.

Fábján a szereplőket ismerte, de ez a község már nem tartozott az ő járásához, tehát ilyen alaposan nem volt értesülve - most arra gondolt, hogy ez az ő nyomozása valóban nem egy megfajthatatlan puskalövés földérintése: egy lövés, két halott - hanem egy egész társadalmi réteg agóniájának leleplezése. Egy lövés durranása egész madársereget riaszt fel a nádason, Penészleghy Lenke, Igazvölgyi Zizy - ha még soká utaznék, kastélyról kastélyra a halál kutyáit uszítaná csaholásra.

- Nézze csak, Fábján - mondta az asszony -, ebben látom én a magyar tragédiát. Mi nem tudtunk megverekedni olyan elemmel, amilyen ez a nemzetközi nagystílusú észlány nép, amely bennünket egy pillanat alatt zsebre vágott. Nézzon rám, hogy tudok én a Kraizler feleségével versenyezni? Az egy buja, kövér, erős fekete asszony. Mintha karikatúra volna, annyira jellegzetes. Pedig én azt az asszonyt őszintén meg tudtam szeretni, és sokat is voltam együtt vele. Tanultam tőle: egyelőre semmi mást nem tanultam, csak azt, hogy nekünk az életünket egészen előlről kellene kezdeni, hogy ilyenekké fejlődjünk... Mi mind hamupipőkék vagyunk. Nekünk folyton egy magasabb hatalom kell, aki ismeri a mi kiválóságunkat, és egy ügyetlenkedve elveszített kis félcipő alapján mégis nekünk ajándékozza a kincset és a boldogságot...

- Én nem tudom, mi az, hogy zsidó. Ember. Éppen úgy emberek, mint mi. Én még azt sem tudom, mi az a zsidó szolidaritás. Ezek éppen úgy harcolnak egymással, mint mi, gyűlölködnek, torzsalkodnak, pletykálnak, ártnak egymásnak.

- A szolidaritás ott van bennük: ahol a zsidó faji érdekről van szó.

- De csak akkor és ott.

Fábján:

- Most találta meg a titkot. Éppen itt van a mi ősi, gyökeres és kiegyenlíthetetlen veszteségünk és hibánk. Mi szeretjük egymást, mi rajongunk a hazáért, az emberiségért - de az, hogy magyar valaki, a mi számunkra semmit sem jelent, s ez semmi, de egyáltalán semmi áldozatra sem visz... Kérem, ebben az országban csak egy igazán elnyomott faj van, a fajmagyar. Csak egy tökéletesen szegény, koldus, nyomorult tudatlan és fegyelem által sújtott: a tiszta magyar. Itt se a német, se a tót, se az oláh, se a bunyevác, szerb, még a cigány sincs olyan szegénységben, olyan összszegénységben, mint a színmagyar proletariátus. Itt vannak a mi falvaink, körülöttünk: kérem, meg kellene már egyszer örökíteni őket ebben az állapotban, mert nemsokára eljön az idő, hogy a korszellem valahogy csak felszabadítja őket - akkor aztán nem fogja elhinni senki, hogy volt ilyen műveletlenség és ilyen szegénység... ekkora műveltséggel és lelki gazdagsággal...

- Tudom mit akar mondani... Nincs bábánk. Én ezt tudom például, de mit tehetek? Én nem szerezhetek a falunak, bábát...

- Drága, ne vegye rossznéven, kedves jó Zizy, de még maga szerezhetne is, és szerezhett volna már régen... Unokatestvére a Szent Imre-kórház igazgatója... hogy mondhatja, hogy nem szerezhet egy bábát a falujának... S itt helyben is, ha valaki! a maga legkisebb szavára elintézi a község, hogy a bába megkapja azt a csekély javadalmazást, ami kell... az urának a neve... a saját gyönyörű neve: a magyar história csillog ebben a két névben... s még a hatszáz holdjuk is: nem tenné képessé magát arra, hogy egy bábát szerezzen a falunak?... mikor itt az asszonyok egyetlen foglalkozása a pletykázkodáson kívül a szülés...

Zizy megfagyott mosollyal nézett maga elé:

- Ezt én mind tudom - mondta halkan -, el is mondtam már önvádképpen akárhányszor... de ha nem tudok megmozdulni... értse meg, én nem tudok Vilinek szólani: hogy kérek szépen... és én nem tudok a falu bírójának szólani, hogy kérem szépen... Én nem tudok mást, csak cigarettát tölteni, s rátelefonálni szegény Lacira, hogy az istenért jöjjön már, holnapután kinevezik a csódtömeggondnokot, s be fognak ültetni egy idegen járásbíró, valami svábot... hallottam valamit, s még mindig úgy állok, ahogy akkor, hiába volt minden, szegény Laci hiába fogta be a lovait, s hajtattott be negyven kilométert a városba, mert a vonat már elment, s ő még aznap akart beszélni... nézze, itt ülök, tehetetlenül, s eszem ezt a rossz cigarettát... Ennyit kaptam a kultúrából... s az uram visszament a múlt századba alkoholmérgezésért...

- Mit kell magukkal csinálni! - kiáltott fel Fábján. - Hogy lehet magukba lelket verni!

- Igen.

- Mindnyájan öngyilkosok akarnak lenni?... Kiélték magukat.

- Nem tudom... De itt lakik szemben két testvér, két Hangyássy. Nem is oly öregek, ötven-évesek. Harminc év óta osztatlan birtokon gazdálkodnak, és harminc év óta *nem szólnak egymáshoz*... Ilyenekben nagyok vagyunk.

- Vagy szegény Iván... Húsz évig élt együtt avval a kis hegyes jércével, akkor megtudja, hogy báró Fangh szereti, s a legkisebb gyerek nem is az övé... S még csak agyon se löheti magát, mert pénzzel tartozik a bárónak... Előbb ki kell fizetni... Igen, de a birtokot már nem lehet megterhelni, s ha lehetne is, senki sem ad rá... Hol lehet most pénzt kapni? Ismerek egy gazdát a falumban, harminc disznót hízlal s elfogyott a kukorica, mert annak meg most felment az ára... nem kap száz pengőt, hogy kukoricát vehessen rajta: Iván bevitte az anyja ékszereit, az anyja mindent odaadott, mert megértette a fiának a helyzetét, s hiába akarta deponálni a tízszerre akkora értékű ékszercsomagot, nem kapott egy törlesztésre valót... S ott van a

kisgyerek. Már be kellene adni az iskolába, már a múlt őszön kellett volna, s nem adhatja be, mert akkor az ő nevét fogja viselni örökké, pedig ő tisztázni akarja a másik két gyereknek a sorsát... és akkor azt kérdi a kisfiú: Apa, igaz, hogy nem maga az én apám? hanem a báró bácsi?... Ez aztán döntött: végre is agyonlőtte magát.

Fábján izzadt a melegben, minden, amit beszéltek, mintha ennek a fulladt, tikkadt nyári hőségnek a miazmája volna.

- S miben tudunk mi finomak lenni?... - folytatta. - Hajnalban felkél, s kimegy a fűskamrába... és ott lövi agyon magát... Miért?... Nem akart a kényes kis feleségének disznóságot csinálni a hálószobában vagy az irodában, vagy hol löheti magát agyon az ember... Kint a kamarában, ott nem baj a vérfolt... Ne szidja őt holta után a felesége...

- És a felesége rögtön küld a bátyjáért, aki ügyvéd, hamarabb ment érte kocsi, mint a halott-kémért, és ami kétes igénylésű, teheneket, szerszámokat stb. azt mind eladják. A ház meg rá van írva.

- Mikor a gyerek jön haza az iskolából, a gyászoló anya kiszól az ablakon, hogy kisfiam, a kulcs elveszett, eredj a báró bácsihoz ebédelni. Ott is marad a gyerek, míg a temetés zajlik. A Béla bácsi felesége nagyszerű asszony, első perctől fogva tudja a dolgot, hogy ez a gyerek az uráé, és szereti is. Neki gyereke nincs, hát elfogadja.

- Így vagyunk mi, kezét csókolom, Zizy drága: nem lehet azt kibogozni, minden egyes ilyen esetben mennyi a nemesség és a nemtelenség, mennyi a fenkölt és az aljas. Egy bizonyos, életrevalók nem vagyunk...

- És ki fog bennünket megjavítani? Ki fogja a gyerekeinket megváltani?

- Én efelől nem aggódok. Ha a természet, vagy mondjuk az Isten, meg akarja tartani ezt a fajt, akkor az meg fogja találni a kibontakozás útját; ha el akarja veszteni, akkor az egyén ügyse rúgódozhat... Egy bizonyos: csak a korszellem megváltoztatásával változhatik meg a magyar.

Fullasztó a meleg. Fulladtak a gondolatok is.

- Egy ilyen áradattal szemben meddő az egyeseknek a szembeszállása, még a mártíriuma is. Árvíznek soha egyes ember gátat nem vetett. Legfeljebb a gátszakítással... A védekezés mindig a közösségé: előre gondoskodni, hogy a jövőben hasonló árvizek fel ne duzzadhassanak... De ki és mi fogja megtanítani a mi gyermekeinket a munkára?... Ma 1929-ben vagyunk. A mai fiatal generáció ugyanaz, mint a mi korunk s apáink koráé volt... Az ifjúság menekül a kemény munka elől... az ifjúság a mulatságba rohan... Csak itt-ott vannak könyvbúvó fiúk, akik a jövő problémáin tűnődnek... Ki fogja, s mi fogja figyelmeztetni a magyar ifjúságot arra, micsoda veszély lebeg felette... hogy a pusztulás, a megsemmisülés, a halál fenyegeti. Ha csak meg nem tanulja a fizikai és a szellemi munkát, az egész vonalon... igen, még a pult mellett is...

Verejtékezett, most, ebben a zugban nagyon rekedt volt a levegő.

- Ilyen nagy változást csak tömegpszichózis idézhet elő... Azt pedig csak a korszellem változása hozhatja... A korszellem az száguldozva járja be a világot: egyszerre az egész földgömbön ugyanazok az eszmék divatosak és uralkodók az elméken... El fog jutni hozzánk is... A magyarságnak mindig az volt a sorsa, hogy utánapótolja a mulasztottakat, s akkor jobban és szebben csinálja meg a maga feladatát... mint a jobbágyfelszabadításnál... Ma az egyéniség szabad mozgásából várunk mindent: individualisták vagyunk... Ki tudja, hogy nyugati példára tíz év múlva nem fogunk-e mi is belesodródni a tömeg katonai szervezésébe... akkor pedig minden egyéniség fel fogja áldozni saját magát a kollektív létezésért.

- Már ebből kiábrándulhatott a kommunizmus alatt.

- A nemzetközi kollektívizmus nem sikerült: kérdés, hogy a nemzetek nem fognak-e abban az irányban sodródni, hogy faji kommunizmust csináljanak... Lássá, így nem maradhat: ebben a társadalmi tagozódásban nem élhet meg a magyar sem - egyfelől a négyszázezer holdas birtokos - másfelől négyszázezer családfő, akinek egyetlen hold földje sincs, semmije, csak a két munkás keze... A kor szelleme máris a szociális út. El fognak következni hamarosan az új emberek: a szociális szózatokat hangoztató miniszterek... Kénytelenek lesznek vele, mert nem kapnak másképp katonát... Ha a legszegényebb elem fiait is be akarják állítani a hadseregbe, adni kell nekik. Sőt nevelni kell őket. Sőt emberi önérzetre kell vezetni őket...

- De ki ellen harcol ez a hadsereg?

- A hadsereg nem harcol... Rétegek fognak egymás ellen harcolni... elkeveredett elemek... Egy-egy új eszme úgy kiválogatja az egyfajtaikat, mint a mágnes a vasport a homokból... S az a borzalmas, hogy háborúban, csatában nincs többé polgári törvénykönyv. Nincs békemorál. Nincsenek jók és gonoszak: kitűzött hadicélok vannak. Vitézek és gyávák. El kell foglalni a 14-es Kotét s akkor elkezdik belőni az utat s a végpontot: senki sem törődik vele többet, hogy kik esnek áldozatul...

- Megálljon csak Fábján - mondta az asszony -, mondja, nem nézne utána, kit neveznek ki nekünk csódtömeggondnoknak?

- Nagyon szívesen. Nagyon szívesen, még ma.

- Szegény Laci is ezt mondta: „Nagyon szívesen, még ma...” Még azt is hozzátette: „Biztosítékul itt hagyom magának a zöldköves gyűrűt... ha jövök hazafelé, újra megállok s elkérem. Ne felejtse el ideadni... Ennyi ideig vállalhatja, hogy gyanúba hozzák velem: de aztán adja vissza: most jóban vagyunk Babával, semmi értelme nem lenne, hogy megkérdezze: „Kinél?”...

Fábján fájdalmasan mosolyodott el:

- Tudja? mért vagyok itt, azért, mert Baba megkérdezte: „Kinél?”

- Ó, szegény.

- Ideadja?... elviszem neki...

- Hogyne.

Már le is húzta ujjáról, s átadta...

- De nem felejtje el szegény barátnőjét - s nem adta ki a kezéből a gyűrűt - egy csódtömeggondnok erejéig?

- Ó kérem... mondtam, még ma...

Mikor búcsúzott, azt mondta az asszonynak:

- Mondja, Zizy, nem fél, hogy kitör egy belső forradalom?

- Mért félnék? Hisz azért tör ki, *hogy nekem jobb legyen*. Nem?...

S nagy szemekkel, mint egy okos iskoláslány, derülten nézett a férfi szemébe.

Fábján elmosolyodott. Isteni ártatlanság - gondolta. Az ártatlanság cinizmusa.

Lehajlott, s gondosan megcsókolta az asszony kezét. Különös, ezen látszott meg, milyen nehéz élete van ennek az okos és finom nőnek: a kezei voltak fáradtak s hidegek.

Fábján szórakozottan ült vissza az autóba. Ennyi volt a „nyomozás”?

- Vissza a városba - mondta a megyei sofőrnek. A két óra le sem telik, már helyén van a zöldköves gyűrű.

A detektív lassan jött be az irodába, mint valami hiúz, mely támadásra készül, s addig kéméli az erejét és izmait. Ő még nem volt készen a maga munkájával.

- Makkos detektív - mutatkozott be. - Kérem alássan főjegyző úr ebben az Avary öngyilkosság ügyben nyomozok... - s megnyomta azt a szót, hogy öngyilkosság, mintha önkéntelen hangsúlyt akarna adni a szónak.

- Tessék kérem - állott fel a jegyző, akire valami olyan benyomást tett a detektív, mintha egy jaguár somfordált volna be a szobába.

Kezet is nyújtott neki, s érezte, hogy a detektív tisztelettel s alig érinti s oly bársonyos talpakkal, ahogy a vadállatnak akkor a legpuhább a mancsa, ha visszatartja támadás pillanatában a karmait.

- Tessék - ismételte a jegyző -, tessék helyet foglalni.

De a detektív nem sietett leülni. A szemhéjai alól jobbra-balra pillantásokat lőtt szét, mintha ő volna itt a tett színhelyén... Aztán mégis leült, de egészen ideiglenes mozdulattal.

- Kérem, az Anton után vagyok úton. Voltam Omodén, voltam Kakaslábon... Úgy látszik a fickó meglógott... Aligha van a megyében... Nem méltóztatnék szíveskedni, jegyző úr... - papírokat szedett ki a zsebéből. - Azt akarom kideríteni, hogy a cipő az Anton lábán volt, s a nyom az Anton nyoma volt...

A jegyző meghidegedett, elkedvetlenedett, szinte megfagyott. Leverte, hogy az államrendőrség hamis nyomon van.

- Nem kérem, a cipő nem volt az Anton lábán - mondta idegesen -, s Anton egyáltalán nem is kapta meg a cipőt!... Ha hozzájutott volna, az csak illegitim úton történhetett s ebben az esetben nem is merte volna nyilvánosan használni... De én különben az egész kérdéssel tisztában vagyok, s megerősíthetem, hogy a cipő nem az Anton nyomát hagyta hátra, hanem egészen másvalakiét.

- Talán tetszik tudni főjegyző úr, hogy kiét?

- Ha tudnám sem mondanám meg - morogta a jegyző, aki hozzá volt szokva, hogy neki ebben a hivatalban egy csöppet sem kell tartózkodni, ha véleményét ki akarja mondani. A jegyző, hivatalánál fogva alárendeltje ugyan a főszolgabírónak s a közigazgatási feletteseinek, de ott még nem tartunk, hogy egy detektív előtt is meg kelljen fognia a nyelvét.

A detektív a jegyző elébe tette a főkapitány levelét.

A jegyző felvette, és némi megdöbbenéssel olvasta a főkapitány nyílt parancsát, hogy Makkos János detektívnek ugyanolyan őszinteséggel és kötelességszerű bizalommal álljon rendelkezésére, mintha ő saját maga személyesen volna jelen s tenné fel a kérdéseket.

A detektív vissza akarta venni a nyílt parancsot.

De a jegyző rátette a kezét az iratra.

- Ez itt marad.

A detektív mosolygott:

- Bocsánat, ez nem maradhat itt.

- De itt fog maradni.

- Nem fog... Ezt a méltóságos főkapitány úr az összes hivatalos urak részére állította ki. Hogy megyek én tovább egy tapodtat is, ha nem vihetem magammal az iratot?

- És azt hogy képzelik az urak: én hogy tudom igazolni a saját felettes hatóságaim előtt, ha ebből a dologból olyan fejlődmények állanak elő, ahol felelősségre leszek vonva, hogy mertem ezt vagy azt közölni önnel?

- Erre igazán nem gondolt senki, hogy ilyen skrupulussal is találkozhatunk e kellemetlenül sürgős nyomozásban.

- Szóval: vagy itthagya az iratot, s akkor én rendelkezésére állok, vagy megtagadom a felvilágosítást.

- Meg méltóztatik engedni, hogy a méltóságos főkapitányt felhívjam?

- Azt megteheti, de neki is csak azt fogom mondani, hogy az irat nélkül minden felvilágosítást kénytelen vagyok megtagadni. Nekem a méltóságos főkapitány egyáltalán nem felettes hatóságom.

- Meg méltóztatik engedni - mondta a detektív, s a legnagyobb mértékben nehezére esett az udvariassági formulák használata -, tessék talán az alispán úr öméltóságát megkérdezni?

- Nem vagyok vele kénytelen, hogy öméltóságát ilyen csekély dologban zavarjam. Ellenkezőleg: hívja fel kegyed a főkapitány úr öméltóságát, s kérje meg, hogy öméltósága hívja fel az alispán úr öméltóságát, s kérje meg öméltósága öméltóságát, hogy öméltósága az alispán úr telefonon utasítson, hogy minden fedezet és írásbeli igazolhatóság nélkül álljak rendelkezésére a detektív úrnak... Hogy képzelik azt az urak... Én nem fogom a nyakamat kitörni senkinek a szép szeméért, se a főkapitányéért, se a kegyedéért.

A detektív beharapta a száját.

- Hát jól van. Én a magam felelősségére itthagynom az iratot. Utóvégre csak hetvenhat kilométerre vagyok a főkapitánysági épülettől, hetvenhat kilométert futni egy másikért, igazán nem kunszt... Tessék itt az irat... Tessék most megmutatni nekem a lábnyomot.

- A lábnyomot? - morogta a jegyző. - Mire az magának? a lábnyom?

Ezzel bezárta az iratot az asztala fiókjába. A kulcsot is ráfordította a fiókra, de bennhagyta.

A detektív most már megjátszotta, hogy magánkívül van a felháborodástól.

- Bocsánat főjegyző úr, így nem lehet még egy tyúklopást sem kivizsgálni. Hosszú praksziszom alatt ekkora ellenállást egy hatósági személy részéről: egy másik hatósági személy ténykedésével szemben nem tapasztaltam. Én most azt hiszem, hivatali titoktartást szegek meg, mikor önnek kijelentem, hogy az a bizonyos sárga cipő, a gumitalpú sárga cipő ma a kezemben volt. Én azt a cipőt láttam s megvizsgáltam. Annak a cipőnek a talpán valóban van egy sérülés. Vasba vagy kaszába, vagy nem tudom mibe lépett vele az, aki járt benne, s ez a valaki nem az Avary úr volt. A vágás északkeleti irányban halad a cipőtalpon, ha az ember magával szemben tartja a talpat.

A jegyző elámult. Ez már aztán mindennél jobban meggyőzte arról, hogy a detektív komolyan be van avatva. Hiszen a cipőtalp mineműségét a világon senki sem tudja Fábján főszoigabíró úron kívül, akivel ők ketten állapították meg. S a bíró, aki erről nem valószínű, hogy ilyen részletes magyarázatot adott volna a detektívnek...

- Hol látta ezt a cipőt?

- Azt nem mondhatom meg... annyit megmondok, kizárólag a főjegyző úr iránti bizalomból, hogy Anton az egész ruháját lecserélte s valahol egészen más és más természetű ruhát vett magára, de még a fehérneműjét is kicserélte... a bajuszát levágta s leborotválta: szóval a fickó úgy átváltoztatta saját magát, hogy az édesanyja se ismerne rá. Ezt azonban elég marhául tette, mert a ruháját itthagya a megyében, úgye?... Mondhatnám most már órá akár nincs is szükség a tényállapot leírásához... Nem igaz?

A jegyző nagyon meg volt döbbenve.

Nem Anton a tettes.

Szórakozottan felállott, s benyitott a másik szobába, s beszólította a bírót.

Elmondta neki, miről van szó, s kérte, hogy a másik kulcsot hozza be, s nyissák ki a páncél-szekrényt.

A detektív ott ült a székén, és halkán füttyörészett. Idegességét a legnagyobb nyugalommal leplezte. Mintha neki teljesen közömbös volna az egész dolog. Ő csak szolgál, küldönc, mit érdekli őt ez az egész...

A bíró lassan meggondolva indult, hogy behozza a kulcsot. Nagyon le volt hangolva. Szívéből útálta ezt a detektívet, aki olyan volt, mint egy oldalgó farkas. De ha a jegyző úr azt mondja, hogy muszáj, akkor muszáj.

A jegyző kinyitotta az íróasztala fiókját, kivette belőle az iratot, s mikor a bíróval közösen kinyitották a Wertheim-szekrényt, az iratot betette.

Kísértetiesen kínos és feszült csönd volt, mikor a bíró megfogta a lapátot s annak a sarka karcoló hangot adott a szekrény falán.

Kivette, előre hozta.

Letette a nagy asztalra középen.

Akkor a detektív felállott, odament a nyomhoz. Ráhajolt. Mindenki megérett a vér.

Egész fellélegzettek, mikor felegyenesedett.

Már látta, hogy eltévesztette a vonal irányát. A nyomon ment a vágás keresztül északkeleti irányban - tehát magán a cipőn fordított irányban kell lennie...

- Kedves bíró úr, én nem akarok hozzányúlni, nem volna szíves az ablakhoz közelebb hozni, hogy nagyítóval megnézhessem.

A bíró lehajtott fővel, komoran állott. Soká nem felelt.

- Möglátni azt itt is.

De a jegyző maga is szeretne volna nagyítóüveggel megvizsgálni, s intett, hogy vigye az első ablakba, ahol egy magas lábú kis négyszögletű asztal állott, virágcserep volt valamikor rajta... Míg azt is ki nem dobta a jegyző, feleségével együtt...

A bíró meggondolta magát. A legnagyobb nyugalommal és óvatossággal vitte a törött személapátot a becses és annyira romlandó kincessel az ablakba, s rátette a kicsi asztalra.

Most a detektív odaállott elébe. De a bíró nem engedte el a lapátot.

A nyom bámulatos tisztán élt. A fehér ragasztószer, a mésztej, a homokszemcséket úgy egybekeményítette, hogy így szemre olyan volt, mint a kő.

Most három társadalmi réteg hajolt a negyediknek a lábnyomára.

A parasztság, a középosztály és a főrangúak közé befurakodott az ellenség: a pénzen vásárolt alkalmazott, aki a magánérdeket képviselte... De hiszen mindnyájan magánérdeket képviseltek: a paraszt azon rettegett, hogy az elviselhető úr után ne jöjjön valami pogány földtulajdonos, aki mellett az egész szegénység visszazuhan a nyomorba... A jegyző is magánérdekként védte „az igazságot” - amely az ő számára a hivatás teljesíthetésének szelleme volt.

- Ahogy mondtam - szólt a detektív -, északkeletről megy a vágás a talpon.

- A talpon? - eszmélt fel a jegyző: - csak a negatívon!

- Hát így mondom! Erre van talán kelet - mondta a detektív, s a bal tenyerét kitérve a hüvelykujj felé húzta rajta a jobb körmét, hogy szinte felhasította a bőrét.

- Mit beszél - kiáltott a jegyző -, magának arra van kelet? Bécs felé?... Nem hiába, hogy bécsi orra van.

Nem lehetett tudni, mit értett ezen a bécsi orron, de a detektív egyre fölöslegesebben vitakozott, míg csak idején valónak nem látta, hogy meggyőzni engedje magát.

Gesztikulált.

A jegyző már kezdett gyanút fogni, hogy a detektív nem is látta azt a bizonyos gumitalpú cipőt...

- Úgy láttam, mint most - kiáltotta el magát a detektív, s hevesen ellépett az asztaltól, amely abban a pillanatban megingott s utána dőlt.

A bíró az utolsó pillanatban elkapta a lapátot, s az ölében megtartotta, hogy nem zuhant le a földre.

- Mit csinálnak az urak? Felelőssé teszem az urakat.

De a jegyző rettenetesen elkáromkodta magát. Oly durván, mint egy őrmester, s a detektívet lehordta a sárgaföldig:

- Mit manipulált maga evvel az asztallal? Láttam, hogy a fél keze folyton ott volt az asztal alatt... Hallgasson, én azonnal megteszem a feljelentést ellene... Maga örült... vagy gazember... Bíró úr... maga a tanúm...

A bíró kétségbeesve látta, hogy a nyom összevissza van töredezve. Most már nem nyom, hanem törmelék. Ezen már az Isten se igazodik el, morogta.

- Én nem vagyok felelős. Rám akarják hárítani a felelősséget - ugatott a detektív győzelmét takarva, s szedte össze a holmiját. Botját, kalapját. - Majd én teszek följelentést a főkapitány úrnak... Különben is ez nem az a nyom, amit én keresek... Ezen egészen másképp volt a vágás, mint amit én keresek.

- Marha - ordított rá a jegyző. - Maga azt hiszi, hogy a bűnjelhez fog valaha bűnt találni... Ember, értse meg: *ez volt a nyom...* Az egyetlen nyom... most már megeheti az egészet.

A detektív feltette a kalapját.

- Nem is lehetett nyom, főjegyző úr: mikor öngyilkosság történt.

- Ilyen barmot... ez még mindig az öngyilkosságnál tart - mondta a jegyző, s közel volt hozzá, hogy szétrobbanjon dühében...

A bíró volt legjobban lesújtva. Hogy egy ilyen pernahajder túl tudott járni az ő eszén, mikor ő felderítő volt a háborúban.

A detektív is befejezte küldetését. Motorbiciklijé rohanhatott.

Alkonyodni kezdett, mikor Fábján visszaérkezett a városba.

Azonnal jelentkezett Bátkyéknál, s Blankának átadta a gyűrűt. Kérte, ő adja vissza Vilma kezébe. Mondja meg, a gyűrű ott volt a Laci éjjeli szekrényén. Bizonyára siettében hagyta ott.

Blanka elég hamar visszajött.

- Kedves Fábján, figyelmeztetem, hogy Baba nem normális. Érti? Nem normális.

Az ajtó nyitva volt, s beléptek óvatosan a másik szobába, amely most le volt függönyözve s félhomály volt.

Vilma nyugodtan ült egy fotelban s cigarettázott.

Fábján a közelébe ment s leült.

Blanka is leült. Közvetlen Vilma mellett. Egy pillanatra úgy tűnt fel Fábjának, mintha ápolónővér volna.

- Fábján, én el akarok magának valamit mondani - mondta Vilma elég nyugodtan. - Valamit el kell mondanom, mert nem bírom tovább... Nem bírom tovább - kiáltott fel, s egész testében megrázkódott.

- Kedves Vilma - szólt csöndesen Fábján -, ne izgassa magát... Magának semmit se kell tennie, semmit se kell...

Vilma belevágott.

- Énnekem el kell valamit mondanom!

Hallgattak.

Vilma a két kis kezét az arcára szorította, és sokáig maradt így. Csodálatos volt, mintha Fábján percek előtt ment volna ki a szobájából. Nem reagált az időre, az idő múlására.

- Akkor éjszaka - mondta -, akkor éjszaka, mikor én a főkapitánynál voltam... Nézze, én két éve nem beszéltem vele, mondja meg, s miért jutott eszembe éppen ő. Miért mentem én rögtön őhozzá, miért nem jöttem én haza. Ide, Cicáékhoz. Mért nem Bátkyval beszéltem, minek jutott nekem eszembe, hogy én a főkapitányhoz menjek akkor éjszaka...

- Vilma, kedves - mondta Fábján kimondhatatlan gyöngédséggel -, ez nagyon egyszerű. Az ember nem azért tesz valamit, mert azt előzőleg alaposan elbírálja, hanem azért, mert ösztönök dolgoznak bennünk. Magának ő volt az egyetlen ismerőse, akihez nyugodtan mehetett ilyen ügyben, mint szakemberhez...

- Magához is mehettem volna - mondta egyszerűen az asszony.

Fábján egy pillanatig hallgatott. Akkor súlyos elhatározás támadt benne.

- Nekem akkor délután magánál kellett volna lenni, s nem mehettem el hivatalos dolgaim miatt, mert az alispán telefonált, s én értesítettem Lacit, hogy mentsen ki magánál. Ő ezt nem végezte el, s valószínűleg beültetett a maga szívébe egy kis ellenséges érzést velem szemben. Már tisztán van előttem, hogy nem adta át az üzenetemet.

- Maga telefonált? - kérdezte nagy szemet meresztve Vilma.

- Én, igen, telefonáltam.

- Ebéd után?

- Igen.

Vilma dermedten nézett Fábjánra.

- Szóval maga volt az, aki ebéd után telefonált... - mondta csalódottan.

- Mért olyan fontos az?

- Mit mondott a telefonba?

- Nem emlékszem szó szerint; azt mondtam, hogy megbeszéltem magával, hogy aznap délután ott leszek, de éppen abban a pillanatban kaptam az alispán telefoni utasítását, hogy azonnal menjek be a megyeházára. Én a délutáni vonattal mentem be.

- Vonattal - susogta Vilma.

- Igen, a vonattal.

- Akkor értem.

- Mit.

- Csak mondja.

- Azt hittem, hogy Laci ebéd után alszik, s magával fogok beszélni, de ő jött a telefonhoz, s neki mondtam meg, s őt kértem meg, hogy mentsen ki magánál, hogy nem tudok elmenni. S kérje meg magát, hogy mondja meg, mikor nem volnék alkalmatlan.

Vilma hallgatott, azután azt mondta igen halkán:

- A végzet útjai.

Fábján szünet után azt mondta:

- Mit ért ezen, Vilma?

- A végzet útjai - mondta Vilma. - Szóval maga telefonált... De mért lett Laci olyan hallatlanul izgatott? Mit mondott maga valamit, hogy ő olyan izgatott lett?

- Nem mondtam semmit. Semmi különöset, kedves Vilma. Nyugodjon meg, nagyon jól vigyáztam minden szóra. Semmi különöset nem mondtam.

- Kellott valamit mondania, mert Laci véghetetlenül izgatott lett. Mindjárt befogatott s elment. Csak mikor elment, akkor mondta odavetve, hogy „Fábján pedig nem fog eljönni”. Valahogy így mondta: „Fábján pedig ma nem fog eljönni.”

Fábján gondolkozott.

- Laci féltékeny volt. Mindenre féltékeny volt, ahogy látom, még a fűvó szélre is.

- Mért nem mondta ezt maga idáig?

- Mikor mondtam volna?... A főkapitány előtt maga feltette a kérdést, hogy ki lehetett az, aki délután telefonált, de én a saját telefonálásomat annyira jelentéktelennek tekintettem, hogy nem akartam az előtt az ember előtt vállalni.

- Igen.

- Nem tudom, Laci mit olvasott ki a hangomból, bár én meg vagyok győződve felőle, hogy abszolút nyugodt s korrekt voltam, mert hisz nem volt semmi okom az ellenkezőre. A maga meghívásában én valami üzleti ügy megtárgyalását sejtettem, s különben is...

- Úgy is volt. Egy üzleti ügyet akartam magával megbeszélni. Nem is az én ügyemet, hanem a Laci ügyét. Véletlenül láttam magát, s meg akartam kérdeni a véleményét. Tanácsot akartam kérni magától.

- Hátha itt van a dolog nyitja! Hátha Laci tudta, hogy milyen ügyet akart tőlem megkérdezni!

- Nem tudta.

- Akkor nem tudom. De bizonyos, hogy magát ellenem ingerelte, önkéntelenül vagy szándékosan, azért nem juthatott eszébe, hogy rám gondoljon s engem hívasson, dacára annak, hogy mint főszolgabíróhoz hozzám kellett volna fordulnia. Önkéntelenül eszébe jutott, ki az, akihez egy ilyen ügyben fordulnia kell, azért ment azonnal a főkapitányhoz.

Vilma ebben a pillanatban összerázkódott, s hisztériás görcsökben vonaglott össze.

- Rettenetes - susogta -, rettenetes...

Újra a homlokához kapott s görcsösen szorongatta.

- Valami rettenetést láttam, Fábján - kiáltotta. - Valami iszonyút láttam akkor éjszaka. Nem bírom, nem bírom kimondani!... A főkapitány... jaj, nem bírom... jaj, iszonyú...

Felugrott s végigfutott a szobán, aztán újra összeesett. Egy másik székbe hullott le, mint a meglőtt madár. Kimeredt szemmel nézett maga elé.

Kétségbeesve néztek rá, s nem találtak szavakat, hogy csillapítsák. Blanka hozzáietett, átölelte, gyöngéd szavakkal csillapította.

- Gondolja? - riadt fel hirtelen Vilma.

Fábján értette mit gondol. Hallgatott. Szörnyű volt ezt a szenvedést látni.

- Börtönbe kerülök? - kérdezte most Vilma.

- Maga?... Az istenért!... Hol vesz ilyeneket!...

- Azt mondta - suttogta Vilma.

- Nem tudom mért mondta - szólt erélyesen Fábján -, de az csak olyan ostoba fecsegés volt.

- Azt mondta, hogy le kell csukatnia.

- Akkor gazember. Nincs is joga. Micsoda beszéd! Nem tartozik rá. Hogy mer ilyeneket mondani! Ezt csak a csendőrség parancsnoka mondhatta volna.

- Az mindegy - kiáltott az asszony rémülten -, akkor mégis...

- Dehogy; ugyan kérem! Én is butaságokat beszélek, már elvesztettem a józan eszemet. Mi köze neki az egész dologhoz.

- Van. - mondta az asszony vacogó foggal.

- Nincs.

- Van. Van. Én láttam az arcán, akkor éjszaka! Láttam az arcán, hogy neki köze van a dologhoz.

- Mit látott?

Az asszony egyszerre összeomlott.

- Nem tudom. Nem szabad. Nem bírom kimondani... Fábján!... Mondja el őszintén... Mindent mondjon el... Engem tartanak a gyilkosnak?

- Az isten szerelméért!... Hogy mondhat ilyet!... Megvan a tanú!... Egy magas, erős úriember lőtt... Hosszúcsövű katonai revolverrel.

- Jaj!

- Megvan a lábnyma is. Már minden tisztában van, csak éppen a tettes hiányzik, de az is meglesz, esküszöm magának, hogy meglesz.

- Nem engedem - mondta az asszony. - Nem engedem megbolygatni...

Hallgattak.

Fábján látta, hogy nem szabad tovább folytatni ezt a rettenetes tortúrát. Érezte, hogy az asszony egy nap múlva rá fog jönni magától, hogy bele kell nyugodnia a kérlelhetetlenbe, de ma még nem bírja el.

Határtalanul zaklatottak voltak. De ő látta már a közvéleményt, ő látta már az emberek végletekig feszített izgalmát, s maga sem tudta mért, benne szenvedélyes elhatározássá vált, hogy az asszonynak kell megtennie az első lépést. De hogy?... S nem lesz-e késő holnap?

Hosszú ideig csöndben voltak. A forró levegő egyre elviselhetlenebb lett. Szeretett volna felállani. Szeretett volna egy kicsit elmenni innen, s ürügyet keresett, hogy mehessen.

- Az enyém, az enyém - mondta aztán Vilma -, senkinek semmi joga hozzá. Az enyém. Mért akarják elvenni tőlem! Hogy merészelik megszentelteleníteni!

- Kedves Vilma, az élet nagyon bonyolult. Az ember nagyon sokszálú lény. Számtalan szál köti az embert az emberiséghez.

- Nem. Ő az enyém. És én imádom őt. És én nem akarom, nem akarom.

- Mindnyájan az Isten kezében vagyunk.

- Az Isten nekem adta őt.

- Igen.

- Akkor az enyém, csak az enyém.

- Igen.

- Akkor csak az történhetik, amit én akarok.

- Igen.

- Akkor meg kell tiltani az egész világnak, hogy az ő nevét hiába felvegye.

Fábján hallgatott.

Később azt mondta, mintha önkívületben mondaná:

- Vilma! Volt maguk közt valami?

- Köztünk?

- Az utolsó hónapban. Boldog volt maga?

- Én?

- Boldog volt, Vilma?

- Senkinek semmi köze hozzá.

- Drága Vilma, úgy látszik, minden ember az emberiség tulajdona. Érti, hogy gondolom?... Csak ilyenkor látszik meg, mikor az életről van szó. Az emberiség, minden ember, aki csak a legtávolabbi vonatkozásban is volt valakivel, egy ilyen helyzetben lelkiismereti felelősséget érez azért, akivel közülök baj történt.

- Nem! Gazemberek és gyilkosok azok, akik erőszakkal beleavatkoznak a más lelki életébe.

- Ez igaz. Ez is igaz... S annál veszélyesebb. Az ember élete nyitott könyv lesz az emberek szeme előtt, s akinek tiszta a lelke, csak egy kötelessége van: kitárni mindent s megmutatni magát.

- Mit mutassak még meg?

- A maga szent és tiszta arcát. Ki kell állani az emberi szemek elébe, s akkor elhallgatnak a kopók, akik üzőbe vették a vadat, s ha elfogják, könyörtelenül széttépik. Most még itt van az ideje. Mert csak egy sugár van, ami ezeket a vérszomjas kopókat vissza tudja riasztani: az őszinte és igaz ember pillantása.

- Nem tudom mit beszél, nem is akarom tudni.

- Örült vagyok - mondja halkán Fábján. - Engedje meg, hogy elmenjek.

- Nem. Nem megy el. Mindent el kell mondania. Hát nem látja, hogy megőrülök, ha magamban maradok? Mindent tudnom kell.

- Mit akar tudni?

- Mindent, amit maga tud. Mondjon el nekem mindent. Fábján, ne kínozzon, legyen benne egy kis jószág, egy kis szív...

- Ezt nem mondhatja, kedves Vilma, nincs a teremtésben ember, aki forróbb szeretettel volna magához. Véremet és életemet adnám, hogy magát megkíméljem ennek a kálváriának a stációitól, de nincs hatalmamban. Itt csak maga tehet valamit.

- Mit kell tennem?

- Nem tudom.

- Beszéljen.

- Ne kívánja, hogy beszéljek. Minden szavam tördöfés a maga szíve ellen. Pedig én csak jót akarok, s csak egy érzés van bennem: hogy megmentsem magát.

- Mitől akar engem megmenteni?

- A szenvedéstől.

- De értse meg, hogy a legnagyobb szenvedés, ha sötétben kell ülnöm. Megőrülök.

Fábján hallgatott. Érezte, hogy az asszonynak igaza van, s mégsem tudott szólani. Mit mondhat? Se hallgatnia, se beszélnie nem lehet.

- Mondja - szólt hirtelen Vilma -, ki az a gonosz asszony?

Fábján megdermedt.

- Milyen asszony? - mondta, és érezte, hogy megfagy a verejték a homlokán.

- Aki kavarja ezt a boszorkánykonyhát.

- Nem tudok semmiféle asszonyról.

- Aranyossyné?

- Aranyossyné?... - kérdezte rá Fábján. - Mért mondja ezt a nevet?

- Beszélte vele?

- Nem.

- Meg merne esküdni rá?

- Hogyne.

- Akkor ki?

- Csillapodjon, Vilma.

Blanka szorosabban ölelte Vilmát, mintha vissza akarná tartani attól, hogy valaki, akit szeret, a vesztébe rohanjon.

- Akkor ki?

- Nem értem, Vilma.

- Mondja ki a nevét, mondja ki a nevét!

- Vilma!

- Nekem ne hazudjon, nekem már mindenki csak hazudik. Fábján! Maga az utolsó barátom. Senkiben se bízom, csak magában. Rettegek. Mondja meg, ki az?

Fábján hallgatott, de már az ajka mozgott. Már azon a ponton volt, hogy csak egy szó, s beszél.

- Ki az?

- Nem érdemes beszélni róla. Egy undok, aljas perszóna.

- Ugye. Mégis. Az én érzésem! Nem csal. Mondja meg Fábján!

- A jegyzőné.

Vilma visszaesett, kitátotta a száját, s elmeredten, halálra váltan bámult a férfira a forró félhomályban.

- Kicsoda?

- A faluban. A jegyzőné.

- A jegyzőné?

Fábján szégyellte, hogy kimondta, bár érezte, nem tehetett másképp, s ennek meg kellett történnie.

- Mi köze hozzá! - rebegte Vilma.

Vilma mereven, soká nézett Fábjánra, azzal az asszonyi kettős nézéssel, hogy amíg néz, egyszersmind a múltat kutatja végig, szorgalmasan, gondosan, aprólékosan.

- A jegyzőné - mondta.

- Igen.

Vilma rémulten nézett:

- Nála volt a gyűrű?

- Nem. Ó dehogy. Isten ments.

Kicsit megnyugodott. A gyűrűhöz nyúlt, fölemelte, megsimogatta. Arcához szorította... Lehunyta a szemét, s gondolta, de hát mi köze hozzá? Nem szólt, megijedt, hogy ha kérdi Fábját, el fog hallgatni vagy el fogja mondani... Ez mindennél különösebb volt neki, hogy a jegyzőné hogy kerül bele ebbe az egész érthetetlen és szörnyű zűrzavarba.

- Csak mondja el, Fábján - szólt lemondással.

Fábján kényelmetlenül mozdult.

- Ennek az asszonynak az a rögeszméje jött, hogy ő a gyilkos.

- A jegyzőné! - kiáltott fel Vilma őszinte csodálkozással.

- Igen. Rögtön a temetés után, ahogy a község házára bementem bizonyos... kikérdezések miatt... mint az őrült rohant be, s mint egy tragikai színésznő lépett fel, s vádolta magát, tekintet nélkül arra, hogy parasztok vannak jelen. Jónak láttam elhallgattatni, s megőrizni a látszatot, mert elképzelhető, hogy az emberek készpénznek vesznek efféléket...

- Csak mondja!

S közben le s fel rohant benne a vér. Soha egy pillanatra nem gyanúsította az urát ezzel az asszonnyal, de most eszébe jutott, hogy nagyon is elegáns volt ez a nő. S szép is lehetett, akinek az ilyen magas fekete nő tetszik... Világító fehér bőre volt, és soha nem ment a napra napernyő nélkül. Egyszer beszélt is arról valahol előtte, hogy mennyire nem szereti a lesült testeket. Ő akkor napkúrázott, s olyan lett, mint egy kreol nő... S most hirtelen eszébe jutott, hogy Laci erre egyszer megjegyzést tett, hogy a mesterséges barnulás éppen olyan, mint az arcfesték. S most már biztos volt benne. Már biztosra vette. Laci az ő arcfestését sem bírta, de ő valami veszedelmes játékból annál jobban forszírozta, bár nem volt szüksége rá, hiszen fiatal, s bár kissé halvány, de tiszta volt a teintje. Örület, hogy az a polgárasszony a műhalvány-ságával belophatta magát a férje ízlésébe...

Ez mind csak valahogy villanásszerűen folyt le benne, s látta is a falut, a kastélyt, kedves csöndes magányával, ahol mindig valami lehetetlenséggel kellett agyonütni az időt, s azok ott lent a kis házakban vagy munkába, vagy ostoba ábrándozásba temették magukat.

- Miért nem beszél? - szólt Fábjának.

A fiatalember nehézkesen mozdult.

- Aztán kihallgattam az asszonyt, s ő mindent elmondott.

- Helyes - mondta Vilma, s azt hitte, a rémülettől meghal. - Mi az, amit elmondott? Mi az, amit elmondhatott?

- Nagyon intim dolgokat.

- Igen?

- Valósággal megdöbbenő.

- Ugyan?

- Szegény Laci szinte úgy tűnt fel, hogy kettős életet élt. Vannak ilyen esetek. Vannak férfiak, akiknek kell az, hogy a legaljasabb és a legszenyesebb helyeken öntsék ki a szívüket. Nem volt a számára más ez az asszony, csak ami a városban a hivatásos nő, aki a családi emberek izgalmi túlfeszültségének a lerakódóhelye. Vannak esetek, hogy bölcs és nagyműveltségű férfiak teljesen tudatlan, műveletlen és egészen ismeretlen sarki nőkhöz mennek, s ott valósággal gyónnak. Mint Midás a nádásnak. Tudják, hogy azok, akiknek beszélnek, nem értik meg őket, s nem képesek megtartani az emlékezetükben, amit hallanak. Egy nagy államférfiről

hallottam egyetemi hallgató koromban, hogy mikor a parlamentben a leghatalmasabb csatákat vívta, közben felállott s elment, egy rossz konflisba ült, s elment egy hotel garniba, s hozatott egy nőt s annak kiöntötte a szívét. Lehet erre azt mondani, hogy megcsalta a feleségét? vagy a politikát sárba taposta? vagy hogy az eszményeket megtiporta? Nem, ő csak nem bírta már a merev és méltóságos magatartást, nem bírta a jéghideg álarcot, s kiszökött egy pillanatra, kibújt a bőréből, s elment vásott kölyöknek, s egy óra alatt, vagy egy éjszaka alatt kiútálta magát... Akkor visszatért a régi életébe, s újra lett félelmes és merev és megközelíthetetlen nagyság... Ez volt Lacinak, szegénynek, ez a falusi Hébe. Csak ő ebben is peches volt, mert ez a jelentéktelen teremtés megőrült a nagyszerűségtől, amibe belekerült, s magának vindikálja a mártíriumot. Azt hiszi, hogy neki szólt a titok, s nem tudja, hogy ő csak egy szegény eszköz volt, isten tudja, milyen nagy izgalmak lecsillapítására.

Vilma úgy hallgatta a beszédet, mint az orvos előadását a betegségről. Nem értette, nem érdekelte, nem bánta. Tudni akart. Neki csak a rettenetes tény volt fontos, a fenyegető halál; s most azt várja, hogy minden pillanatban bekövetkezhetik a vég: a szerelem vége!

- Mit beszélt? - kérdezte ereje utolsó megfeszítésével.

- Mi történt maguk közt, Laci és maga közt május 26-án? - kérdezte Fábján.

Vilma a hajához nyúlt, olyan téveteg mozdulattal, mint aki nem érti a szót.

- Pünkösdszombatján - mondta Fábján.

Vilma még egy pillanatig mereven nézett maga elé, egyszerre úgy érezte, megbomlott az egész világrend. *Május 26. Szombat. Pünkösdszombatja.* Az ura ezt a napot többször említette. Utolsó, rettenetes harc viharzott végig rajta. Egy hónapja éppen. Akkor volt utoljára nála a férj: *ezt egy idegen asszony tudja...* Mintha földrengésben összeomlik az egész világ, úgy omlott össze most benne minden. Már biztos volt, már nem kellett többé bizonyíték. Megszűnt a hit, a vallás, istenek halála volt ez a pillanat. Elvesztette a maga istenét, az életét, a boldogság utolsó érzését, már nincs, többé senki sincs és semmi sincs, csak a fekete sötétség. Csak nézett megüvegesedett szemmel, akkor felállott, két kezét felemelte, s végigvágódott a szőnyegen.

Fábján rémülten ugrott fel. Blanka némán vetette magát Vilma mellé.

Vilma ott feküdt a földön.

Alkonyodott. Kinyitották az ablakokat, s betódult az esti por. Már ilyenkor szokás az egész városban ablakot nyitni, abban a naiv reményben, hogy az alkonyat hűvösséget, hoz.

A nagy ház olyan némán hevert az utcán, mint a pihenő jószág. Nyitott szájjal lihegett, s mintha kipárolgott volna belőle a betegség, a láz, amely betöltötte a háznak minden zegét-zugát.

Nyugalmas, nagy utca volt ez, s csupa derék, nagy, villaszerű ház volt benne. Terebélyes épületek, amelyek kényelmes életet biztosítottak a lakóknak. Jómódú polgári házak, magasabb tisztviselők lakásai, vagy nagy kereskedőházak otthona, a városnak volt némi kereskedelme is, különösen burgonya- és búzakereskedés, amely nagy tőkét foglalkoztatott. De a Balkán felé, sőt Törökországba is volt valami összeköttetés, s úgy tűnt fel a homokvilágnak ez a nagy, forgalmas városa, mintha valami önálló, külön világ lett volna, beleékelve a megye régi, fáradt világába. Ezek a városi polgárok nem tartoztak a vidéki dzsentrikhez. Egészen más élet volt, amit ebben a városnegyedben éltek, mint amit a megye élt. Odakint a tágas nagy birtokokon s az apró parasztfalvakban szinte századokkal elmaradt régi élet folyt. A pompásan vagy régimódiasan berendezett kastélyok úgy éltek, mintha valóban nem is volna semmi közük a mához. Azonban a földek nagy része már zsidó bérlők kezén van, sőt a régi kúriák is sorra új tulajdonost kapnak, s a rogyant tanyák helyett kitűnő téglapületeket építenek, s még luksuriózusabb életet élnek az autózó zsidóasszonyok, a nagyobb jövedelem szerint, mint a dzsentiasszonyok, akik beérték az exkluzivitás örömeivel.

De vannak már fiatal földbirtokosok, akik okultak az új gazdák dolgán, s mint Bátky is, közéjük telepedik, és versenyt kezd a piacon velük. De ezekbe a szomszédházakba szinte csak a levegővel jut be ebből a világból valami hír. Most is, amint egymás mellett, a nagy tükör-üveglakok megnyíltak, mintha ezeken szállott volna be az Avary-kastély felkavart életének a híre. Mindenki arról beszélt. S a kereskedők családjai, kizárva a megye illusztrisainak köréből, összebújva s suttogva s túlozva beszéltek azokról a furcsa és szörnyű esetekről, amik a kastélyok utolsó maradványaiban le szoktak játszódni.

Ezek a nagy családok annyira szem előtt vannak, hogy ha náluk valami történik, az egész lakosság fel van dűlve, s csak azon rágódik, mintha mindnyájuk sorsáról volna szó.

A Bátky-ház előtt kocsi állott, vidéki földbirtokos kocsija. Maga Bátky, mint atyafi, a legtöbb földbirtokosnak ügyvédje volt máris, bár fiatal volt, de ő maga élelmes és elszánt ember volt, s bizalmat tudott kelteni maga iránt. Csaknem minden házban volt itt egy-egy ügyvéd, aki kis tyúkpöreivel mind a földbirtokosok ügyészi állása után reménykedett, mert hisz az az utolsó hely, ahol még lehet keresni. Ott a közhit szerint mindenütt zavarok vannak, s hiába, az ügyvéd csak a zavarosban tud halászni.

A tőszomszédban is ügyvéd lakott, egy fiatalember, aki rosszul házasodott. Sajnos, csak házassága alatt jött rá, hogy neki is van nemesi előneve, sőt kettő is van, amint egy kúriai bíróval való rokonsága alapján kiderült, de már bizony késő volt, a kis erdészlány, akit feleségül vett, már el volt intézve a város társadalma részéről; nem tudott meghívókat kapni vizitek nélkül az elit bálókra, hacsak nem akart szerényen a fal mellett üldögelni, míg a vezető családok asszonyai mindenben bennfentesek voltak.

Ez az ügyvéd most jött hazafelé vacsorázni, üres aktatáskával s meglehetősen lógó fejjel, de mikor meglátta, hogy biciklin fut át az utcán egy Mecsky-fiú, nagy barátsággal és bizalmasággal integetett neki, hogy az le is állította a biciklit, s féllábbal lelépett a járdára.

- Szervusz, szervusz.
- Szervusz.
- Nagyszerű színben vagy, barátom.

- Sokat kell szaladni - nevetett a Mecsky-fiú.

Ingatlanforgalommal foglalkozott ez a Mecsky, akinek az ősei szintén sok-sok ezer holdasok voltak a megyében, s most parcellázási ügyben fut, fárad és verbuvál.

- Na, mit hallasz - mondta neki a kis ügyvéd, s megfogta a fiatalember kabátja gomblyukát -, mi van? - s felpillantott a szomszéd házra, a Bátky-villára.

Mecsky titokzatosan mosolygott.

- Semmi újat.
- Most beszéltem a főjegyzővel; azt mondja, hatalmasan kavarodik a dolog.
- Semmit se tudok.
- Nem gondolod, hogy kicsit siettek a temetéssel?
- Igazán semmit se tudok.
- Azt mondja a főjegyző, az orvosnak az lett volna a kötelessége, hogy feljelentést tegyen. Volt már eset, hogy egy ilyen gyilkosságot a halotti látleletet kiállító orvos állított be.
- Ezt mondta? - kérdezte Mecsky, s bizalmasan csak a keresztnévéről említette a főjegyzőt.
- Nem - tagadta le rögtön az ügyvéd -, ezt csak úgy beszélik. Mindenki csak arról beszél.
- Ki ezt mondja, ki azt.
- Nem lehet semmit se tudni.
- Állítólag a halotton semmi elváltozás nem volt, pedig én láttam egy öngyilkost, aki föbe pukkantotta magát, ott volt Oláh-Weisz, a gabonás, annak bizony az egész fejét szétvetette a golyó. Hogyne, kérlek - s felemelte balkezét, amely a háborúban kapott seb miatt el volt torzulva, s két ujj hiányzott róla, s ez szakértővé tette őt minden lövés esetében -, azt mondják, hogy legalább tizenkét vagy húsz méterről kellett jönni annak a golyónak, amelyik érte. Csupán egy kerek lyuk volt a bal halántékán.
- A jobbon.
- Igen?... Én a balt hallottam.
- Nem, a jobb halántékon volt.
- Aha.
- Igen, ez biztos.

- Hát, kérlek szépen, sok gyanús dolog van itt. Némely ember magaviselete is igen gyanús. Mindenesetre az egész megyére nézve kompromittáló a dolog. Barátom, úgy is tekintenek ránk, hogy itt egész eldurvult erkölcsök vannak. A megye becsülete megkívánja, hogy tisztaság legyen ebben a dologban.

Ebben a percben kijött a Bátkyék kapuján Korday Zoltán, a kordai birtokos, fessen, komolyan s kocsiba ült. Mecsky Feri háttal állt, hogy ne kelljen köszönni, de az ügyvédnek érdeke volt, hogy Korday lássa, hogy milyen jóban van egy Mecskyvel, s atyáskodva karon fogta Mecsky Ferit, és egyúttal odaköszönt a távolba Kordaynak.

- Van szerencsém.

Korday észre se vette, vagy csak úgy tett, s nem viszonzta a köszöntést.

- Ez jól áll - mondta az ügyvéd -, ez egy mintagazda, ez a Korday Zoli. Ő biztosan többet tud most, mint mi ketten.

- Én semmit se tudok.

- Nem is lehet itt semmit se tudni. Azt már igazán csak az exhumálás fogja kideríteni.

- Miért? Szó van az exhumálásról?

- Hogyne. Azt mondják, meg is történt a feljelentés, és vizsgálóbíró fog kiszállani. Azt beszélnek, Pestről hoznak le orvosprofesszort. Bűnügyi szakértőt.

- Érdekes.

Most a sarkon befordult a főkapitány, s egyenes léptekkel közeledett.

Elhallgattak. A főkapitány a Bátky-ház előtt megállott s becsengetett.

Odaköszöntek neki, aztán mindjárt kezet fogtak, a Mecsky-fiú felült a biciklijére, és karikázva elmenekült.

Az ügyvéd bement a kapuján, s csóválta a fejét.

A felesége az udvaron volt.

- Barátom - mondta neki -, egész megőszült.

- Kicsoda? - kérdezte a kövér fiatalasszony, aki az ügyvédi jómódban, amely az ő régi, otthoni életéhez képest valóban úri élet volt, mert nem kellett baromfit nevelnie és malacot hizlalnia, s a kényelemben hamar hízni kezdett, csak a profilja volt finom és nemes, olyan, amellyel megbabonázta a kis ügyvédbojtárt annak idején.

- A főkapitány!

- Jesszusom! - mondta az asszony.

- Hát tudod fiam, nem szól szám, nem fáj fejem - szólt az ura -, de ez a Papp Béni egész aggastyán lett. Vakmerő dolog, vakmerő dolog. Belekapaszkodni az igazság kerekeibe.

Egy kliens állott a tornácon, egy falusi ember, aki már három óra óta várja az ügyvéd urat, s ő sietett elintézni vele a dolgát. Hátha hozott egy kis pénzt.

A főkapitány bement az ajtón. Igazán kényelmetlen volt neki az utcán oly sokáig állani. Bizonyára kinézett valaki, úgy eresztették be.

A főkapitány bement, egyenesen az irodába. Ott volt Bátky, aki le s fel járt a szobában, s úgy fogadta a főkapitányt, ahogy a virrasztó házban szokás fogadni az embert. Alig pillantott rá, s alig üdvözölte. Egyáltalán nem csodálkozott rajta, hogy újra itt van. Szívta a szivarját, s azt mondta:

- Vilmával nagy baj van.

- Az istenért!

- Ez a Fábján nagyon felizgatta s elájult.

- Úristen.

- Sajnos, nem voltam bent. De én már nem bírom ezeket az izgalmakat. Nekem már elég volt. Már az idegeimre megy.

- Persze.

- Négy nap óta, barátom. Nem eszem, nem alszom, egyik rémület után a másik. Most ez. Vilma úgy fekszik, mint egy darab fa.

- De hát ez rettenetes, mit csinált vele az az ember. Mindig mondtam, hogy ez egy tapintatlan ember... Én sem tudok nyugodni... Egészen fel vagyok forgatva. Ezek a nagyképű filozop-terek. Ilyen embert a közigazgatáshoz ereszteni. Én is voltam főszolgabíró. Biztosítlak, hogy ha alattam történik egy ilyen dolog, tapintatosabban intéztem volna el, arra esküszöm.

- Vilma csak rá hallgat.

- Meg kell menteni tőle - morogta a főkapitány.

Leültek. Soká hallgattak.

- Te Béni! Azt gondoltam, hogy mégis, nem lehetne valamit csinálni azzal a halotti anyakönyvel? Engem az egészben legjobban ez a húszezer dolláros veszteség bánt.

- Az anyakönyvhöz nem lehet nyúlni - mondta komoran a főkapitány, s idegesen gyújtott rá egy cigarettára. - Azt már megmondtam. És hiába is vakarnád ki, az nem elég. Ha gyilkosság van bejelentve, az nem üres szó. Akkor le kell folytatni a vizsgálatot.

- Hát folytassátok le, minden megvan. A nyom, a koronatanú s a jegyzőné, aki annyi mindent tud, hogy fele is sok.

- Mit tud?

- Fábján elmesélte, hogy a jegyzőné volt Lacinak az utolsó szeretője. Mindent elbeszélt neki. Kivétel nélkül mindenkiről mindent tud, hogy kivel milyen viszonyban voltak. Véleményem szerint itt nincs többé szó sem rablógyilkosságról, sem bosszúról, mert olyan ember nem létezik, aki bosszúból lőtte volna le. Itt csak egy eset van, szerelmi gyilkosság.

- Hogy gondolod ezt?

- Figyelj ide. *Valaki megérkezik autóval.* Az autót megállítja a kert alatt, annál a kis földvárnál, ami ott van a lucernás közepén. Ott is megy keresztül a lucernáson, tehát csak olyan valaki lehet, aki ismerte a helyet, de ahogy a parasztok elmondták, biztosan már *régen nem járt erre*, mert nem jó úton ment. Keresztül is ment a szántáson. Ha a homok el nem nyelte volna, akkor még az autónyom is megmaradhatott volna. De ez mindegy. A megyében *nincs olyan sok autó.* Ki lehet hallgatni az összes sofőrt. Nem egy ember járt ott magában, hanem legalább kettő. Most már, kinek van autója az ismerősök s az ismeretlen imádók közül... Mert az illető leszállt a kocsiból, a fák alatt lement, s abban a pillanatban jelen volt, mikor Laci fegyvert fogott. Ha az illető valóban szerelmes volt Vilmába, akkor *ösztönszerűleg vette elő a revolverét.* Még ez is nevezetes, mert nem valami browningot vett elő, hanem *egy hosszúcsövű katonai fegyvert*, ahogy gondolom, olyan ismétlőfegyver lehetett. Olyan kis gépfegyver, vagy valami ilyen. Ez sincs akárkinek. Hiszen *a fegyvertartási engedélyekből ezt is meg lehet állapítani.* No és a cipőnyom. A gumitalpú cipő nyoma, amely ott van a községházán elzárva. *A talpán keresztül a vágás...* Ezt a gyilkost nem lehet meg nem találni. S az a húszezer dollár nem maradhat a biztosító markában, mikor itt olyan *égető szükség van rá.*

Büszkén nézett fel, érezte, hogy logikus és világos az egész kép, amit felállított. Így szokott mint ügyvéd védőbeszédet tartani, annyira egyszerűen és józan ésszel, hogy a bíróság rendszerint elfogadta az indokolását. Semmi frázissal nem töltötte az időt; olyan volt, mint egy

véreb, amely csalhatatlanul megy a nyomon, s ha megragadja a tettest, akkor azt többet nem ereszti ki a kezéből.

A főkapitány soká hallgatott, aztán élesen felnevetett:

- Azt hiszem, igazad van.

- Na látod. De az asszonyokkal nem lehet bírni. Igazán arra gondoltam ma, hogy *gépek vagyunk*, de nem ismerjük ennek a gépnek a törvényeit. Tele van zavarral az élet, de ezt a zavart mindig az asszonyok csinálják azzal, hogy nem elégszenek meg az élet egyszerű tényeivel, hanem mesterségesen *romantikát kevernek bele*. Itt van például ez a Fábján eset. Vilma és Fábján. Ha a dolog kivizsgálását Fábjánra bízák, akkor az sose lesz kivizsgálva. Mert ez az ember nem reális ember. Ennek *egyszerre száz dolog jut az eszébe*, s nem tud választani, hogy ha keresztútra ér, melyiken menjen tovább. A nem fontos dolgot nem tudja megkülönböztetni a fontostól. Idecipeli ezt a *szerencsétlen találmányát*, a jegyzőné, akit véleményem szerint *egészen ki kell küszöbölni* a dologból. A jegyzőnére csak *abból az egy szempontból* van szükség, hogy tud-e nyomot adni a gyilkos személyét illetőleg. Mire az, hogy pletykát termeljen, hogy itten *megúttássa Vilmával az urát*. Egy lépéssel nem viszi tovább a dolgot. Legfeljebb annyi értéke van, hogy ha Vilma elszakad attól a fantazmagóriától, hogy az urának az emlékéhez *mint valami szentséghez* ragaszkodik, akkor könnyebben belemegy abba, hogy a följelentést megtegye.

A főkapitány újra nevetett.

- Szóval most már hajlandó.

- Mire?

- Hogy a följelentést megtegye.

- Nem. Még nem. De én azt hiszem, az lesz a vége. Csakhogy én ezt nem szeretem. Én nem akarom azt, hogy ő megúttálja szegény Lacit. Hát istenem, mindnyájan férfiak vagyunk. Fene bánja, tetszett neki az a falusi ártatlanság; talán *éppen azért is*, mert buta, jólesett neki elkotyogni olyan dolgokat is, amit nem kellett volna. Ez azonban nem jelenti azt, hogy nem szerette a feleségét. Hát ki nem jártatta már a száját... Én egy jó családapa vagyok. Két gyermekem van, de megtörténik, hogy az ember lát egy szoknyát, s kíváncsi, hogy... Na... Útálatos, de ha az ember a feleségét *kímélni* akarja... Mert ugye, az asszony nem mindig hajlandó arra, hogy az ember túlságosan kifárassza. Szóval, *egy asszony kevés*, egy ilyen jó kosztton élő és vérbő és tette kész embernek. De ha a feleségemet megcsalom, ahogy mondják, barátom, olyan bűnbánóan, olyan megalázkodva jövök vissza hozzá. *Annál jobban imádom*. Imádom, barátom, nem tudok jobbat mondani. Úgy imádom, mint az oltári szentséget. Kálvinista vagyok, de valósággal oltárnak érzem, mikor megtérek hozzá. Hát Laci is így volt. Nem szabad ebből olyan nagy dolgot csinálni; én tudom, mi volt neki a felesége. Egy bánata volt, az, hogy nem volt tőle gyereke. No, de ez a jegyzőné, az is meddő. Meddő tehén. A biblia pedig azt mondja, hogy három dolog elérhetetlen, nem tudom pontosan, ki prófétálta: három telhetetlen dolog van a világon. A föld, amelyik minden vizet eliszik, az ég, amelyik minden csillagot befogad, s a meddő asszony, aki megtöri a száját, és táncolva elmegy. Neki csak egy időre kellett az a teremtés. Az őt nem elégítette ki. Az csak olyan lelki kipakolás volt. Kár volt. Mert *nem szabad olyan közel keresni a megkönnyebbülést*. Nekem van egy elvem, az, hogy: cselédekkel soha... A házban lévő többi nő, az nekem nem nő, hanem háztartási alkalmazott. Felőlem az Isten angyalát szerződtetheti a feleségem, én azokat nem látom meg. Az engem nem izgat. S ez volt a baj ennél a szegény Lacinál, hogy *ő nagyúr volt*. Egy igazi régi vágású nagyúr. Ő valahogy úgy képzelte, hogy őt megilleti a jus primae noctis. Minden nő, aki az uradalmában volt, az ő tulajdona volt s kellett neki. Én ehhez polgár vagyok. No, de ezt Vilma

is tudja. Én beszéltem már erről Vilmával egyszer, két vagy három évvel ezelőtt, mikor kiderült, hogy egy béresének fia van s azt a fiút Laci taníttatni akarja. Megmagyaráztam neki, hogy ezt nem szabad úgy fognia fel. Ez nem hűtlenség. Ebben az emberben volt egy igen nagy érzés: *utolsó tagja volt a családjának, s utódot akart*. Voltak neki ilyen esetei legénykorából, van egy bécsi nő, valami táncosnő, aki zsarolta, s ő engedte magát zsarolni, mert ott is volt valami, egy gyerek. A mi társaságunkbeli nő tudja, hogy *a férfi nem szent*, annak múltja van. Istenem, ha nekik nem volt trónörökösük, akkor el kellett fogadni azt, aki volt, feltéve, hogy *józan ész szerint* elhíhető az apaság.

- Mit akarsz ezzel?

- Mit akarok?... Pörölök ezzel a buta Fábjjával, aki összebonyolítja a dolgokat... Nem szeretem ezeket a zavaros embereket. Menjen az ilyen ember poétának, avagy festőnek, vagy miniszteri titkárnak, de hagyja békén a becsületes közigazgatást. Itt nekünk emberekre van szükségünk, akiknek nincs *hangulatuk*. Itt ilyen emberekre van szükség, mint te meg én meg a többiek, egészséges, józan emberek kellene, akikkel nem történik ilyen kisiklás... Mondok valamit: ez az ember nekem *gyanúsabb* mindenkinél... Becsületszavamra, hajlandó volnék, ha hatalmam volna rá, rögtön *letartóztatni*. De hát persze semmi alapom nincs rá. Először is, honnan vett volna ő autót. Aztán ugyanaznap jött be az alispán úrhoz vonaton...

Hátradólt a székében, s hogy végre kibeszélte magát, megnyugodva s kipihenve ült a forró sötétben. Kintről az utcai lámpák világítottak be.

- Nincs igazam?

- De igen - mondta a főkapitány, s egy új cigarettára gyújtott.

Ahogy a láng fellobbant, az arca sápadt volt és gyűrött. A szemei furcsán, kancsalul néztek a kicsi lángba.

Most kinyílt az ajtó s Blanka jött be.

- Hallod - mondta az urának -, te itt sötétben vagy?

- Sötétben vagyunk.

- Ki van itt?

A főkapitány megmozdult.

Blanka kicsit felsikoltott. Aztán felgyújtotta a villanyt.

- Maga az?

- Mér' ijed meg tőlem? - kérdezte a főkapitány.

Blanka komolyan mondta:

- Éppen azért jövök be, mert Vilma arra kért, hogy telefonálj - szólt az urához fordulva - érte -, s rámutatott a főkapitányra.

- Értem?

- Igen, magáért.

- Na lám. Már itt is vagyok.

Blanka rápillantott.

- De valamire akarom kérni. Arra, hogy nagyon kíméletes legyen. Vilma nincs jól.

- Már megint valamit csinált az a hólyag? - mondta fesztelenül Bátky.

- Fájbján nagyon derék ember - mondta Blanka meggyőződéssel.
- Hiszen ha az asszonyokra volna bízva, hogy ki a derék ember - morogta Bátky.
- Szíve van - mondta Blanka.
- Fantáziája van, nem szíve - mondta Bátky, s leütötte a cigarettája hamvát a hamutálcába.

Mikor Blanka elkísérte az ajtóig, csöndesen azt mondta:

- Egyedül van. Vigyázzon.

Vilma pongyolában ült az ablak mellett egy fotelben. Feje fölött a sarokban állólámpa világított, s vörös fényt vetett rá.

A főkapitány tág szemmel s ijedten nézte, oly sápadtan s leromlottan ült ott, mint aki elvesztette az élettel való kapcsolatát.

Megállott az ajtóban, onnan nézte. Kimondhatatlan szép volt, szemei lehunyva, de úgy érezte, mintha a lecsukott pillákon keresztül is nézne.

A szépség maga volt ez nő. Rőt barna haja aranyosan csillogott, arca kendőzetlen volt, s mégis úgy tűnt fel, mintha az egész nő csupán szépség volna. A vonalai, a formái, az árnyékok a szeme alatt, fehér bőre, a kivágott ruhában, elefántcsontszerűen tündöklő nyaka és melle, gyönyörű lába a körömcipőben, a selyemharisnya testszínű fénye, színe, illata, az egész teremtés, mintha arra volna szánva, hogy ennek ne legyen szíve, ne legyen lelke, ne legyen benne semmi, ami más, mint maga a szépség, a fizikum csillogó, édes gyönyörűsége.

Vilma felemelte az ujját kicsit, s intett, hogy jöjjön közelebb. Ez az intés is olyan volt, mintha ezért magáért hálát kellene adni az Istennek, hogy ez a kicsi mozdulat megtörtént. Olyan volt, mint valami életentúli lény, akiért meg lehet halni.

Nem is tudott magának számot adni, nem bírta az érzéseit gondolatokkal követni, engedte, hogy fásultan és kábultan lüktessen a szíve, s vadul és rendetlenül verjen a pulzusa.

Ahogy közeledett az asszonyhoz, minden kis lépéssel mintha meghatványozódott volna a hőisége, vérének az izgalma, s mikor leült előtte egy párnázott székre, úgy érezte, leszédül.

- Látja, így vagyok - mondta Vilma kedves halk és különös hangján. - Olyan vagyok, mint egy igen-igen öreg asszony.

El is mosolyodott hozzá. S az a mosoly ott maradt az arcán, s mégis úgy tűnt fel, mintha maga a fájdalom mosolyogna.

Felemelte a két kezét, s mindkettőnek az ujjaival elfésülte homlokából a haját, s ottmaradt két gyönyörű keze az arca mellett, szelíden, mint a kis bárányok az anyjuk mellett, összebújva, összesimulva. Arcát ráhajtotta a két keskeny kézre, s maga elé nézett soká.

- Valakinek segíteni kell rajtam, mert én nem tudok segíteni. Nem tudom, mi lesz - mondta aztán -, egyelőre kiestem az életből.

- Az nem történhetik meg - mondta dübörögve a főkapitány. - Maga az élet! A maga számára van az élet.

Vilma mélyen, betegen hallgatott.

- Maga most más - mondta csöndesen -, egészen más, mint akit akkor láttam... akkor éjszaka...

A főkapitány lehajtotta a fejét, s a Vilma cipőire esett a tekintete.

Ezek a cipők halványak voltak s keskenyek. Oly különös volt elgondolni, hogy fehér és rózsas-eres láb van bennük, vékony ujjacskákkal, akik mint a rózsabimbók vannak felfűzve, s ahogy a szemét emelte, hirtelen oly merészen szökkent fel a karcsú lábszár, hogy beleszédült. A feleségére gondolt, akinek olyan volt a bőre, mint a tömött lúdé, olyan fehér, s telve puffadásokkal.

- Mit csinál a felesége? - kérdezte Vilma.

A férfi megdöbbsent, vére leszállt, megint felrohant, az arca vörös lett: ez is arra gondol? Kitalálta a gondolatát?

- Vénül - mondta mogorván.

Négy és fél évvel öregebb nála, de hússzal látszik vénebbnek.

- Mért vette el?

- Gazdag volt... neki köszönhettem, hogy a társaságba bejutottam, mert az én apám néptanító volt, s igen messze voltam az aranykulcsos királyi kamarásságtól... De így egyszerre kész ember lettem, s egyenes úton mehettem előre...

Vilma kítátotta a száját, s mély lélegzetet vett, megborzadt, s rettegett, hogy a férfi olyan dolgokat fog mondani, amit most nem bírhat el.

Ha neki ilyen férjjel kellett volna...

Hirtelen szökött a gondolata. Mikor Berlinben jártak, megvette márványban egy görög szobor, a „diszkoszdobó” másolatát, és sohase mondta meg, mért... Laci volt. Egészen az ő alakja, karja, finom sporttermete... Csak nemrég is megnézte, s nevetett, hogy még most is ugyanaz. Pedig nagyon elhanyagolta magát, az utóbbi időben már egészen úgy mozdult, mint aki nem törődik többé az életével.

Lehunyta a szemét és szédült. Mély csönd volt, a bánat és rémület csöndje. Szó e csöndben nem illett.

- Hány gyereke van? - kérdezte a férfit.

- Nem tudom. A feleségemtől kettő.

Vilma megrezzent szemmel nézett a férfira. Nem kellene véget vetni ennek a beszélgetésnek? Úgy érezte, ingoványba megy. Rettegett, hogy bárdolatlanságoknak teszi ki magát.

A férfi a maga módján zokogott.

- Azt hiszi, a feleségem bánja?... Nem... Ő úgy bánik velem, mint az anyám. Mintha az volna. Képes volna minden nőt leányának fogadni, akiről megérzi, hogy nekem tetszik. Ma már mindent elkövetett, hogy eljöjjön magához; a legnagyobb kegyetlenséggel kellett elbánnom vele, hogy megakadályozzam.

- Hogy bánt el vele?

A férfi hallgatott. Vilma azonban valahogy megérezte, hogy brutalizálta. Összerázkódott. Megszédült vele a világ. Ha őt valaha megütötték volna...

- Maga nem ismeri, mi a nő - szólt goromba bizalommal a férfi. - Az egy szörnyű találmány. Aki olyan közletről ismeri a nőket, mint én. Tudja, a nő, alapjában véve valami állat. Nem több, mint egy nöstény állat, csak éppen beszélni tud. De nem azt teszi, amit mond, amit beszél, hanem azt, amit az a nöstény állat tesz, aki nem tud emberi nyelvet. Ha a praxisomban nőekkel volt dolgom, én azokkal nem is törődtem különben, csak egy módszerem volt velük. Úgy nézni

őket, mint az állatokat. Például nem volt még eset rá, hogy egy nőbűnösből emberi vallomást lehetett volna kivenni, vagy egy női tanú bármit mond is, akár terhelőt, akár nem terhelőt, hogy én azt egy pillanatig is komolyan vettem volna. Én csak azt néztem, hogy mint állat, milyen fajhoz tartozik. Emse, vagy kecske, vagy béka, aszerint fogadtam a vallomásukat. Az semmi, amit mond a nő. Valamit akar. Azt kell megtudni, hogy mit akar. Akar, vagy nem akar.

Vilmának lúdbőrözött a háta.

Mért mond ez neki ilyen szörnyűségeket? Mit akar? Nem saját magáról beszél ez, hogy valaki állat? s hogy nem azzal kell törődni, mit mond, hanem, hogy mit akar?

- Három éve annak, hogy maga mitőlünk olyan hirtelen elment?... - mondta neki.

A férfi elhalványodott. A szeme lobbot vetett. Mért emlékezteti őt ez a nő a most három éve félbeszakadt szerelemre?

Vilma kinézett az ablakon. Az ablak alatt gömbakác volt s annak a kerek lombja éppen az ablakot takarta. Poros és zsugorodott levelek voltak a száraz, vékony, sűrű gallyakon, s hervadtan hullott már a sárguló apró levél, pedig még nyár dereka sincs.

- Mért kérdi ezt? - mondta rekedten a főkapitány.

- Hhh... mért - mondta Vilma -, asszony vagyok, nem az a fontos, mit mondok, hanem az, hogy mért?

A férfi lihegve nézett. Szederjes volt az arca, s fekete szemei villogtak, égettek, mint a farkasé.

- Azért hagytam ott olyan hirtelen, mert szerelmes voltam, s nem állottam jól magamért, hogy mi lesz.

Vilma mosolytalanul nézett maga elé; nem is hallotta, nem is bánta, mit mond ez a férfi. De a nézéséről az ura jutott eszébe, a szegény ugyanígy nézett rá, de még gyilkosabban, mikor ő azt kérdezte tőle egyszer a napokban, mért hagyta el pünkösdi éjszakáján: - Magának gyöngédség kell, s nem állok jól magamért, mikor töri szét a rácsot a vadállat.

Érdemes élni? Ennyi hát az élet? Ezért élni, s ezért meghalni?

Innen indul ki, s ide jut a férfi élete, s erre való a nő? Felbiggyesztette a száját, oly fájdalmasan tiszta bánat. És most, ahogyan visszanezett, hosszú sorát látta a férfiszemek ilyen felvillogásának - ezért? Fázósan összehúzódott: neki nem kellett, őbenne ez sose volt. Ő tiszta volt, tisztának érezte magát... Ezen a poklon túl kereste, várta az életet... S az a szegény ott ment tönkre mellette, elégett és kedvét veszítette... Roncs lett... Céltalan élet... Miért?...

S itt ez az idegen férfi, akit gyűlölt... Vagy azt is gyűlölte?... Gyűlölte, mert kínozta... Mindenkét gyűlölte, akiben ezt a lángot észrevette. Ketten ölték meg magukat érte... Az elsőt is, aki még kislánykorában üldözte ezekkel a szemekkel... Kielégült, mikor meghalt... Félt, iszonyodott, reszketett a következményektől, de titokban kielégült és kacagott a könnyek alatt... S mikor a második ember agyonlőtte magát az ajtaja előtt, ugyanaz ismétlődött benne. Félelem, rémület és kacagás... Erre a férfira nézett, s ahogy nézte, kimondhatatlan vágy volt benne az után a gyötrődő, rémületes és titokban kacajos érzés után...

Leereszkedett szempillákkal nézte.

- Mondja... Papp... azóta... hány nő volt... az életében?

A férfi elsápadt.

- Az mindegy - mormogta.

Vilma mosolygott.

- Maguknak mindegy. Maguknak, férfiaknak. Nekünk nem mindegy. Nekünk, nőknek.

- Én belevetettem magamat az életbe - mondta a férfi vadul. - Mindent. Egyiket a másik után. Mindenfelét. Még a feleségemet is. Ha azt az egyet nem lehet, akit akarok, akkor mindegy. Akkor az egész világot.

- S az jó?

A férfi megtorpant. A szája is megnyílt.

- Nem - hörögte.

- Akkor mért?

A férfi hallgatott. Még az elébb úgy érezte, most azonnal megragadja, széttiporja ezt a nőt. Most egy pillanat alatt vége volt minden hőségnek, s csak szégyellte magát.

- Nem tudom.

- Azért, mert szabad?... Mert maguknak, férfiaknak lehet?

- Maguknak is lehet.

- Mi?

- Ugyanaz.

- Hogy?

- Senkiről sem beszélnek annyi pletykát...

- Mint rólam? - kiáltott a nő, és szédült. Ily nyílt és vad támadásokat nem kapott soha életében, mint ettől a durva férfitől most. S belement a harcba. Gúnyosan szólt: - Ez bősztette meg? Mindenki? Csak maga nem?!

Oly végzetlen gúnyal nézett rá. Ebben a pillantásban az egész férfinem megvetése benne volt.

A férfi bámulva nézett föl. Egyszerre, egy pillanat alatt tökéletesen megváltozott minden benne, az asszony körül... Lehetséges volna?... Hogy az egész csak pletyka?... Hát hiszen sport volt az Avarynéről pletykálni... Lehetséges az, hogy ez az asszony tragikus ártatlansággal gyászol?

Előrehajolt és döbbenetes aggódással mondta:

- Igaz, vagy nem igaz?

A asszony beteges pici hangot adott, s kinézett az ablakon.

- Milyen hamar hervadnak a levelek - mondta.

- Erre feleljen; igaz, vagy nem igaz? Hisz az ura párbajozott magáért, hiszen emberek költöztek el a megyéből maga miatt. Családok lettek boldogtalanok, asszonyok lettek földönfutók, férfiak öngyilkosok.

Vilma sokára azt mondta:

- Egyszerre csak összezsugorodik, s akkor a legkisebb szellőre lehull. A falevél.

- Tudja, hogy én mi tudtam volna magáért lenni? - szólt a főkapitány.

Vilma nem kérdezett semmit, csak nézett. Nagy szemeivel komolyan, s a férfi elveszett a nagy szürke szemek imbolygó lópvilágán. Mintha belesüllyedt volna ebbe a zöldesfényű távolságba, a vére kigyúlt, s érezte, hogy süllyed, süllyed a nádasban...

S elvesztette a gondolatát, el a szót, amit ki akart mondani, s már csak emlékekben élt, mintha nem is élne... Valami iszonyú bánatot érzett...

- Ha egy nő szeret egy férfit, akkor az a nő él és vidám és mindenkivel tud nevetni és csacsogni és kedves lenni, mert a lelkében boldog... A férfiak nem érthetik azt meg, hogy a nő csak abban az esetben érzi magát függetlennek s mindenkivel szemben fesztelennek, ha tudja, hogy szeretve van? Akkor lehet. Akkor úgy érzi, hogy olyan szabad, mint a madár. De a madár is visszajön estére a fészkébe. Nem?

Olyan egyszerű volt, hogy még a férfi is megértette. Igen, rájött valamire, amire sose gondolt életében: elhitte, hogy igaz, amit ez a gyönyörű nő mond. Eddig ő csak úgy gondolta, hogy egy ilyen gyönyörű nő arra való, hogy minden férfi szeresse, s el sem tudta volna képzelni, hogy nemet tudjon mondani egy udvarlónak ez a nő, aki olyan könnyűnek és lebegőnek látszott, mint a pehely. De hátha csakugyan így van: azért volt ilyen lebegő és könnyű, mert boldog volt... És ha boldog, akkor csakugyan nem kell neki semmi... Hiszen mindene van... Csak éppen játszik az étellel...

- Maga szerelmes volt az urába? - kérdezte hirtelen komoran.

- Nekem nem kellett szerelmesnek lenni - mondta Vilma egyszerűen -, hiszen ő volt szerelmes belém.

A férfi beharapta az ajkát. Összehúzta a szemöldökét. Hogy érti ezt ez a nő. Lehet, hogy igaza van. Hiszen az, hogy: „szerelem”, a vágyat jelenti, a kielégítetlen vágyat. Lehetséges az, hogy a szeretett nő nem érez vágyat? Mire is vágyjon, ha mindene megvan?...

- Maga nem volt szerelmes másba? Senkibe?...

- Nem kellett.

- Igen. Mindenki magába volt szerelmes - hörgött a férfi hangja.

- Talán ha lett volna valaki, aki után nekem kellett volna szaladni... De nem ismertem olyat...

A gazdagság csúcsán lebegő boldognak a szava volt ez. Akinek nincsenek elérhetetlen dolgok az életben.

- Egyszer éreztem a szerelmet, egyszer mégis megéreztem - mondta Vilma halkán, s két kezét arcára szorította. - Most. Most. Tegnap és ma... És tegnapelőtt... Azóta mindig. Mióta nem volt, akit szerethettem... Mióta elérhetetlen lett...

A férfinak ez már sok volt: a nő kiforgatja biztos útjáról. Soha nem élt gondolatoknak, álmoknak, ábrándoknak. Mindig egyszerű cél után ment egyenesen előre. Itt most olyan útvesztőbe kezdtek süllyedni, amelyben el lehet veszni... A sötétben, a fulladt melegben, a bizonytalan fények alatt valami új élet zsibongott, de ettől ő megijedt. Úgy érezte, neki nem lehet letévedni a prózai egyenes útról, mert ez a halál. Már is ott tartott, hogy szeretne volna levetni magát a földre, az asszony lába elé, s letenni a homlokát annak a kis cipőjére, és sírni vagy elheverni, mint egy gyermek, vagy egy kis eb. De nem lehet, nem lehet. Mindenkinek lehet, csak neki nem.

Fölrázta magát s azt kérdezte:

- Gyűlöl?

Az asszony sokára szólt.

- Nem.

- Nem? - kiáltott fel.

- Nem... én magát nagyon gyűlöltem... Most nem gyűlölöm.

- Nem?

- Nem. Közömbös nekem. Most, e percben, mindenki közömbös számomra. Mindenki.

- Fájban is?

- Igen... Akkor hívtam magát, mikor megéreztem, hogy Fájban is; tudni akartam, hogy utálok-e még magát? vagy félek-e, vagy gyűlölöm-e?

- És nem?

- Nem... Mindegy... Mióta Lacit elvesztettem, azóta mindenki mindegy...

Az ujján volt a zöldköves gyűrű. Azt forgatta.

A főkapitány szeme ott maradt azon a nagy zöld smaragdon; régi gyűrű a fiatal kézen. Úgy érezte, mintha valóban ilyen közönnyel forgatná az ő lelkét is az ujjain. Az egész életét.

- Nincs többé az életben, amire vágyjak - mondta a fiatal nő. - Nézze, milyen csodálatos! - kiáltott fel.

Nyitott arccal várt egy pillanatig, akkor azt mondta:

- A halál: az jó.

A főkapitány megrettent.

- Nem. Nem jó.

- Mért? - mondta Vilma. - Gondolja meg. Kim van nekem?... Anya régen meghalt. Apa régen meghalt. Józsika testvérem régen meghalt. Van Blanka. De Blanka boldog. Boldog anya. Blankának férje van. Derék ember. Ők jól vannak. Persze, nekem nem kellene. De nekem más se kell. Mért kelljen...? Nekem volt... Nekem volt egy olyan férfiemberem, aki nekem kellett... Most elinduljak megint, keresni?... Nézze, én mikor utoljára kint voltam Oporán, mikor eljöttünk, azt mondtam, hogy ide nem jövök többet... De már mikor mondtam, éreztem, hogy az nincs úgy... És akkor bennem csakugyan el is múlt az ijedtség és a harag. Én úgy éreztem, hogy ellenkezőleg: csak az az egy lehet, hogy én visszamegyek a házba, s ápolni fogom a sírt... Ez még volt valami, mert ott minden órá emlékeztetett volna, s én el tudtam volna magammal hitetni, hogy ez az ábránd valami... No de azt nem bírtam volna el, hogy Lacit kitemessék, orvosok felboncolják, rendőrök, csendőrök, s azt még kevésbé, hogy ez nekem húszezer dollárt hozzon; szegény Bátky nagyon boldogtalan volna, ha hallaná, de ez igazán szintén nem tetszett nekem... Aztán jött ez a derék jó Fájban, ez az angyal, és beadogatta nekem a méreglabdacsokat. Nem tehet róla, de most úgy érzem, hogy injekciót adott, s ez beszüntette bennem a szívet... Már csak élettanilag van... Elvette tőlem a férfit, akit szeretni kezdtem. Nézze: egy férfi, aki az éjszakáim titkait elmondja egy másik nőnek, az nem is volt az enyém... legalábbis akkor már nem volt az enyém... Én öltem őt meg... Én nem tudtam, hogy ilyen könnyű dolog ölni... Ő, látom, olyan férfiféle volt, amilyenről maga beszél: ha a nő nem adja meg magát, akkor ő megy s talál más nőt odáig, amíg kivárja ezt, aki mégis komolyabb neki... Igen komplikált s megérthetetlen... De így van... Sőt, én elhiszem azt, hogy ő boldogtalan volt... Egy hónapon keresztül nem tudott hozzám jutni... hevesebben alkoholizált, sokat volt

távol. Ha megjött, hideg és udvarias igyekezett lenni. De szenvedett. Nagyon mélyen, s nagyon fájón szenvedett. S ennek én voltam az oka...

A férfi komoran hallgatott.

Érezte, hogy véghetetlen távolságban van tőle ez a nő, s nagyon csüggedt volt, mert önmagát támadta, hogy annak idején nem másképp kezelte. Egyszerű, szinte állati érzéseivel nem értette a nő halk tragédiáját, csak azt, hogy nem volt az övé, s nem is lesz az övé. Kielégíthetetlen bírásvágy volt benne, s a vére lüktetett. Mint a kandúr a vinnyogó egeret, amint fut előle a szénában, úgy nézte biztos ereje tudatában, ha egy nő előtte sírt. A könnyek csiklandozták a vérét, s a duruzsoló lág hang borzolta a vágyát.

- Oh, maga szegény - mondta fojtott hangon.

Érezte ő maga is, hogy nem tud azon a nyelven szólni, ahogy ő beszélt, érezte a barbárságát vele szemben. Neki soha nem voltak ilyen finom és komplikált érzései, ő egy ős és vad állat volt, aki évek óta kegyetlenül szenvedett amiatt, hogy ez a nő a szépségével annyira hat rá. Hisz ő soha nem válogatott, neki mindegy volt, a csinosabb cselédlány éppen olyan zsákmány volt neki, mint a bajba keveredett úriasszonyok. Isten őrizte azt, aki az ő szobájába került, s ezt akkor is kieresztette.

- Szegényke, szegényke, magát nem értette meg soha az az ember - mondta, ahogy másoknak szokta mondani. Nem tudott másképpen dalolni, csak ahogy szokott.

Vilma kicsit felfigyelt. Hirtelen megsejtette, hogy elfeledkezett arról, aki vele szemben ül, s gondolatait önmagának mondta el. Ennek a férfinak a hangja oly nyers volt, s a lefojtott hang mögött olyan állatian vad valami lobogott, hogy megriadt. Fájóján annyira belevitte őt valami szelíd muzsikába, hogy már mindenkiben legalább annyi szívet akart látni, mint ami abban volt.

- Drága, drága, nem e világra való szent! - mondta a férfi.

Benne iszonyat támadt, végigvonaglott, és egész teste rémült volt.

- Idefigyeljen - mondta a férfi, s visszafojtott hangon valami nagyon szépet akart mondani. - A maga ura, az, szegény, egy beteg ember volt. Valljuk be őszintén, degenerált típus volt. Régi betegség volt benne. Az ősei bűnei voltak benne. Nem magának való volt. Maga egészséges ember. Maga egy isteni nő. Olyan maga, mint egy virág. Nem tudott magával mit kezdeni. Vilma, Vilmácska, kedves kis angyal! Jöjjön velem. Legyen a feleségem.

Vilma nyugodtan nézett a férfira. Nézte annak a vibráló, remegő arcát. A vágytól, az elepedéstől remegett annak minden vonása. S az a fekete bajusz a kemény orra alatt, s ahogy a száját kinyitotta, mint egy fekete barlang nyílt ki, a fehér fogai fekete közökkel. A dohánytól átitatva s kemény kefével tisztítva olyan volt, mint egy éhes farkas, aki a fülemile hangján akar énekelni, hogy megtévessze s bekapja a kis madarat.

Csak ült nyugodtan s egész testében iszonyattal. Kezdett rájönni az ismert érzésre, kezdett biztos lenni a dolgában.

A férfit félrevezette a pillanatnyi gyöngeség, s szemével rárohant, mintha semmi erő nem volna, ami ellenállhatna neki.

- Vilma, Vilmám! - mondta, s a szeme oly fényesen égett, mint a tűzokádó. - Most tudom, ki vagyok. Kiszakítom magamat az egész világból. Magát akarom. Maga az enyém. Nincs itt se asszony, se gyerek. Mindent kidobok, csak maga kell nekem.

Vilma nyugodt volt, s most eszébe villant, hogy ez a férfi becsukta az ajtót a rendőrségen... De most nyugodt lett, mint a bíró, aki halálos ítéletet mond ki.

- Kérem. Hagyjon magamra.

- Soha! Koporsóm bezártáig - mondta a férfi. - Én a magáé vagyok, maga az enyém.

- Semmi közöm magához.

- Viszlek.

- Gyilkos! Maga a gyilkos!

Ebben a pillanatban belépett Blanka, és sikoltva futott nővéréhez s átölelte.

Vilma hidegen mondta:

- Mentsetek meg.

Blanka heves zokogásban tört ki.

A férfi tétován nézett körül. Az volt benne, hogy fel kell gyújtani ezt a házat, vagy romba dönteni, vagy...

Meglendítette a fejét. Érezte, hogy elvesztette a csatát örökre.

Még egy percnyi várakozás után egy szó nélkül megfordult s elment.

Vilma a szoba hátsó részébe indult, nővére vele ment, ölelte és vitte.

- Mi történt?

Vilma egy halott nyugalomával mondta:

- Semmi.

Aztán a szemei tágra nyíltak, s legyintett, mintha valami igen nagy dolgról mondana le.

- Mi az, Vilmám?

- Semmi. A bosszú is semmi. Minden semmi.

A főkapitány átment az irodába Bátkyhoz. Bátky felnézett, s mikor őt meglátta, örvendve mondta:

- Még egy ötletem van. Nem kell visszariadni a dolgoktól... Gondolkoztam az egészen újra meg újra. Én azt hiszem, közel járok a gazfickóhoz.

- Milyen gazfickóhoz?

- A gyilkos. Engem egyéb nem érdekel, csak a gyilkos... Én még attól sem riadok vissza, hogy a hatósági személyeket gyanúba vegyem... Nem!... Barátom, meg kell tudni, hogy pénteken hol volt hatósági szemle, vagy vizsgálat, vagy kiszállítás... Hátha hivatalos kocsi volt az a bizonyos autó...

- Hogy jut az eszedbe? - kérdezte a főkapitány s megtörülte izzadt homlokát.

- Eszembe jutott. S ez igazán villámgyorsan megállapítható... A katonai revolverről jött ez az ideám... Mit tudom én, nincs-e benne a hadsereg.

A főkapitány élesen nevetett.

- Szóval mindenki gyanús.

- Ez a ti elvetek! Gyilkosságnál mindenki gyanús, még én is, te is, mindenki.

A főkapitány megszorította búcsúzásra a Bátky kezét.

Mikor kiment az utcára, egyenesen és büszkén ment, mint akinek a szép este jólesik.

A Szentkirályi utcára fordult be. A kórházból éppen akkor jött ki Fetter főorvos. Az orvos ellenkező irányba akart menni, de ő utánakiáltott:

- Halló!

Az orvos megfordult, cvikkerén át figyelmesen nézett, s mikor felismerte a főkapitányt, megállott.

- Szervusz, kérlekalásson.

- Szervusz.

Megrázta ennek is a kezét, keményen.

- Na, hogy van a mi Baltazár Pista barátunk?

- A balkarját nem fogja többet használni.

- Annyi baj legyen. Jobb karjával is meg tudja ölelni az asszonyokat.

Nevetett. Aztán azt mondta:

- Mondd csak, kérlek, mi van a látélettel? Bevezetted már a főkönyvbe?

Az orvos hallgatott.

A főkapitány nevetett.

- Hát csak írd be - mondta -, hogy lövés a bal kulcscsonton.

A főorvos nagyon melegen, nagyon mélyen hajlott meg.

- Tudtam - mondta meghiúsultan. - Tudtam, hogy ez lesz belőle. Milyen okos voltam, hogy csak ceruzával vezettem be a balesetet.

- Ceruzával? - nevetett a főkapitány. - Nem is tudtam, hogy te ilyen ravasz fickó vagy.

- Hát, kérlek alássan, késő éjjel volt, nem volt tinta kéznél.

- Na jól van, hát most már bevezetheted a legfeketébb tintával.

Megrázta az orvos kezét, s elbocsátotta őt.

- Hol vacsorázol?

- Otthon.

- Van háztartásod?

- Igen, gazdasszonyom van.

- Szóval nem szereted a kórházi kosztot.

- Ebédelni bent szoktam, de vacsorára hazamegyek, mert dolgozni akarok.

- S mit eszel vacsorára?

- Egy csésze teát és két lágytojást.

- Ezt megkaphatnád a kórházban is.

A főorvos maga is nevetett.

- Gyomorbeteg vagyok, tehát mindegy, hogy hol eszem. Kellemesebb otthon a könyveim közt.

- Hát tudod, az már igaz, hogy nálatok csak a hullakamrában jó. Ott már jó. Jó hűvös van; kellemes lehet a halottaknak.

Felnézett a Kossuth-szoborra.

- Ennek is ott volna jó.

- Hol, kérlek alássan?

- Ahogy Rákosi Jenő mondta a leleplezésen: „Nincs ennek a szobornak semmi baja, csak rossz az elhelyezése: négy méterrel lejjebb kellene lennie.”

Ezzel elbúcsúztak, nevettek, s ő ment tovább a főkapitányi hivatal felé.

Az őrálló rendőrnek azt mondta:

- Andris, gyere csak ide.

A rendőr szalutált.

- Kibékültél már a feleségeddel?

A rendőr mereven állott.

- Alázatosan jelentem méltóságos főkapitány úrnak, igenis.

- Hogy békültél ki vele?

- Alázatosan jelentem: setétbe.

A főkapitány nagyot nevetett.

- Jól van, Andris fiam, nagyon okosan tetted.

Felment a lépcsőn. Be az irodájába.

Csengetett.

Jó sokára megjelent az inspekciós rendőr.

- Hozzál friss tintát, ez már ki van száradva.

- Igenis.

Ezzel elővett a fiókból egy doboz levélpapírt, szép csontpapírt, amelyiken nincs hivatalos címzés, csak egy monogram, s felette az ötágú korona.

Egy papírt s egy borítékot készített, aztán visszaült a karszékbe s rágyújtott egy jó szivarra.

Első levele Avary Lászlónénak szólt. Az utolsót így címezte meg, nyugodt, díszített betűivel, amelyekben egy hiábavaló élet ambícióinak szeszélye ugrált: „Özv. Papp Benjáminné úrasszony öméltósága... Helyben.”

Mosolygott. Ezt jó volt leírni. Evvel bosszút állott a libabőrös vén dögön... Minek avatkozott ez bele az életébe. Az nem kellett volna... Haha... Ez még férjhez megy. Ez nem fog magában éjszakázni...

A vacsoránál hármásban ültek a nagy ebédlőasztal mellett.

Vilma halványan, komolyan ült, s hallgatta a Bátky beszédét. Bátky ugyan nem tudott másról beszélni, csak ami éppen izgatta, de a dolgról most mégsem beszélhetett, s így szórakozott volt, és legalább egy kicsit beleillett a két asszony zavartalan csöndes jelenlétébe.

- Megvan a gyűrű? - kérdezte hirtelen, s megfogta a Vilma kezén a zöldköves gyűrűt.

Vilma ránézett a kezére. Neki magának is különös volt, s idegen a kéz is, a gyűrű is.

- Fábján elhozta, képzeljétek, otthon volt érte Oporán, s megtalálta az uram éjjeli szekrényén.

- Nem is láttam még a kezeden.

- Régi - mondta Blanka.

- Mutasd csak - szólt Bátky.

Vilma lehúzta a gyűrűt s odaadta.

Bátky megnézte.

- Mária Terézia korabeli. Igen szép ötvösmunka. Francia.

- Milyen szép sárga az aranya - mondta Blanka, s odatartotta a karikagyűrűjét az ura kezéhez. A karikagyűrű aranya egészen vörös volt a zöldköves mellett.

- Ez különösen szép smaragd - mondta Bátky.

- Mamának nagyon kedves volt, az anyósomnak, s azt mondta, ezt a követ egy ősük török kereskedőtől vette, s a családban sok esetben nagy és fontos szerepe volt - mondta Vilma. - Szerelemkőnek mondta. Hogyha az embert megcsalja az ura, meghalványodik...

Mosolygott.

Bátky nevetett.

- Igen, a smaragdhoz sok babona fűződik. Hű szerelmesek kezén olyan, mint a zöld fű, hűtlenekén olyan, mint a hervadt levél.

Vilma a gyűrűért nyúlt; Bátky nehezen adta vissza. Szerette volna megtartani, de nem bírta, s Vilma visszavette a gyűrűt és sokáig nézte.

- Én azt hiszem, tegnap is zöldebb volt mint ma...

Bátky nevetett.

- A smaragd idővel elhalványodik, azért fűződtek hozzá ilyen babonák - szólt.

- Én akármeddig tudom nézni ezt a követ - mondta Vilma -, jólesik a szememnek.

- Semmivel sem szabad nagyon mélyen foglalkozni - mondta Bátky komolyan. - Nem jó, ha az ember enged a régi babonáknak. Legjobb lesz, ha leteszed a gyűrűt.

Vilma ijedten húzta vissza a kezét.

- Mi baj lehet belőle? - mondta.

- Azért nem eszel, mert ilyen dolgokkal foglalkozol - mondta Bátky. - Délben sem ettél egy falatot sem, most vacsorára se.

- Nem tudok enni.

- Mért?... Fiatal szervezeted van. Tegnap délben még ettél.

- Már tegnap este sem evett - mondta Blanka, s a szeme tele lett könnyel. - Úgy aggódom miatta, kedves.

Vilma elmosolyodott, s messze nézett.

- Majd holnap - mondta csöndesen.

- Kell is. Meg fog jönni az étvágyad. Ha már élünk, fűteni kell a gépet, mert különben felmondja a szolgálatot.

- Milyen szépek a szegfűk - mondta Vilma. - Zöld szegfű, ugye nincs?

- Nincs.

- Milyen csudásak ezek a nagy virágok. Hogy tudnak ilyen óriási nagy virágokat termelni...

- Látod, ez az egy szép hivatás volna neked: kertészkedni - szólt Bátky. - Semmi sem érdemli úgy meg a fáradságot, mint a virág. Ha a kislányom megnő, ki fogom képeztetni szakszerűen kertésznek. Pénzt is lehet belőle csinálni.

Vilma mosolygott.

- Pénzt a virágból?... - mondta.

- Nem vagy álmos, kedves? - mondta Blanka.

- Még egy kicsit hadd maradjak.

- Ó, akármeddig, szívecském.

- Ne maradjunk fenn sokáig - mondta Bátky -, én még egyszer sem aludtam ki magamat. Igaz, nem is kívánom az alvást.

Blanka mosolygó szemmel nézett az urára; ő legjobban tudta, hogy abban a pillanatban, ahogy letette a fejét, már aludt, s fel nem ébredt a rendes időig, mikor kellett.

- Ó, te szegény - mondta -, hogy nem tudsz aludni!

Vilma hirtelen felállott.

- Késő van - mondta.

Mindhárman felállottak.

Vilma megcsókolta Blankát, s sokáig ottmaradt a vállán. Átölelte, s a vállán hagyta a fejét.

Bátky már türelmetlen volt. Egyik lábáról a másikra nehezedett, de nem szólt, s nem siettette az asszonyokat.

Vilma ránézett, s megérezte nyugtalanságát. Odaadta a kezét; Bátky megcsókolta a szép kis fehér kezét.

- Milyen szép kezed van - mondta -, de ezt a gyűrűt ne viseld. Én mondom neked.

Vilma szelíden mosolygott, s akkor, amit nem szokott, ráborult Bátkyra s megcsókolta.

Bátky átölelte, s megveregette a hátát.

- Nono, kis bolondom, nono - mondta neki gügyögve.

Akkor bekísérték a szobájába. Bátky ottmaradt az ajtóban, s nézte, hogy Blanka átölelve kíséri Vilmát.

Ebben a pillanatban a szobalány jött s csöndesen mondta:

- Nagyságos úr. Egy rendőr van itt.

- Mindjárt jövök - szólt vissza Bátky s kiment.

A hangjában volt valami nyugtalanság, s Blanka, mikor Vilmát lefektette, sietett utána. Maga sem tudta mért, de az ura eltávoztása nyugtalanította.

Bátky a harmadik szobában volt s járkált.

- Gyere csak - mondta a feleségének. - Papp Béni levelet küldött Vilmának. Azt izente, hogy ha ébren van, adjuk oda, de ha alszik, elég, ha reggel. Persze hogy nem adjuk oda, akár ébren van, akár nincs.

- Természetesen - mondta Blanka komolyan. - Az istenért, csak nem fogjuk felzaklatni! Úgy örülök, hogy egész este olyan kedves volt, és olyan nyugodt.

Ezzel a levelet otthagya az ura kezében, s ő maga visszasietett Vilmához, hogy még egyszer elbúcsúzzék tőle, mielőtt ő is lefekszik.

Bátky idegesen járkált az ebédlőben. Minden dolgát elmulasztja, s ebből semmi haszna sincs. Még ha a biztosítás meg nem térül, a saját kölcsöneire is keresztet vethet. Pedig ő sincs olyan viszonyok közt, hogy megengedhetné magának azt a luxust, hogy a sógora adósságai miatt felőrölje magát.

E pillanatban velőt rázó sikoltást hallott.

Berohant a hálószobába, s a felesége ott állott felemelt karral s magából kikelve.

Vilmára nézett.

Vilma mereven feküdt, csak néha rázkódott a teste. A két keze a takarón volt.

Bátky odarohant. Rögtön a gyűrűt nézte.

A zöld kő fel volt nyitva.

- Méreggyűrű - kiáltotta. - Én ezt tudtam. Azért néztem meg. Én állat! én állat! Hogy nem vettem el tőle. De nem hittem, hogy van benne valami. Ez csak keleti méreg lehet. Jóságos Isten!

Vilma ott feküdt, halálsápadtan, verejtékezett, s a testén még egyszer görcsös rángás futott végig, aztán megszűnt. Megfagyott.

Halott volt.

A Hungária kertjében elég sokan voltak ezen az estén. Holnap lesz az állatvásár, s vidéki gazdák és kereskedők ültek a fehér asztalok mellett. Bő vacsorákat ettek, mert a magyar ember elsősorban enni szeret. Évszázados tradíció nálunk a nagy evés. Ha egy népréteg vagyonilag vagy kultúrában emelkedik, elsősorban evésre fordít gondot. Ezek a kereskedők és kupecsek, akik nagyrészt igen szegény családból származtak, oly elkeseredetten fogyasztották a sertés-, marha-, borjúszelvényeket, mintha generációk koplalását akarták volna enyhíteni. Az étlap maga már egész novella volt, tizenöt-húsz ételfaj rajta, s a konyhában a kövér szakács folyton fente a kését, mert szakadatlanul húst kellett szeletelnie.

A törzsasztalnál ott ült az asztalfőn Ábris bácsi, nyugodtan és kedvesen. Számára semmi sem történt az utolsó húsz évben, s nem volt egyéb fontos, csak hogy jól van-e elkészítve a bécsi szelet, vagy nincs.

Sipos Lekszi éppen az öregurat ingerelte egy kicsit. Nem nagyon, mert nem volt szabad. Óvatosnak kellett lenni vele szemben, de most, hogy a holnapi vásár miatt egy daltársulat vendégszerepel a városi színházban, nagyon jól adódott, hogy az öregurat, mint a színügyi bizottság elnökét, egy kicsit felhúzza a fiatal generáció.

- Ábris bátyám, az a Csali Angela, az csinos nő.

- Én nem tudom, fiam.

- No ne tessék mán mondani, hiszen eldicsekedett vele, hogy Ábris bátyám milyen szívélyesen fogadta.

- Én nem fogadtam, fiam.

- Pedig azt beszélik, azért kapták meg a színházat, mert a Csali Angelát Ábris bácsi még meg is simogatta. Az arccskáját, természetesen.

- Nem, fiam, tévedés - mondta Ábris bácsi.

- Mi a tévedés? Nem az arccskáját simogatta meg?

Az asztal körül ülők kuncogva nevettek. Senki se mert idáig elmenni Ábris bácsival szemben, de Sipos Lekszinek sokat megengedett az öregúr, mert tetszett neki, hogy ez a fiatal szolgabíró neki is sok örömet szerzett, mikor másokat ugratott.

- Nem, fiam, az nem tartozik énrám. Nem az én hatásköröm.

- De hiszen Ábris bácsi a színművészeti *bizottmány* elnöke.

- Az bizony. S tartok rá.

- Hát szereti Ábris bátyám a színművészetet?

- Nem szeretem én, gyermekem.

- De csak szeret színházba járni?

- Ó kedvesem, nem járok én oda. Van húsz esztendeje, hogy nem voltam színházban, csak ha a főherceg itt van, vagy efféle.

- Ejnye Ábris bátyám, már én inkább az Angelák miatt mennék el, mint a főhercegek miatt. De egész komolyan.

- De úgy is illik a te korodban.

- Jaj, hát az én koromban Ábris bácsi is az Angelákat kedvelte? Pardon.

A fiatalok nevettek, mert Ábris bácsinak ifjúkorában még hétezer hold földje volt, s ebből legalább háromezret egy híres primadonnára költött el. S ma finom kis kegydíjből él.

- Mi van az oporai esettel? - kérdezte egy fiatal szolgabíró, aki a megye más vidékéről való, s így csak mint vendég ismerte az ügyet.

- Oporán e pillanatban minden csendes - mondta Sipos Lekszi.

- Szélcsend?

- Igen.

- Minden szenzáció csak három napig tart?

- Bizony.

Ábris bácsi hallgatta a beszédeket, akkor csöndesen megszólalt:

- Azért sajnálom, hogy most nincs színtársulat.

- Na ügye, Ábris bácsi.

- És miért Ábris bátyám, kezit csókolom?

- Olyan jó, hogy mindennap hozzák a színlapot.

- Ugyan, s el szokta olvasni Ábris bátyám?

- Nem, de annak igen jó puha papírja van.

Ránéztek az öregúrra, aki rózsaszínűen, kedvesen ült ott köztük, s csintalanul mosolygott rajtuk.

Várberky Imre jött, szélesen-hatalmasan, s az egész társaság felujjongott.

- Imrécske, te már megint bejöttél? - örültek neki, mert mindig olyan örömmel fogadták a hatalmas embert, mint valami jó cirkuszi mutatványt. Ez mindig hozott valami elevenséget.

- Tudjátok, mi az újság? - kérdezte Várberky Imre, mikor leült köztük. - Új futballcsapat jelent meg a láthatáron. Pestről hozatott kapust a *kakaslábi* MOVE...

- Pestről?

- Jövő vasárnap el kell menni a meccsre.

- De ki finanszírozza őket?

- Ez a nevezetes. Képzeljétek. Nem fogjátok elhinni: Penészleghy Lenke.

Nagy nevetés lett. A főpincér megállott az asztal előtt!

- Nagyon sajnálom a méltóságos Avary urat - mondta -, nagyon sajnálom, dacára, hogy egy vacsora árára nincs fedezet, amit oly jóízűen fogyasztott el a méltóságos úr...

Most hirtelen az újságíró futott be az udvaron keresztül, s egyenest hozzájuk:

- A főkapitány agyonlőtte magát - mondta kifulladás lélegzettel.

Mindnyájan megdermedtek. Egy pillanatig mély csönd volt az asztal körül.

- Lehetetlen!

- Igen. Délután kétszer volt fenn Bátkyéknál, s este kilenckor ment el onnan. Felment a hivatalába, megírt három levelet, egyiket elküldte egy rendőrrel Bátkyékhöz, a másikat úgy találták az asztalán, a csendőrségnek címezve. A harmadik...

- Rettenetes. S főbe lőtte magát?

- Igen. A szolgálati revolverével. Egy hosszúcsövű ismétlő fegyver. Mind a hat golyó belement. Az egész félfejét szétszakította. Rögtön meghalt.

Soká hallgattak.

- Ez borzasztó. Ilyen dolgok!

- Szegény fiú!

- *Benne volt.*

- Mindig mondtam, hogy itt baj van.

Szakadozott szavakkal szólottak. Senki sem bírta magához térni.

- Rettenetes, hogy *valaki közülünk*... Ez igazán rettenetes!

Várberky Imre komolyan nézett maga elé.

- Nem bírta el.

- Mit?

- A karriert.

- Hogy érted ezt?

- Istenem. Ez a szegény Béni egy olyan feltörekvő ember volt. Szegény tanítónak a fia, s nem bírta ki... Én ismertem az apját. Zemplén megyében volt tanító, egyszer találkoztam vele. Már akkor a Béni itt volt, már meg is házasodott, s bent ült a karrierben. Nem volt idevaló. Nagyon könnyen sikerült neki az élet. Gazdagon házasodott, s egyszerre sógora lett az akkori főispánnak. Túl könnyen haladt előre.

- Tehetséges ember volt.

- Igen. Tehetséges volt, de hiányzott belőle a százados beidegzettség. Azt hitte, hogy neki minden szabad.

- Gondolod, hogy ő a tettes?

Várberky lassan nézegette az étlapot, amit elébe tett Soma, a pincér.

- Nem tudok enni - mondta -, hozzon egy pohár vörösbort.

- Rettenetes ez az öngyilkossági mánia - mondta Sipos Lekszi -, nem értem, az emberek ma úgy gondolnak az öngyilkosságra, mintha az semmi se volna. A legkényelmesebb mód arra, hogy az ember kibújjon a felelősség alól.

- Technikailag nem nehéz - mondta a telekkönyvvezető -, ma már egész művészet. Annyi szer van rá, kellemesek, megbízhatók, az ember lefekszik az ágyába, bevesz egy kis fehér port s elalszik.

- Kicsi adagot - mondta idegesen Lekszi.

- Azért barátom - mondta Várberky -, bomlott élet az mind. Szerencsefiak mindig a revolver-alapon dolgoznak. Mindegy, hogy mit csinál, nem érez felelősséget érte, majd a revolver segít. Mondom nektek, hogy aki öngyilkos lett, arról mindről meg lehet állapítani, hogy valami törés volt az életében. Olyan, mintha a levegőben nő egy fa. A legkisebb szél kidönti. Azok az emberek, akik a mélyből hirtelen felszöknek, s nincs a hátuk mögött az ősiség, azok a hirtelen meggazdagodott kereskedők s más efféle szerencsevadászok dolga ez.

- Gróf Bánky is öngyilkos lett.

- Az más. Ha egy gróf betegséget kap, megvakul, s gyermekei mind elmebetegek lesznek. Az más. Ott a természet intézkedett, az ítélte halálra a fajt. De emlékeztek szegény Lacira? Ahogy a múlt pénteken este bejött ide. Milyen kedves volt, elegáns, rendes. Őt például nem tudnám elképzelni öngyilkosnak. Neki is volt elég baja, de ez biztosan sose jutott eszébe.

Lassan néztek maguk elé. Mindnyájan megérezték a véget, amely itt lebegett a fejük felett. Mindnyájan nagy családok ivadékai voltak, mindnyájan adósságok rabjai. Ha olyan egyszerű volna a dolog, valamennyien halálraítélteknek tekinthetnék magukat. S ráadásul, hogy kiki a maga ítélőbírája legyen, sőt bakója önmagának...

E pillanatban mély elkeseredés vett erőt rajtuk. Mindenki az asztalra könyökölt, s belebámult a cigarettája füstjébe vagy a pohár borba, ami előttük állt.

Vétek Pali jött most.

Mindnyájan ránéztek; valahogy az az érzésük volt, hogy mindenki rémhírt fog hozni, aki jön.

Vétek Pali nem szólt, rájuk nézett, s állva maradt.

- Na, mit tudsz Papp Béniről?

- Papp Béniről? - mondta a fiatalember ijedten. - Róla semmit.

- Öngyilkos lett.

- Ő is? - kiáltott fel a fiatalember.

- Ő is?... Hát még ki?

- Vilma!

- Vilma! - riadtak fel, és sápadtan néztek rá. - Vilma is?

- Igen.

- Mikor?

- Az elébb. Most jött tőle a kis doktor.

- Hogy lehet az?

- Mérget vett be. Lefeküdt az ágyba. A zöldköves gyűrű, abban méreg volt, bevette, s egy pillanat alatt meghalt.

- Úristen!

Mintha egyszerre mindenki megsemmisült volna. Az egész világ fekete lett.

- Rejtélyek tömege.

- Ki tudja ezt megmagyarázni!

Várberky szivarja füstjét nézte mereven.

- Én úgy konstruálom meg a dolgot - mondta csöndesen -, hogy Laci azért jött be, mert megtudta, hogy Babának valami ügye lesz este... Nem ment ki ok nélkül Baltazár Pista... Mikor megjött, valamit hallott Baltazár Pistáról, aki éppen kiment Oporára... Akkor autóba ült, s utána szaladt. S ott találta Baltazárt, de ott volt véletlen Papp Béni is, aki kiszálláson volt Szaniszlón, a szomszéd faluban. Mikor ő fegyvert fogott Baltazárra, úgy látszik, Béni megijedt az asszonyért, s lelőtte... Aztán próbálta vezetni a dolgok irányítását... De ez nem úriembernek való: ehhez, barátom, elszánt gazembernek kellett volna lennie, s az nem volt... Nem bírta tovább, s pontot tett a mese végére...

- És Vilma?

- Vilma?... Az más... Egy úriasszony, ha ennyire elveszített mindenkit s minden hitet az életben...

Nem mondta tovább, amit akart, mert ebben a percben Fábján jött. Egyszerűen s derűlten.

Leült köztük.

Feltűnt neki az urak lehangoltsága.

Lopva néztek rá, senki se mert egy szót se szólani.

Most Ábris bácsi felállott:

- Jóéjszakát, gyerekek.

- Elmegy, Ábris bácsi?

- Fél tizenkettő van, gyerekeim - mondta, s ahogy szokott, két kézzel búcsút intett nekik, aztán egyenesen, egészségesen, az igen öreg emberek rendíthetetlen nyugalmaival távozott.

- Ez egy úriember - mondta Várberky -, a régi gárdából. Ez nem lett öngyilkos, pedig ha valaki, neki éppen elég oka lett volna rá.

- Ki lett öngyilkos? - kérdezte Fábján.

Senki se felelt.

- Vilma?! - kiáltott fel Fábján.

Intettek, hogy igen.

Fábján visszaroskadt a székébe.

- És Papp Béni is - szólt csöndesen Vének Pali.

- Mind a ketten?

- Igen.

Fábján a homlokához nyúlt.

- Jaj!...

Köröskörül morajlott a holnapi vásárosok vidám, csendes zsvajja. Az élet tovább haladt. Az élet tovább örölte az embereket.

.oOo.